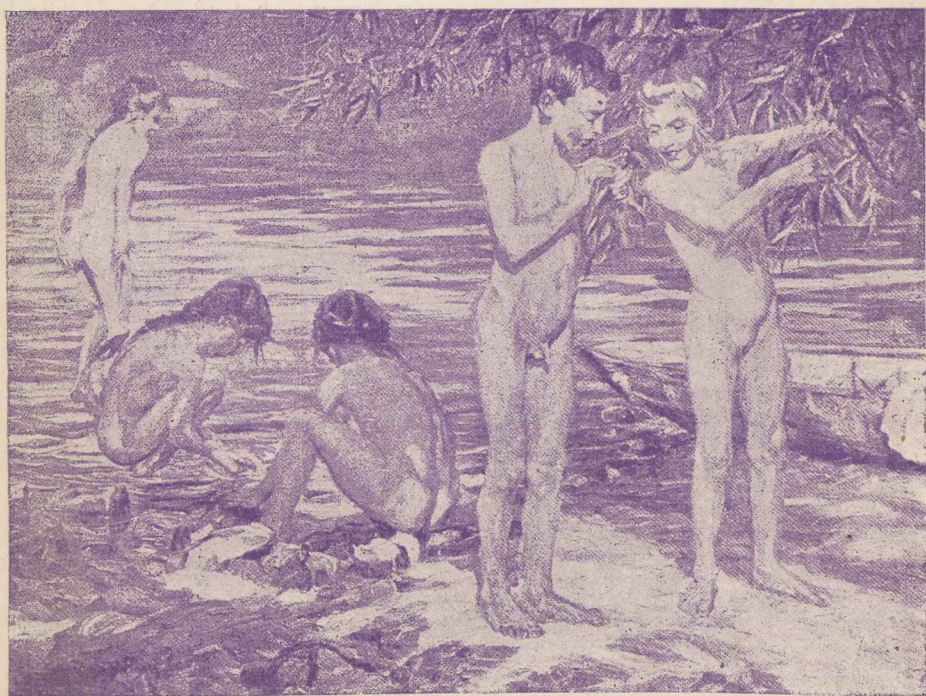

Oras

Rahvalik teaduse, kirjanduse- ja kunstiajakiri

Palaw päew

C. H. SCHRADEN-VELGEN

Hans Christiansen

„ORAS“ Ainus eestikeelne juttude, teaduste ja kunstide ajakiri Nõukogude-Liidus 1927

№ 1 (16) *J. Klassep*: Isa (skulptuur). Leeningraadi töölise lastemajas (pilt). *N. Kuprejanow*: Ema (pilt). *P. Roigas*: Sillal (jutt). *Jan Straujan*: Hobusevaras (jutt). *K. Sch.*: Oiglus (tõsine nali). *Jul. Tamberg*: Wabrikus (luuletus). —n—: Põrandaalused juhtumised Wiktor Kingisessa elust. *W. Swarogi* joonistustega. *August Lukin*: Lapsepõlwes (5 luuletust). Meieaja Wene kirjanikud klassikute üle (A. Serafimowitsch, Leonid Leonow, Jefim Sosulja, Panteleimon Romaanow, G. Nikiiforow, A. J. Swirski, Jüri Libedinski, M. Koltsof). *O. Kullerkupp*: Eesti töörahwa luulewallas (H. Pöögelmanni „Kewadetuuled“). *Dr Sosi*: Kuidas wäljahingatud õhk meie terwise peale mõjub. *Teppich*: Eksitus (mälestus minewikust). *Ain Rannaleet*: Kewade (luuletus). Poliitikaline pilkenali tsirkuses. Mõistmatus (Ukraina weste). *B. Leewin*: Nuheldud bürokraat (nagu muinasjutt). *Kodused juhatused*: Kuidas ennast kurjategijate eest hoida. *Ain Rannaleet*: Staaraja-Laadoga waremetel (luuletus). **Radio-sõber** lk 17—24. *L. Trotski*: Raadio, teadus, tehnika ja ühiskond. Lapsed ja raadio (3 pilti). *Har-maja raadioring*: Sshaposschnikowi wastawõtteaparaat (4 joonistusega). *J. Depman*: **Jakobsoni ja Jannseni päiwilt** lk 1—16. Kaks keelatud käsikirja (Eesti Paradiisi Lillekesed ehk Isamaa Missiooni Laulud. Neljas Appokriwa raamat Mulgi rahwale). Ajakirjanik M. Lindenberg. — Hind 60 k.

№ 2 (17) *N. A. Jarosshenko*; Igal pool elu (pilt). *A. M.*: Pärast „esimist“ (mälestused). Meieaja Wene kirjanikud klassikute üle (A. Shaarow, F. Gladkof, Ws. Iwaanow, I. Utkin, B. Pasternak, I. Selwinski, S. Malasshkin). *W. Maalõssheew*: Suur süda (jutt). Mälestused: Liwimaa kub. sandarmiwalisuse salakiri politseidepartemangu. Nikolai II ja kino. Tsaariaegsetest keelatud postkaardidest (pilt). *J. D.*: Täna wune päikesewarjutus 29. juunil. *J. Pruthow*: Põrgus (jutt, piltidega). **Radio-sõber** lk 25—32. *L. Trotski*: Raadio, teadus, tehnika ja ühiskond (kõne, lõpp). *B. Rosing* ja *J. D.*: Raadio ja maakeramagnetism. Raadio-kroonika. *Eralisa* lk 1—12. *J. Perelman*: Isekäiwad masinad (perpetuum mobile), 8 pildiga. *J. D.*: Termodinaamika. Tuulejõu kasutamine, piltidega. *J. D.*: Jõumasinatest ehk mootoritest. *J. Depman*: **Jakobsoni ja Jannseni päiwilt** lk 17—32 (lõpp). — Hind 60 kop.

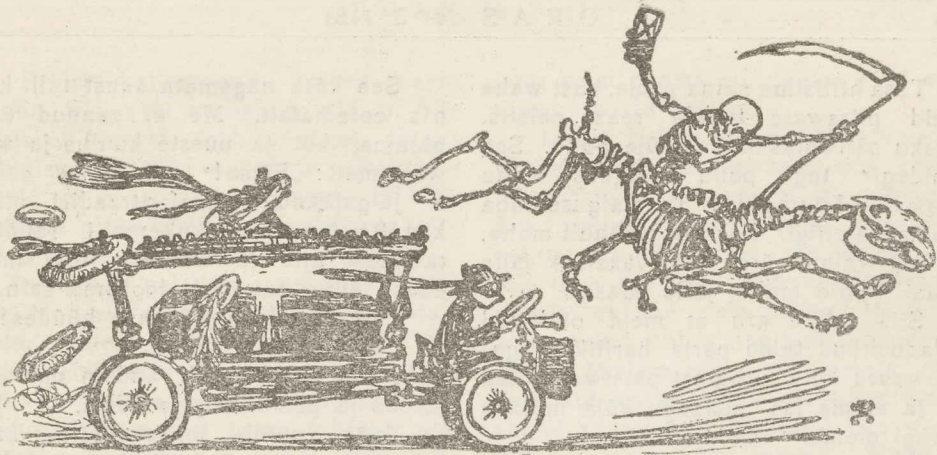
№ 3 (18) *C. H. Schrader - Velgen*: Palaw päew (pilt). *H. Christiansen*: winjett. *A. M.*: Pärast „esimist“ (järg). *H. Pöögelmann*: Mait Metsanurga „Jäljetu haud“ (arwustus). Wabadusesammas (kiri Ameerikast, pildiga). *V. Bak*: Misjonitöö. Inimeste-wabrik. Rippumatus (salmik kodumaa-kirjasaatjalt). *Sarto*: Leeningraadi Eesti töölise teatri-töökoda, G. ja K. joonistustega. **I eralisa** (lk 1—16): *J. Depman*: Tagasikiskumise-aastatel 1907—1916. **II eralisa** (lk 1—16): *A. M. Nikolski*: Koduloomade tekkimine (8 pildiga). *W. L. Duurow*: Kadugu piits! (2 pildiga.) *A. M. Nikolski*: Lõbus loomateadus (Loomade mõistus. Miks noored loomad mängiwad? Miks loomad ei nuta ega naera? Elawad baromeetrid. Loomulik hari. Hobuse walged jalad. Miks palawa ilmaga ainult koeral keel hammaste wahel ripub? Milleks saba tarwilik on? Kassi silmad ajanäitajaks. Miks nad kiirgawad? Hipnoos ja sugestioon. 7 pildiga.) — Üksiku nri hind 60 kop.

Selle numbriga lõppeb „Orase“ I poolaasta. Poole aasta tellimisi uuendatagu aegsaste

Järgmine number ilmub augustikuus

„Oras“ ilmub 6 korda aastas ja maksab postiga 3 rubla, pooles aastas 1 rbl 60 kop. Aadress: Ленинград, Фонтанка 53, „Кюльвая“ (ehk „Oras“) Telefon 5-97-54

Wastutaw toimetaja: H. Pöögelmann. Wäljaandja: „Külwaja“.

PÄRAST „ESIMIST”

ÜHE EESTIMAA TOOLISE JUTUSTUS 1924. AASTA 1. DETSEMBRI
ÜLESTOUSU JARELTULEWAST AJAST. — KIRJA PANNUD A. M.

2

Astusime sisse. Oli mingisugune pikk koridor, aga sellest edasi ei tahtnud minna. Peatasime seal minut aega ja kõmpisime uueste välja ja seadsime sammud raudteest wastapidises sihis metsa poole.

Metsa serwal tuli wasta üks noorepoolne mees, kes meid terawalt silmitses. Ka tagasigi waatas kord, kui juba meist mööda oli läinud. Paistis olema na linnamehe „wattis“. Maamehed tööpäiwil niisuguseid riideid ei kanna.

Kaugemale metsa sisse minnes pugesinde küüni ja pidasime sõjanõu. Mu kaaslast waldas juba lõpulikult tüdimus. Ta arwas kindlaste et see wastatulija nuhk oli ja meile tagaajajad järele toimetab. Milleks enam rübeleda, milleks näha seda suurt waewa, isegi poole kehani külmas wees sumpades ja hundina tagaajajate penide eest end redus hoides.

Laseme endile parem kuulid pähe, siis on rahu majas. Pole enam seda neetud jooksmist. Kinni kukume sellel nuhkidega täis külwatud maal nii kui nii“, lõpetas siis oma nukrat juttu.

Katsusin siiski talle selgeks teha et praegu äärmiste abinõude tarwitamiseks weel aeg pole. Meil on terwis kenas korras. Igaks juhtumiseks on meil parabellum, mis nuhkide häbematusesele weel teatud piirid tõmbab, meie majanduslise seisukorra kindlustamiseks on

mul üle 10000 marga raha taskus. Praegu pole iseäralist hädaohtu näha. Jäta, sõber, surmamõtted.

Umbes selles toonis awaldasin oma arwamist mina. Siis sõime Liiwa poest kaasa wõetud leiba ja sinki ja pimeduse algul hakkasime jälle astuma. Läbi muda, läbi wee.

Meie waatepiirkonnas wilkus põesaste wahelt ühest küünist tuli. Kes seal walgust tegi, walge terrori õhtapimeduses, on teadmata.

Eelpool kuulus weskitamme kohin. Kas saame üle hädaohuta wõi on silla peal wahid väljas? Tuleb ettewaatlikult läheneda.

Tasa, kassisammul hiilisime ka üle tamme. Õnn et tammel wahtisi polnud. Eemalt kuulub inimeste kõnepomin. Tüütused — pomisewad väljas ja ei märka magama minna!

Uueste raudtee poole püüdes sattusime lagedale põllule, kus end järsku mitmest küljest tuledega sisse piiratud nägime olewat. Paistis nagu liiguks tuled meie sihis edasi. So-oh, nüüd siis oleme lõpulikult lõksus! Sisse piiratud nagu jänesed jahikoerte ees. Olge aga mehed ja tulge wõtke kinni. Siiski, ühes kohas paistab laiem wahe. Sealt tuleb katsuda läbi hiilida, ja sinna poole lähemegi. Saagu mis saab! Katsu, sõber, kõwemine rewolwrit!

Tasa hiilisime sinna poole, kust wahe meid piirawate tulede reas paistis. Järsku sähwatas midagi üle põllu. See „midagi“ tegi põllu walgeks nagu päewal. Helgiheitja! Ta walguse saba jõudis meienigi. Lasksime kõhuli maha, ja kui walgus üle läks, läksime jälle edasi. Jälle maha, jälle edasi.

Siis saime aru et meid piirawad saladuslikud tuled päris harilikud igapäewased küla aknatest paistwad tuled on ja et me ise peaaegu küla majade wahel oleme.

Piiramist siin siis ei ole. Oleme külas, aga siit peab ruttu jalga laskma, sest linnaisandate helgiheitja walgus wõib uudishimulikka wälja meelitada, ja praegu on meie kõige kurjem waenlane iga uudishimulik, kes meilt midagi pärima hakkab.

Wenime majadest kaugemale jõudes pikkamisi mööda muda edasi. Uueste wõsa, siis tuttaw maja. Pole aga hea läheneda, wast on sisse piiratud. Ei, sisse me sinna ei lähe!

Jaamast mööda jõudes pugesime uueste metsa pimedusesse. Kui kodune on siin. Pole eksitawaid tulesid, mis meele tuletaksid et tagaetawad oleme, sest tulede juures on inimesed, kelledest paljud walmis meid ilma tüki wõileiwatagi ära andma.

Üks kena küün awas meile oma uksed ja andis lahkelt öömaja, kuigi küüni seinad tuult ja wihmagi läbi lasksid. Wõis wist mõne kehwa kantniku küün olla. Külmal paneb hambad suus kokku klõbisema, aga mis sa teed ära, kui tee ääres tädi pole, kes öömajale wõtaks.

Kui hommiku sellest wäsimuse peletusest ärkasime, siis oli meie ajamõetmise masin kadunud. Otsisime üles. Ta näitas wiis.

Läheme raudtee lähemale, wast saab kaubarongiga edasi. Tuleb wasta warasest hommikutunnist hoolimata mingisugune mees jalgrattal. Las sõidab peale. Mis tal wiga lasta.

Saime raudteele. Nüüd tuleb jalgadele suuremat kiirust lisada, et walgeks oma 10—15 wersta ära käia. Ruttu, ruttu, läheme aga edasi...

„Seisa!“

See käsk nägemata suust tuli kauris ootamatalt. Me ei saanud veel pidama, kui ta uueste kuulus ja veel waljumalt: „Seisa!“

Jalgujäänud semaforitraadist pikali kistult lendasin kukerpalli raudteetammest alla ja weeresin tüki maad edasi, enne kui päris jooksma sain.

Tema tuleb järele, tasa hüüdes:

„Ära jookse!“

„Tule aga järele!“ andsin ma wastuseks ja põletasin aga edasi.

Taga kuulub jooksumüdin, kära, müra, signaalisarwe hää. Jooksin tulisejalu metsa poole, seda enam et mul tulenuia polnud, millega wasta hakata. Jooksumüdin tuleb järele.

Wiimaks ometi sain metsa ääre. Teda polnud.

Surmani wäsinult heitsin pikali. Waatan ülejoostud lagendiku poole. Seal pole kedagi. Metsas läheb mingisugune wari mööda. Kartsin hüüda, wast on tagaajajad.

V. Üksi

Natuke hinge tõmmanud, astusin metsa wahele, mis mu edasiminekul warsti sooks muutus. Ikka tahapoole, niipalju kui aga soo oma salalikkude matastega veel wähegi jalale pidet annab.

Läksin kaugele, kaugele soo sisse. Siia ei tule keegi järele, neid ei aja hirm surma eest.

Mättal istudes mõtlesin natuke oma seisukorda järele. Raudtee ääre minna ei maksa — seal on nendel alati silmad terawamad kui kaugemal sisemaal. Tarwis sinna, tahapoole minna.

Mätastel punetasid jõhwikad. Kat-susin neid näljawaigistuseks süia. We-sised nad on ja hapud, aga mu praeguses olukorras siiski head, parem kui ilma, ikkagi kinnitus tühjale kõhule.

Mättal istudes nosisin oma ümbert jõhwikad ära, siis asusin edasi minema.

Oli tükk rasket tööd, enne kui soost läbi sain, aga läbi ma suures wees soolistades ja mõnes kohas õige sügawale sisse wajudes siiski sain.

Jõudsin lagedale wälja, kus detsembri peale waatamata üks wanamees veel loomadega põllul oli.

Pärisin karjawanalt, kuidas jaama saada. Wana ei wastanud midagi. Siis pärisin, kas ta teab siinpool nurgas mingisugust tööd juhatada. Ka selle peale ei wastanud wanataat midagi. Hakkas pikkamisi lähedal olewa talu — kodu poole minema.

Teisel pool paistis mingisugune saunaukt. Mõtlesin et seal wast nii kardetaw pole. Tuleks sinna minna ja süia küsida. Hakkasin sinna poole minema, aga karjawana koer, kellelt ma niisugust häbematumust tema tasase, seni wiisaka ülespidamise järele otsustades aimatagi ei taibanud, krapsas hammas-tega mu sääremarjast kinni. Ahmasin maast wembla ja winnasin talle pähe, siis lonkis kisendades edasi.

Hurtsik oli tühi, nagu poleks seal enam mitmel aastal kedagi elanud. Selle eest tuli sõnakehw karjawana tagasi. Nüüd juhatas ta mulle mu teistkordse pärimise peale jaamatee. Edasi jutustas karjawana, keda kodukäimine hoopis sõnakamaks oli teinud, et nendel mingisugused linnamehed tööl olewat, heinamaad rookimas nimelt. Pärisin siis, kuidas oleks wäljawaated nende pool süia saamiseks. Wana seletas, et nende pererahwas kõik saksad olewat ja arwas et wast kööki midagi süia toowad.

Astusin siis jälle edasi, aga sellest saksalisest perest hoidsin end aupaklikus kauguses. Läksin külasse, mis, nagu ma nüüd temasse wälja jõudes nägin, kaunis suur oli.

Tundsin juba näljanõrkust ja astusin ühte talusse sisse. Küsisin esimise wastajuhtuwa tüdruku käest süia. Tüdruk wastas esialgul natuke kõhklewalt, siis pärisin kas ta wast wõid ei saaks müia. Sellest ütles tüdruk ära, arwas siiski et söögi jauks wast saab, aga ennem tegi weel wiimast katset et minust lahti saada, ja juhatas et paar wersta edasi, jaama juures olewat pood, kus ka söögikraami müiakse. Wabastasingi siis kõhklewa peremamsli enda tülitawast ligi olekust ja kömpisin, nõrkuse pärast ennast juba rohkem kui harilikult küüra tõmmates, jaama poole.

Tee ääres heinamaal nägin meelitawaid küünisi ja mul tekkis juba roosiline plaan, poest süia kaasa wõtta ja

paar-kolm päewa end senise reisi wäsimusest wälja puhata.

Jaama juures astusin arwatawa poe uksest sisse ja sattusin poe asemel mingisugusesse ettekotta wõi ettetuppa, kus palju mitmesuguseid määruseid seintel oli. Ei pood see ei ole, aga mis tuba see on? Lõpuks jõudsin selgusele et see pole midagi enam ega vähem kui lihtne maa-politsei jauskond. Selles jõudsin weel kindlamale otsusele, kui just minu arwamise tõenduseks samal silmapilgul tagatuast üks wõmm tuli ja uksest wälja jalutas. Nüüd oli kähuga katsutaw et see koht käesolewal silmapilgul mulle kõige pahem mõttemõlgutuse paik on ja sellepärast ruttasin uksest wälja. Häbi on küll muidu „wõmmide“ eest joosta, aga terwisele on mõnikord kasulik. Seekord oli ta seda tõeste, selles ei waidle mulle wasta wist keegi. Tuleb oodata aegu ja pea niikaua kaela otsas hoida, kui nendele jälle wõtmeega kulmu pihta saab kopsata.

Pood oli samas majas, ainult teise sissekäiguga. Sees seletas kari eitesi kõige mitmesugusemates hääleteisendites Tallinna sündmusi. Õnneks ei teadnud nad minult midagi pärida.

Wõtsin suure hulga toiduvara kaasa, jõin piima ja wõtsin kaks karpi tikku ka tasku. Wast on kunagi tarwis sooja teha.

Juba kord ennem äramärgitud küünide juure tagasi minnes otsisin nendest niisuguse wälja, mis mulle kõige soem näis ja asusin heintele istudes kõige suurema isuga oma näljast kõhtu täitma. Metsas käimine annab alati head söögisu, mul aga oli käimisele lisaks weel hommikune suur jooksmine, mis isu tõstis.

VI. Mis saab minust?

Kui sõõnud olin ja märjad saapad enda lähedale heintele asetanud, mõtlesin kord weel sügawamalt oma olukorra üle järele. Mis saab minust? küsisin endalt mitu korda. Ikka selgemaks sai mulle selle piina pikenduse mõttetus. Teha lõpp kõigele: külmemisele, jooksmisele. Kas maksab näha waewa ainult selleks, et nemad mind oma kohtu kometijanditamise abil

puua wõiksid. Enne poomist aga käiwad weel mitmesugused „wormitaitmised“, ja küsitaw on, kuipalju minust pärast kuulsa kaitsepolitsei inkwiitsiooni weel järele jääb. Parem siis juba endale ilma piinata lõpp teha.

Toidupaki nõör. Kahest tükist tuli teda kokku jätkata. Kas peab wasta? Siinsamas on küüni sarikas...

* * *

Nõör katkes. Teine pool jäi sarika külge rippuma. Ajasin ennast heintele istuma ja waatasin enda ümber. Heitsin uueste heintele pikali...

Wäljast tuli sisse kibedat külma. Juba hakkas detsembrikuu ennast tõsiselt tunda andma. Pugesin sügawamale heinte sisse — siis andis külm nagu järele ja silmad wajusid kinni.

Kui ma hommikul ärkasin, ei läinud saapad jalga. Nad olid õõ jooksul kondiks külmetanud. Pealepühumine ei sulatanud neid sugugi, sellepärast wajusin uueste oma pesasse ja panin nad külje alla, kus nad pikkamisi ära sulasid.

Nüüd weel kord asja uueste järele mõeldes jõudsin siiski otsusele, edasi elada. Tean nüüd et surm pole kole. Lähemal hädakorral ei lähe temaga kaua aega. Ta tuleb kergelt, ilma suurema waewata. Esialgul katsun weel elada; muidugi on juba palju seltsimehi hukka saanud. Nende kõrwal on minu ühe eiu küll tühine, aga miks omalt poolt timukate tööd wähendama hakata. Las tapawad, las poowad kätte saades, sellega on jällegi üks kuritöö nende ajaloo määrdinud leheküljel rohkem. Aga kui mu põgenemine õnnestab ja nad mind kätte ei saa, siis on wõimalus jällegi töötada, wõidelda, parandada tehtud eksitusi, kätte tasuda.

VII. Elada tahan!

Pidasin seda puhkust umbes kolm päewa. Päewal polnud hea ennast wäljaspool küüni näidata, sellepärast käisin öösel oja ääres joomas. Wesi oli aga juba jääs. Ei saanud teda muidu kätte kui pidi paksude põesaste äärest nõrku kohte otsima, kus parem oli jääd jalapõrutusega läbi lüüa.

Neljanda päewa hommikul oma talwekorterist wälja piiludes nägin selle lähedal inimesejälgi. Need jäljed sundisid mind korteri muutmise peale mõtlema. Küla on ligidal. Tarwis aga õhtal pimedusetulekul kiireste edasi astuma hakata.

Kuhu poole minna? Wälisilmast pole mingisuguseid teateid. Kui wast jaama minna, ehk saab sealt midagi kuulda. Siiski — jaamas wõib mul asi halwaks minna. Parem juba N-ist tuttawate poolt läbi minna. Pärast-poolle, kui see plaan teustatud sai, selgis et sinna üle 30 wersta oli.

Puhkasin selle õõ weel ja hommikul hakkasin minema. Üle soo minnes jäi mulle mu puhkamise ajal maha sadanud lumi kõwaste saabaste külge, mis jalad raskeks tegi nagu tina, ja tihti tuli teda jalgade küljest ära kompsida.

Mets. Ka sellest läbi. Lagedale saades jõudsin wälja külameeste juure, kes turbakoormaid peale ladusid. Läksin nende juure, pärsin jaama pääsemise üle selgitust. Juhatasid, et ei olewatgi kaugel, kõigest paar wersta. Kõmpisin edasi üle raudtee, sain ühe küla juure. Seal oli maantee ja paistis eemal nagu kirikutorn. Pärsin ühelt wasta tulewalt wanalt, kas see maantee Tallinna läheb. Ei, wana nimetas ühe mulle ennem tuntud kiriku nime. Nüüd siis selgis mulle ka, missuguses sihis pidin minema et N-i jõuda.

Asusin jälle minema mööda metsa, mis mulle juba nii omaseks saanud. Mitmed teed käisid sellest metsast läbi. Kuulsin inimeste jutupominat. Nad läksid jaama. Nende järele läksin sinna minagi, aga jaamas ma peatama ei jäänud. Läksin läbi. Küsisin ühes mõisas jällegi teed. Juure tuli ka kubjas wõi kes ta seal wõis olla ja päris, kelle poole ma N-ni lähen — tema tundwat ka sealtpoolt inimesi. Waletasin talle nii et suu suitses ja katsusin et edasi sain. Wanamees paistis oma pärimisega mulle päris kahtlane — küllap oleks mulle pikema jutu järele priiküüdigi sokutanud.

Mõne pika wersta järele leidsin omale küüni, mis mind jalgu puhkama

awatles. Magasingi seal hommikuni. Hommikul kuulsin kukelaulu. See tähendas: küla on lähedal.

Oligi sama küla, kuhu minna tahtsin.

VIII. Inimeste juures

Läksin tutwate juure. Wastawõttel polnud wiga. Mu jalad olid suurest käimisest ja külmetamisest katki. Ase tehti mulle woodi alla, kuhu warjule wõis pugeda, kui keegi wõeras tuleb. Siin sain esimest korda üle hulga aja ajalehti lugeda, kuulsin maal walitsewast olukorrast. Kaitseliidupatrulid igalpool teedel ja päriwad möödaminejatelt isikutunnistusi.

Jällegi sai mulle weel selgemaks et praegu pikemat teed jalge alla wõtta ei maksa. Tuleb katsuda pisitasa metsade kaudu kuhugi kindlammase kohta minna, kus oodata wõib, kuni asjad paranewad. Siis tuleb hakata siit suurest wangimajast pääseteesi otsima.

Nüüd korraldasin ka oma sassiläinud kalendri. Sain teada et juba nädal aega olin reisinud. Päewade arwestust ma oma redus olemise ajal ei pidanud. Pühapäewa õhtal tulin oma praegusesse korterisse ja olin seal kuni reede õhtani. Nüüd ei külmetanud ma enam. Ajalehti sain korralikult igapäew lugeda, kuulsin uudiseid, päewasündmusi, kuigi see kodanluse waimlise kunstsõnniku lawa tubliste walega ja rõõmurõkkamisega wäetatud oli.

Nagu kuulda saime, olid külas juba jutud „kahtlastest“ inimestest liikuma lastud, mille järeltusel nuhkide külas-käiku karta oli, sellepärast tuli mull jälle kolimise peale mõelda. Wihmasajusel ööl wasta reede hommikut hakkasin siis uueste minema, et kindlamat korterit otsida.

IX. Lähemale Tallinnale

Walisin paraja aja minekuks. Wihmasaju ajal ei olnud „hea peremehe“ koeri wäljas näha. Laupäewa wõi pühapäewa õhtul, mil ennem minna kawatsesin, oleks siiski inimesi liikumas olnud, olin

aga tuttaw paljudele. Käisin selle hooga umbes 30 wersta ära. Sain jälle lähemale wanale tutwale Tallinnale.

Sildadel polnud kaitseliitlasi, nagu ennem kuulnud olin. Päewase teekonna järele jõudsin pärale. Ootasin metsas pimeduse tulekut. Ööd olin seal, teisel hommikul pärisin, kas nad mind warjata saawad. Nad andsid nõu linnast tulnud tööta töölisena sisse lasta kirjutada. Arwasin et wast see võimalik oleks, siin on kõrwaline nurk, kuhu linnast wähe kä dakse, ehk läheb õnneks. Minu õnneks ei saanud ma wallamajast kirjutajat kätte.

Teisel päewal, peale öösist järelmõtlemist, otsustasin ära minna. Jällegi sadas wihma. Läksin umbes kolm wersta metsa, istusin kännu otsa ja mõtlesin...

Tuleb poest midagi süia tuua. Kui kõht täis on, siis waatan mis edasi saab. Küla poodi ei läinud ma siiski. Parem on kaugemalt tuua.

Mitu wersta kaugemale poodi minnes otsisin seal ainukest saada olewat toitu, saia ja kompwekki ja tulin tagasi tuttawatest heinamaadest ja küünidest mööda.

Olin seal küünis senikaua kui mu toiduvara otsa sai. Siis muretsesin endale teisest poest juba saia ja suitsuliha. Selle kraamiga sain läbi jõulu-laupäewani.

Jõululaupäewal läksin tuttawate poole. Nendel on jõulud — kapakalja worstidega.

Nad imestasid et ma weel siin, nad arwanud et ma juba ära läinud wõi kinni sattunud.

Sel õhtul olin mõnuses meeleolus. Olin jälle üle hulga aja inimeste hulgas soojas tuas.

Sinna jääda siiski ei saanud. Hiilisin jälle pimedas tagasi oma küüni, ja kõwerasse kiskunult nagu wõimumeeste paragrahw magasin seal läbi selle „jõulu“ esimise päewa, milleks ka toitu weel jätkus. Teisel päewal ei saanud toidu järele minna: lumi oli maas, ei tahtnud jälgi teha. (Järgneb)

Eesti kirjanduse viimase hooaja toodetest sai Tammsaare „Tõe ja õiguse“ kõrval Metsanurga „Jäljetu haud“ arwustuses kõige suurema tähelepaneku osaliseks; mõni arwustaja (nagu J. Käerner) tõstis „Jäljetu haua“ koguni esimesele paigale Eesti ilukirjanduses. See esiteks, ja teiseks asjalugu, et romaan meile õige ligidat ja sittaajani iseäranis Eesti kirjanduses wähe puudutatud ala — kommunistide pörandaalust elu ja tegevust — käsitab, ning et romaani peategelaseks, „kangelaseks“, paljude tundemärkide järele, s. W. Kingisseppa on tahetud wõtta — ma ütlen meelega, „tahetud“, sest kaugemale ei ole sellega jõutud — siis on mitmekordselt asja selle töö juures pikemalt peatada.

Romaani sisu on õige lihtne. „Tähtis kommunist“ Kristjan Raudma, kes hiljuti sõjakohtu otsuse järele maha lastud, oli oma päewaraamatu noorele adwokaadile annud, kelle kaudu see kirjaniku kätte sattus. Päewaraamat püüab näidata, kuidas „tähtis kommunist“ sisemiste tasakaalu oma waadetes ja arwamistes kaotab ja pikkade kahtlemiste ja endaga wõitlemise järel wiimaks, oma surma ette aimates, ahastades — taewawärawa ette roomab. Päewaraamat lõpeb usulise ekstaasiga:

„Sa suur pühak kõrge Himalaja lähedusest (mõeldakse Buddha — H. P.) oied õige tee taewasse leidnud!... Minu ema, minu ema, wiibi mu läheduses, kinnita mind mu wiimsel teekonnal ja hauaäärelgi! Laua kõwasti oma armsa heleda häälega, nagu mu lapsepõlwes:

Kindlaks jää! Kindlaks jää!
 Siion, pea, mis sul on!
 Ära wõta araks minna,
 Waata, ligi jõuab kroon!
 Mis on taga, jäägu sinna,
 Siion, kui on wiimne häda käe,
 Kindlaks jää! Kindlaks jää!“

Et mõnigi wõorast ühiskonnakihist proletariaadi rewolutsioonilisesse klassi-

wõitlusesse sattunud „tähtis“ tegelane mõne aja pärast oma seisukoha juures kahtlema wõib hakata ja töölisteklasi waenlaste leeri tagasi pöörata, selles ei ole midagi iseäralikku; näiteid wõib isegi Eesti töölisteliikumisest küllalt tuua: Aleksander Keskküla, Mihkel Martna, Peeter Speek sammusid omal ajal enamlaste ridades ja löid wähemlastega ägedaid lahinguid. Nüüd on üks — wähemalt oli sõja ajal — wäga kahtlases ühenduses Saksamaa kindralstaabiga; teine walwab Eesti — ja selle kaudu Inglise — kodanluse Siioni wärawaid; kolmas manitseb Eesti kodanlisi naisi — usulisi organisatsioonisi asutama! Need pööred wõiwad hingeliste draamadega ühendatud olla, ja kahtlemata pakuks see ala õige tänuwäärt ainet kirjaniku kujutuswõimele ja suleosawusele. Kuid mingil tingimisel ei tohi kirjanik selle probleemi lahendamist siduda ajalooliste isikutega, kellel sellega mingit ühendust ei ole olnud; weel wähem tohib kirjanik tuntud isikut selleks seesugusesse probleemi mässida, et see rohkem tähelepanekut kirjatöö peale tõmbaks. See ei ole mitte ainult lubamata, waid koguni alatu reklaam, mida korralik kirjanik enesele ialgi ei luba. Selle etteheite on aga Metsanurk sel määral ära teeninud, kuiwõrd ta oma romaanikangelases siin-seal s. Kingisseppa laseb wälja paista.

Kuid jätame selle kirjandulise eetika ala, unustame, et meil tegemist on mõne teatud kommunistiga, ja waatame, kuidas kirjanik oma ülesande kunstilise osaga toime saab.

„Kõigi kunstireeglite järele“ oleks oodata tulnud, et kirjanik lugejale tõesti selle draama arenemist näitab: kuidas kahtlus tekkib, kaswab, kuidas tegelane selle wastu wõitleb; missugused

põhjused teda ikka enam ja enam teatud sihis edasi lükkawad jne. Selle asemel tabab meid siin aga ootamata üllatus: kirjanik ei lase meid weel romaanitegelase päewaraamatu kaantki kergitada, kui ta meile juba oma sissejuhatuses („Seletuseks“) oma ilma- waatelise seisukoha näkku lahmab: „Mina usun, et waim on see, kes üksiku inimese, iga rahwa ja kogu inimkonna arengu käiku juhib, määrab ja kujundab“... Mis peajoone romaanisisust juba ette ära ütleb.

Igatahes on ju ka see — ilmawaade; kuid see mässib kirjaniku juba esimestest ridadest peale wäljapääsemata konflikti iseenesega, wiib ta ummikusse ja wastuoludesse. Sest milleks siis üldse waja on pikka romaani kirjutada, kõik-sugu juhtumisi, targutusi, winsklemisi koormate kaupa ette laduda, kui see ju ikkagi midagi muud ei ole, kui — waimu ettenähtud jaburdamine! Pealegi kui kirjanik sõnagi sellest ei lausu, millega romaanikangelane seda ära on teeninud, et „waim“ teda pörgupiinade okasteed laseb rännata. Kirjanik teeb ju küll oma sissejuhatuse lõpul märkuse — et jumala teed on imelikud, ja surelik ei saa neist aru, aga — aga mis jääb siis lõpuks selle kirjatöö eesmärgiks? Mis seadis kirjanik endale eesmärgiks, kui ta ligi kolmesajaleheküljelist romaani kirjutama hakkas? Kas ainult seda, et ütelda: jumala teed on imelikud?! Aga seda „tarkust“ on ju papid tuhanded aastad kuulutanud, kui neil waja oli oma pettust põetawate karjatallekeste eest warjata, ja iga uus wassing oleks siin täitsa üleaarne.

Siiski, kirjanikul on ka oma wäike tagamõte. Sissejuhatuse esimesel leheküljel kirjutab ta et:

„... maksew ühiskonnakord tekitab ise oma kukutajaid ja õonistajaid, et need tema enese lapsed on ja kõik omadused sellelt pärinud, kes nad kaswatanud ja nende hinge kujundanud. Nad ei ole head, sõnakuulelikud, tänulikud lapsed, nad on sagedasti täis tigidust, kurjust... Aga nad on siiski makswa ühiskonnakorra lapsed, luu nende luust ja weri nende werest, sellepärast ei peaks nende wastu halastamata olema.“

Mait Metsanurk tahab ütelda, et puss, kõis ja kuul rewolutsionääri jaoks — „halastamata“ on. Aga mis õigus

on tal seda ütelda, kui — waim kõike seda juhib?! Kes on tema, Metsanurga, kõlbliseks kohtumõistjaks pannud — waimu tegude üle?! Wõi tahab kirjanik ütelda, et inimene (ka rewolutsionäär) ikkagi ümbruskonna saadus on? Aga kuhu jääb siis ta tõendus, et „waim iga inimest ja ühiskonda juhib“? Ja kui „waim juhib“, milleks-siis sõnakõlksusi teha ümbruskonna mõjust ja kaswatusest? Ja kuidas kõlab see kokku, et kord waim inimese arenemise käiku, kord ühiskond ta hinge „kujundab“?

Me näeme, et kirjanik oma waimudejahiga juba sissejuhatuses nagu kana takus sipleb. Weel hullemaks läheb see siplemine, kui teda tõelise elu mõõdupuu alla seame. Eelmine wäljawõte romaani sissejuhatusest tahab ütelda, et rewolutsionäärid ühiskonna enese sünnitus on. Sellepärast — ärgu oldagu nendega wali. See on kirjaniku ühiskondlise ilmawaate teine külg — moraalijutlustamine. Ta näeb rewolutsionäärides ainult „pahu lapsi“ — tige-daid, tänamatuid (kurnajate wastu?! — H. P.), täis kurjust jne. Terwet ühiskondliste wahekordade keerulist kogu näeb kirjanik ainult kõlbluseprillide läbi — terwest meieaja klasside wõitlusest, nende objektiivsetest (tõelistest, wäljaspool meid olemas olevatest) põhjustest ja tingimistest ei lausu ta ainustki sõna.

Nende elupimedate silmadega tam-mub kirjanik läbi terve romaani — mööda-minnes: läbi kõigi oma romaanide ja muude kirjatööde! — algades päewaraamatu — kommunisti, pealegi „tähtsa kommunisti“! päewaraamatu — esimest peatükki jämedalt karjuwa ebausujutuga (isa kuuleb Kristjani sünniõöl kõik-sugu laudade kolinat ja mõõga tärinat, mis enneaegset surma pidawat ette kuulutama), ja lõpetades — Siionikesega.

Selle ebausujutuga tembeldab kirjanik oma romaanikangelase juba esimesest leheküljest peale parandamata fatalistik (kes oma ettemääratud saatusesse usub) ja fatalismus ajab teda taga läbi terve romaani:

„Wõimalik ja peaaegu kindel, et oma üles-ande teostamisel hukun... Olen pikkamisi ikka kindlamini selles weendunud, et oma sil-mega uut, õiglast ühiskonnakorda näha ei saa...“

Olen walitud ohwriks, minu weres on wõimatu sund wõidelda ja ennast ohwerdada. Kui keegi mõistaks ette näha sündmuste joonte kokkujooksu, see weenduks, et ma wägiwaldsest surmast ei pääse, mis mu isa ennustas. Ega tahagi enam sellest pääseda; ümberpöördult: tahaksin sellele läheneda kiiremini, tahaksin tungida paratamatu lõpu poole iga tunniga, iga sammuga, iga teoga, ikka kiiremini." (Lhk 13, 1.)

Fatalistliselt oma surma ette aimates lõpetabki Raudma oma päewaraamatu. Fatalismuse kõrwal, mis oma surma etteaimamise näol ikka ja ikka päewaraamatus esile kerkib, kordub kümneid korde mõte sellest, et Kristjan Raudma „ohwriks on walitud“. Kes on teda walinud? „Waim“ muidugi. Saatus, mis seesama waim on, igapäewases keeles — jumal (keda, möödaminnes ütelda, Metsanurk alati aupaklikult suure algtähega kirjutab, nagu ka kõiki ta wäärnimesid ja liignimesid).

Nii siis: mustlasemoor, Uus testament ja Buddha — see on kolmnurk, milles Metsanurk oma romaani lugejat pimedispead ringi keerutab, ikka ühte ja sedasama fatalistlist joru leierdades, ikka sedasama ohwrisaatus meele tuletades, ikka nagu tehes, nagu ei tahaks ta uskuda, aga igal sammul, igas sõnas Uut testamenti kõige ta sisuga suudeldes. Küll püüab kirjanik wahetewahel — kui targutustest ja „mõtisklemistest“ mahti saab — näidata, nagu wõiks ikkagi ka ümbruskond inimese peale mõju awaldada. Selle elutõe eest ei saa ju isegi kõige idealistlikumate silmalappidega warustatud kirjanikud pead liiwasse peita; aga nagu sissejuhatuseski, sünnib see ainult moraliseerimiseks, indiwiidualistliselt. On ju äärmiselt üllataw ja kunstiliselt enam kui ootamata, et kirjanik oma kangelase — tööliste juhi, tööliste klassi partei juhtiwa tegelase laseb enam kui kakssada lehekülge päewaraamatut täis kirjutada, ilma et ta seal üheainsamagi korra tööliste, kui klassi, kui ühiskondlise teguri wõitlusest konkreetse pildi annaks, ilma et ta oma kangelast ainsamagi korra klassilise tagaseinaga seoks; see, mis juhtumisi, möödaminnes, weristest lendlehtedest ja streigist on kirjutatud, on — katkendid kommunistideõgijate ajalehtede wihastest kirjutustest streikide ja lendlehtede ilmumise puhul, ja ainult ini-

mene, kes nende lehtede kirjutuste ja kommunisti — olgu kas kahtlewagi kommunisti — päewaraamatu wahel wahet ei näe, ei aimagi, inimene, kel kõrwad ja silmad kinni ühiskondliste wõitluste ees, mis praegu terwet ilma wapustawad, wõib sellega walmis saada, et need ajalehtede kirjutused — kommunisti päewaraamatusse topib.

Ja nagu puudub päewaraamatul ühiskondline, klassiline tagasein, nii puudub seal igasugune arusaamine kommunismusest ja rewolutsioonilisest klassiwõitlusest üldse. Mait Metsanurga armust ei oska „tähtis kommunist“ Kristjan Raudma mitte ainustki küsimust oma päewaraamatus põhimõtteliselt kommunisti seisukohalt üles seada, käsitada ega lahendada.

Kuidas paistab meile selle „kommunisti“ waade ühiskonnawõitlusele — Metsanurga prilli läbi?

„Mu silmad awanesid“, kirjutab Raudma, lk 72, „ma nägin kapitalistliku korra ülekohtu ja kõlbliselt laastawat mõju igal sammul; mulle kehastus praegune ühiskonnakord täis-sõõnud, kurnaja, liiderliku paksumaona, kes ammu ühe pommi ära teeninud... Ei ole kahtlust, et suure ülekohtu häwitamisel paljud n.n. süütud oma elu kaotawad, aga see on üldse kõige wäärtusetum rämps; need on need leiged, kes ei julge sõna wõtta ega mõõka tõmmata ei poolt ega wastu, kes katsuwad terwe nahaga ilmast läbi hiilida, kes on wäärt, et neid igauks wälja sülgaks.“

Seesama — Metsanurga idealism, millega ta meid sissejuhatuses tutwustas; kommunisti materialistlisest waatest ühiskondlisele klassiwõitlusele — mitte jälgegi, mitte lõhnagi. See wäikekodanline rewolutsioonilik-olla-tahtmine puht idealistlistel, kõlblistel põhjustel, et kodanline ühiskond — „liiderlik paksmagu“ on. See anarhistlik pommi järele haaramine, see wäikekodanlik-indiwiidualistline wõitlemine, mis hulkasi ei näe ega ennast hulkadele ei toeta. Ja see läila wäikekodanline moraalitamine nende üle, keda „wälja sülitada“ tuleks! See on — Piibli arsenaalist.

10. leheküljel seletab „kommunist“ Raudma oma rewolutsioonilikust:

„Mitme ja mitmekümne põlwe kestel oli meie (s.o. Raudma esiisade — H. P.) werde midagi kogunenud, mis ikka wõimsalt wäljapääsu otsis, mis julget tegu ja ohwrit nõudis. Nüüd olen siis mina see, kes selgesti peab

ütlemata, mis mu esiwanemad tumedalt aimanud, wõi millest nad waikima pidanud. Mina olen nüüd see, kes wiimase sõna peab ütlemata..., kes selle peab teostama, mis mu esiwanemad argtuse pärast (! — H. P.) wõi soodsaid tingimisi leidmata korda pole saatnud."

Iga lause — uus wastuolu. Kord on waim see, kes Raudmat maksma korra wastu üles ajab („juhhib“), kord on maksew ühiskonnakord ise, kes Kristjani seda korda kukutama ja õõnistama paneb; nüüd saame koguni weel kolmanda teguri wõi „ajuri“ — päritud were! Ja niihästi üks kui teine ja kolmas lüüneb Metsanurga armust ühte ritta kommunisti päewaraamatusse, kui — kommunistiline waade elu ja ajaloo peale!! Ja seesuguseid wastuolusid wõiksime „tähtsa kommunisti“ päewaraamatust sadandeid üksteise otsa lülida — kõik ühesarnased herved wäikekodanluse kaunadest. Seal on Raudma maotu moraliseerimine pärast äraandja tapmist. „See (tapmine) on roojane komme, on ilge komme, nagu paljud teisedki, mis meie kodanlastelt omandanud (! — H. P.) ja mida nendega wõideldes tarwitama peame.“ (Lk 56.) Ja see „kommunist“ näeb „waimus kangelasi, kes algawad wõitlust inimkonna tulewiku eest teistsugu abinõudega... kes hakkawad wastu ainult sõna ja mõtte mõõgaga, kes kuulutawad oma tõekspidamisi ja on walmis nende eest kui pühakud kannatama; kelle wastu on kõik sõjariistad wõimetud“... (Lk 57-58.) Mis teda aga ei keela teisal (lk 13°) hüüdmast: „Aga kes mõõka ei tõmba, leiab weel haledama otsa, ta tapetakse maha kui alandlik koer.“ Ja seda aruwaest, lapsikut jampsimist pakub Metsanurk lugejale kui — kommunisti päewaraamatut!

Usulise jampsimisega täies wäikekodanlises kokkukõlas on Raudma — rewolutsioonikawa, mida ta (lk 13) järgmiselt kirjeldab:

„Lõpetasin neil päewil riigipöörde teostamise kawa — wiimistlesin seda igapäewase jookswa töö kõrwal kuude kaupa, nagu kujur marmorist lemmikut... Tihe organisatsioon katub ämblikuwõrguna maad, esialgu küll ainult paberil. Aga warsi on mehed ja naised igalpool oma kohal, ma ise aga istun ämblikuna keskkohal ja hakkan saaki waritsema... Kogu kodanluse tahan ma kui ahnete ja muretute kärblaste parwe wõrku tõmmata... Ei kahtle eneses, ei kahtle oma ettewõtte õiguses ega

tarbes, tunnen selle teostuse koguni paratamata olewat.“

Just nii — nagu marmorist külm, hingetu, elutu — paberline kawa; niisugusena kujutab kodanlus, kujutawad need ta wäikekodanlised jüngrid kommunistide waadet rewolutsioonile, kes uue ühiskonnakorra arenemist mõista ei suuda. Metsanurk aga paneb selle paberile nagu — kommunisti mõtte, aimamata, et see ta enese hingepeegeldus on. —

Oleks wist üleaarne nende näidete järel, mis ette toodud, weel üksikasjaliselt kõigi nende targutuste, nende wassimiste, jampsimiste ja usuliste jaburduste juures peatada, millega terwe „päewaraamat“ algusest lõpuni on täis kiilutud. Tuleb kokkuwõtte teha. Ja siin kõigepealt ära märkida seda kirjaniku andeksandmata lohakust ja hoolimatust, mis ta käsitatava aine tundmaõppimisel üles näitab: ta on läinud kommunisti elu, ta wõitlust, ta hingelist arenemist, kahtlusi ja kõikumisi kirjeldama, ja ei ole waewaks wõtnud mitte kõige algsemaidki teadmisi kommunistmuse, kommunistide mõtteilma ja eriti põrandaaluse õhkkonna kohta tundma õppida. Kirjanik tahab näidata, kuidas kommunisti põhiwaated kõikuma lõowad ja maad annawad usu-lisele jampsimisele; kuid ta ei oska, ei suuda mingit wastuolu nähtawale tuua, ei mingit tõelist draamat romaani kangelase hinges luua, sest — tal ei ole midagi wastamisi seada, ta ei tunne kommunistlisi waateid, ja need, mis ta kommunisti ette tuua laseb, ei tarwita tõeliselt enam mingisugust draamalist kõigutamist ja wääramist — nad on juba algusest saadik kommunistmusest eemal nagu taewas maast.

Sellepärast muutub see hingeline draama olla tahtew jaburdamine kirjaniku wõimetuse armust — haledaks komeediaks: kirjanik püüab higistades näidata, nagu oleks Raudma tõesti enesega wastuolus, kuid tõeliselt ei ole ta seda mitte; sest juba esimestest ridadest peale on ta seesama Siioni wärawate kaapaja, millena ta oma elu — Metsanurga armust — lõpetab. Kirjaniku higistamine on sõelaga wee kandmine — tal ei jää muud midagi sõela peale kui see wasing, millest idealistiline ilmawaade ialgi

ei saa wabaneda, kuid mis ei ole mitte Raudma, waid — Metsanurga draama.

Millega tuleb seda klassikalist sissekukkumist klassilise (ühiskondlise) probleemi käsitamisel seletada? Kas ainult sellega, et kirjanik waewaks ei wõtnud ainet, mida ta käsitas, tundma õppida? Kas ainult sellega, et pörandaalune ilm Metsanurgale tundmata maa on kõigi selle maa omaduste ja iseäraldustega? Ei, need on kirjaniku pankroti wälised põhjused; sisemine keerdsõlm seisab sügawamal: kirjanik, kes ise pärit wäikekodanlisest kihist, tunneb loomusunnil ja näeb silmaga selle kihi saatuslist hääbumist kahe suure wõitlewa klassi, kapitalistide klassi ja proletariaadi — nagu kahe suure weskikiwi wahel. Ta ei näe, ei leia siin pääseteed; ta tahaks olla rewolutsionäär — ta pillub sõnu paksmagudest, wereimejatest, kurnajatest; ta kõlksutab pommidest, häwitamisest, tapmisest. Kuid need on sõnad, millel ei ole sisemist jõudu, ja sellepärast tunduwad nad õõnsatena. Nende taga ei ole jõudu, ühiskondlist jõudu. Kui wäikekodanlane näeb kirjanik ainult indiwiduaalset jõudu, indiwiduaalset ohwrit, indiwiduaalset wiha ja indiwiduaalset häwinemist. Ja see paratamata häwinemine teeb ta fatalistikks, ettemääratud saatusesse uskujaks: peab paratamata tulema see, mis „waim määranud“.

Kirjanik ei suuda sellest waimlisest ilmast wälja ronida, ja sellepärast loob ta ka oma kommunisti „oma näo järele ja enese sarnaseks“, nagu inimene omal ajal jumalaga tegi. Paratamata poogib ta oma ilmawaate, oma arusaamise, oma fatalistlise saatusesse ja häwinemisse uskumise ka kommunistile — oma luuletatud kommunistile — külge. Ta ei jaksu aru saada — rääkimata töökspidamisest — et kommunismusel wähe-matki fatalismuse joont ei ole. Proletariaat on edasitungimise hoos; ta teab ja saab aru, et ta seda ainult oma jõu peale toetades teeb; kõik „saatused“ ja muud usulised tegurid on tema edasitungimise wastu, ta peab nendega wõitlust elu ja surma peale. Ta näeb oma jõu kaswamise põhjusi tegelikus elus; kogu ta ilmawaade põhjeneb reaalsele elule, reaalsele ilmale, mis igasugust saatust, igasugust waimu, kui wäljast-

poolt juhtiwat jõudu, eitab. Wõitlewa proletariaadi partei tegewus on otsekohene wastand sellele, mida Metsanurk oma „kommunisti“ päewaraamatu kaudu kujutab: seal — tegewus, reaalne kaalumine, ühiskondliste jõududega arwestamine, alati hulgalisele jõule toetumine; siin, päewaraamatus — wäikekodanline targutamine, wirisemine, jaburdamine, usuline märatsemine, ühe sõnaga wäikekodanliste hädawareste hädaldamine ja ahastamine.

Niisuguses seisukorras ei ole muidugi imestada, et „tähtis kommunist“ oma armsamateks raamatuteks peab ja alati kaasas kannab: Uut testamenti, Buddha ewangeeliumisi, Zarathustrat, Praktilise mõistuse kriitikat, Marcus Aureeliust jt, kellest ta „midagi õpib“. Ei ole muidugi ka imestada, et Metsanurga „tähtis kommunist“ NõukogudeLiidu leiab — põrgu olewat, et tööliste hulgad tal tuimad, ükskõiksed, arusaamatud on, et töölisteklassi tegelased (keda Eestis wõllas, kuul, paremal juhtumisel pikaaegne sunnitöö ootab — H. P.) ainult raha pärast töötawad, et nad müüdawad hinged on, et talurahwas ialgi rewolutsiooniliikumiseni ei tõuse jne, jne.

Need ja paljud teised sarnased kihwtised märkused rewolutsioonilise töölisteliikumise kohta, märkused, nagu neid „Kajad“, „Waba Maad“, „Päewalehed“ ja sotsialistide lehed ilmlõpmata sadada lasewad, on sedawõrd kohatud ja lubamatud kirjatöös, et isegi üks „Waba Maa“ arwustaja (Laaman) selle kohta tähendas: kommunistid wõiwat ütelda, et Metsanurk oma töö — siseministri tellimise peale olewat kirjutanud. Ja tööpoolest, kõike kokkuwõttes annab Metsanurga kirjatöö kommunistide, pörandaaluse elu ja wõitluse, rewolutsioonilise töölistepartei tegelaste, nende waimlise ja kõlblise wäärtuse kohta pildi, nagu seda kaitsepolitsei ja teised kodanlised töölistewaenlased tellimisegi peale kohasemat ei oleks wõinud saada. Kuid just see teeb ta kunstiliselt seda madalamaks, wäärtusetumaks, isegi alatuks, kuiwõrd ta meelega wõltsib.

Waewalt suudab endale ette kujutada kirjatööd, mis kunstiliselt rohkem nurja oleks läinud kui „Jäljetu haud“. Wae-

walt on teist tööd, millega Metsanurk rohkem oma waimlist jõuetust oleks näidanud, kui see kirjatöö, mille kallalta, nagu arwustus tõendab, neli aastat olewat töötanud, ja mis lõpuks suur wõiks olla ainult siis, kui Metsanurk täna awalikult wälja astuks ja ütleks: Ma tögasin teid, see on — müstifikatsioon: ma tahtsin näha, kas tõesti Eesti kirjandusepõllul arwustajat ei leidu,

kes aru saab, et seda tööd mitte tõsiselt, otsekoheses mõttes ei tule mõista, waid kui paroodiat romaani peale, kui hirwitust selle kohta, mis meil (Eestis) ajakirjanduses kommunistide kohta kirjutatakse. Kui Metsanurk seda teeks — ta oleks wõrdlematu Eesti kirjandusepõllul. Kuid ma kardan, et ta seda ei tee. Ta ei saa ka siin endast üle kaswada.

H. Pöögelmann

W a b a d u s e s a m m a s

(Kiri okeani tagant)

„Wabadusesammas, sir (ssörr), mak-sab kaks miljonit dollarit!“

Minu naaber näitab kaugusesse, kus jõe suitsewas udus hall mürakas kerkib. Minu mõttelend on aga juba aritmeetikast ja arwudest tüdinud. Tema lendab kuhugi teisale, aritmeetika ja summade juurest liigub üleüldse teedel, mis Ühisriikide kodanikule aru saamata pais-tawad.

„Ah, kaks miljonit? Kas mitte rohkem?“

Et see sammas Uue-Ilma ukse ees tekkida wõis, selleks oli kõigepealt waja, et kaheksa aastasada tagasi, Eroopa ajaloo koiduajal, parunid ja linnaelanikud wisalt järeleandja kuninga Johani käest suure wabasduste mani-festi wälja pigistasid;¹ oli waja Wycliffe² araarwamata ohwrid, kes tule-riidal elu kautasid, oli waja raudriides puritaanlasi,³ oli waja Cromwelli⁴ mõeka, tapapinki gentlemanist kuninga Karl I jauks, oli waja Miltoni, tema põletawa kõnega sõnawabaduse eest,⁵ oli waja suremata pilkekirjanikku

Swifti,¹ keda tuli häbiposti külge nee-dida „tema häbemate ja kahjulikkude mõtete eest“, oli waja Penni kihwtist nõretawaid pamfiettsi, Byroni² armutaid needmisi, waimustatud rewolutsionäärist luuletaja Shelley³ unistusi. Kaheksa pikka aastasada õenistas inimene mõtte- ja sõnamõegaga kui mutt maa all wäike-kodanlist tuimust, paiskas oma pilke ja hirwitustega endisi ebajumalaid nende troonidelt, waewles wangikongides walu käes, andis elu piinapinkidel, seisis rahwahulga silma ees ja kuulas selle karjumist: „poo risti! poo risti!“ wõttis kohtunikult „eluaegsele sunnitööle“ mõistmise otsuseid wasta, kannatas surmawaewa orjalaewadel ja „haua-laewadel“,⁴ silmitses waimustuses lähe-newa, peaaegu kägakatsutawa Waba-duse palet ja aimsas südant lõhestawa waluga, et see Wabaduse pale eemala taganeb, udupildina kaub. Suur waba-duste-manifest on lihtne ja sõnakehw, aga iga tema täht hiilgab kui teemant; tema igas sõnas wirwendab luulepärl ja punetab were-rubiin; iga tema sõna on

¹ Inglise kuningas Johan Maata (1167—1216), kelle käest „armsad alamad“ 1215. aastal nõnda-nimetatud „Charta magna“ wälja pressisid.

² Inglismaa „usupuhastaja“, õigem katoliku-kiriku piiramata wõimu esimene kõigutaja (1320—1384).

³ „Usupuhastaja“ Calvini järelkäijad Ing-lise- ja Sshotimaal.

⁴ Inglise riigimees (1599—1658), „wabariigi kaitsja“, kuningas Karl I surmasaatja (1649).

⁵ Puritaanlane, äge isikuõiguste ja sõna-wabaduse kaitseja. Tema kiri „Areopagitica“ (1644, on wenekeelne tõlge olemas) on kõige kuulsam sõnawabaduse kaitsekirj.

¹ Kuulus Inglise satiirikirjanik, 1667—1745. Kuulsam tema töödest „Gulliweri reis liilput-tide maale“, milles ta Inglismaa olemat korda pilkab, on ja jääb igaweste lueta waks raamatuks.

² Byron (l. Bairon) oli kuulsam Inglise laulik, 1788—1824; suri Greekamaa wabasta-mise eest wõideldes saadud haiguse kätte pärast seda, kui kõik oma wara selle ülesande kättesaamiseks oli ohwerdanud.

³ Shelley (Sshellii) Byroni sõber ja kaas-wõitleja Greekamaal, kus uppumisesurma sai (elas 1792—1822).

⁴ Haualaewade nime said need wanad lae-wad, keda surma jauks märgitutelega merele otsa saama saadeti.

igaweste-uus lugulaul selgroo sirgeks ajanud julge inimese üle, tema uhkust-äratawa kannatuse ja wõimsa wõitluse üle.

Aga ka see „charta magna“ on ainult jalgealune, mille peal midagi peab seisma. Tema peal seisab see midagi, mida aja koi ega rooste ei riku, millele pea norgulaskmine ja kõhklemine tundmata on, mis surma ei karda ja igaühele kätkest kuni hauani kõrwa sisse sosistab: „Ära karda, wõta julgust, otsusta, anna oma mõttele tiivad, anna oma tahtmisele wõimalus — ja siis saab sinust maailmawalitseja!“ See „midagi“ kannab inimese puudulikus keeles „wabaduse“ nime. Kui palju ohwrid on minewikus talle rõemuga toodud, kui palju ohwrid nõuab ta weel tulewikus? Wabadus ei pea arwe- raamatuid nende üle. Wabadus on neist kõrgem. Sest wabadus on see unistus, milleta elu ilma eluta on ja tõelik ilm pettepilliks saab.

„Wabadusesammas maksab kaks miljonit dollarit. New-Yorgi linnawalitsus peab wahi tema jauks; see saab 100 dollarit kuus palka. Wahetewahel toimetawad linna insenerid tema kallal ühte-teist parandust, mille eest igaüks neist kakstuhat dollarit saab. Nii siis kulu- tab Uus-Ilm oma wabadu- sesamba peale ligikaudu 5¹/₂ tuhat dollarit aastas.“

Minu naaber tegi selle kokkuarwa- mise ja jäi rahulikuks. See ei olegi nii suur summa kui eslotsa wõis arwata. See on õieti päris odaw, pool muidu. Hea asja eest maksetakse rohkemgi.

Ootamusest ja arwude ümberlõkka- mata järeldusest wähe kohmetanult lisas ta nagu häbelikult:

„Õieti ära üelda, sir, pakub see wabadusesammas wähe huwitawat. Kui te ehtsast suurest Ameerikast aimu ta- hate saada, siis waadake hotel Astori — wiis miljonit, Vanderbildi maja — kuus miljonit, maaaluse raudtee kesk- jaama — 12 miljonit.“

Minu naaber teeb minekut. Mina wajun mõtetesse. Ja ikka kindlamine ja kindlamine tulen otsusele et tal õigus on: rohkem ei maksa ta tõeste, see wabadusesammas.

Naisterahwast, kes enda taksi määrab, ei saa armastada. Wa- baduse sisse, mis kaks miljonit maksab, ei saa uskuda. Tõe- poolest ei ole seal midagi peale kiwi ja raua, selles hallis mü- rakas. Mitte ühtegi suurt mine- wikuwarju ei helju tema ümber. Tähtedega ehitud lipu maal mõt- leb tema peale ainult podrätsik, ehitusemeister, waht ja lõbu- reisijate juht, kes häälekõwen- daja abil oma autolt karjub:

„Daamed ja härrad, see on kuulus waba- duse-sammas! Kaks miljonit dollarit!“

„Вестник Знания“

MISJONITÖÖ

... Sest et pühakiri ütleb:
„õige töömees viinamäl
võõl ei kanna leivakotti
ega kodunt kahja vii“,
võeti kaasa tuld ja rauda —
kõike muud sai koha pealt.

Ajad läksid. Üle ilma
taevavägi valitses;
neegrid kumardasid rauda,
pagan austas usutuld.

Hiljem tõusis hädakisa:
Taevaisa halasta!
Pagan kuradit ei karda
ega pelga püssirohtu!

*

Igal põlvel oma pruugid,
igal ial oma usk...

Nüüd on tuulekülvist küllalt,
tormilõikus ligineb.

V. BUK

Inimeste - wabrik

— Meie oleme laisad ja hooletumad — kirjutab „Krasnaja Gaseeta“ kirjasaatja E. Gard. — Zeeningraadis elades ei käi me aastate, wahest ka aastakümnete jooksul „Ermitaashis“. Harwa tunneme huwi nende imede wasta, mis teadus meie filmade all loob.

Zeeningraadis ei tulnud mul kordagi ette proh. Dppeli, Petroffi, Wredeni ja teiste hirurgide ilma kuulsa tegewusega tutwuneda, kelle üle meie Zeeningraad uhke on.

Edasi jutustab kirjasaatja, kuda Rostowis kohalise kuulsa hirurgi (lõikearsti) Bogoraasi imetegude peale tähelepanekut juhitud. Kärarikkal Rostowi uulitsal, mis mitmeti meie turgu meele tuletab, näidatud talle ühte „parandatud inimest“. Sel olnud enne lühikesed kõwerad jalad, nüüd aga sirged ja 10 cm pikemaks wenitatud.

Õhtul aga näidati teist imet. Seisab mees uulitsanurgal kartude peal, jalgadega kindlalt wasta kõnniteed tuetades, kes minewa aastani nagu uus inimeste jalgade ees wingerdanud, juba 18 aastat. Kuueaastaselt sai ta halvata ja pidi siis, kui ta juba kõndimise oli ära õppinud, jälle roomama hakkama. Sattus proh. Bogoraasi kliinikusse, kus ta oma jalul, kuigi kartudega käima pandi.

Prohwesfor Bogoraasi tunneb seal iga poisike ja jutustatakse et ta ninasid walmistab, filmi ümber paigutab, jalgu sirutab, käsi külge kaswatab, ühest sõrmest kaks teeb.

N. N. Bogoraasi lahtel kutsel läks ajakirjanik tema „wabrikut“ waatama ja jutustab edasi:

Suured, walged, puhtad palatid woobiteridadega. Ja igas woobis elaw inimene, keda nagu nukku parandatakse.

Selle kliiniku eriala on kilpnäärmete ümberistutamine, otsaliikmete (käte, jalgade) pikendamise ja ümberpaigutamine.

Siin on noor naisterahwas, keda õmblustes. Nägu, kael, õlad, selg, käed kõik palistusi täis torgitud.

Selle naisterahwa elulugu on haruldane. Dõsel tungisid nende majasse Dnepropetrowskis rõwõwliid. Naisterahwas oli haawatuna, läbitorgituna, werifektsõigatuna nagu furnu maha jäetud.

Rõwõwliid läksid ära. Nende ohwer toodi siia kliinikusse.

Ta istub woobi äärel ja jutustab naeratades et teda täieste ära parandati.

Haawad on kinni kaswanud, filedad, ja nagu pole enam endine õudne maske, nagu haigemajasse fissseastumisel üles wõetud päewapildilt näha.

Baar puudust on weelgi: pahema käe laba on nagu halvatud, ripub ilma jõuta, paremal käel puudub weel kaks sõrme, mis rõwõwliid ära raiusid.

— Selle parandame ära, ütleb prohwesfor. — Kaks sõrme wõtame jalawarwastest ja 10—12 päewaga kaswawad nad külge. Pahema käe labasse tuleb aga mõni kondite jalast wõtta. See on lihtne!

Järgmine abitarwitaja on alles 3-kuune wigasena sündinud poisikene. Jalad ilma põlweleta, nagu kaks tiika. Peaaegu kõhu all wäitefed põlwekesed. Ja ühel käel ainult üks sõrm, paks jupikene.

Sellest jupikestest on juba kaks sõrme tehtud, kaks wäikest, punast katsumisefarwekest, mis kumbgi ifeseiswalt liigub. Larwe jalad saawad wälja sirutatud ja nii annab teadus talle puusad, millest loodus ta ilma jättis.

Ena hoiab teda kätel. Seda wingerdawat sandi-poisikest piagistab ema õrnalt oma süüjaki wasta. Ta waatab arsti otsa, kes tema wigasest lapsest rahulikult ja kindlalt oli lubanud inimese teha.

Rõrwal on tüdruk Taganroogi malaroni-wabrikust. Masin kistus talt pihupesa ja purustas sõrmed ära.

Pihupesa on juba „walmis“: kõhu küljest saadi pihule lapp. Ka sõrmed saawad sirgetks. Üks juba liigub. Nagu ennegi.

Edasi on sündimisest wigane naisterahwas, kelle käel õlast küünarnukini konti ei olnud. Seda käeosa kandis ta nagu juuksepatši wõi kaalupommi nõõri otsas õlal.

Jalast wõetud kont pandi õla külge, kaswas kinni ja nüüd on käsi töõwõimuline.

Rõrwal palatis kaebab noor, punapealine, loffis juustega tüdruk, et tal labajalg walutab. 20 aastat käis ta ühe jalaga warmaste peal. Nüüd on jalg parandatud ja näeb nagu harilik jalg

wälja, kuna läbi siidifukkade lõikuse jälgi näha pole. Seni käimad veel ajutised walud.

On veel isefugused abitarwitajad: roomajad. Need on lapsest saadik halvatud. Laste halvatus on laialilagunenud haigus ja sellepärast on neid haigeid, kes terve oma eluaja roomavad, väga palju.

Siin forraldatakse „roomajate üles-tõusmist“.

Weel kaks imestamisewäärt juhtumist.

Noor tütarlaps lühikese jalaga. Mis-sugune kurblogu 16-aastaselt!

Nüüd lamab ta siin, aga jalg — kas-wab.

Põlvetondist on nael läbilöödud, mille mõlemad otsad wäljas on. Nendest otsa-dest lähed kaks nõõri jalapõia poole ja läbi woodipostide pörandale. Nende külge on raskuseks harilik 20-naelane poe kaalu-pomm kinnitatud. See raskus peabgi jalga 8—9 cm võrra pikemaks wenitama. Puusa-luusse saetakse pikuti, wiltu, umbes 45 kraadi järele, iga 3 cm järele 3cm-ne õnar nagu lõetsapilil. Ja seda lõetsa kisub kaalupommi raskus laiali.

Tütarlaps lamab, naeratab ja ajab juttu. Jalg aga kasvab pikemaks.

Crapalatis on 14-aastane Marinka, sündimisest loll.

Kahelksa kuu eest istus see olewus, käed rüüpes, suu lahti, millest ila wälja woolas, oma nõdrameelseid filmi jõllitades. Tütarlaps ei naeratanud kunagi, ei küsinud

süia, teda toitfid lusikaga lähedalolijad endi äranägemise järele. Ta ei rääkinud midagi ega saanud ka millestgi aru. See oli puutiik, millesse armuta loodus nagu pahatahtliliselt elu oli puhunud.

Kõrwal oli 28-aastane Baseedowi haige. Sel oli waja osa kilpnäärmeft kõrvaldada — sedasamast, mis just nõdrameesfel puudus. See nääre istutati tütarlapsel külge. Ja juba 2 nädalat pärast seda hakkas laps pikkamööda paranema. Nüüd jookseb ta mööda woodit meie ees, naeratab meile rõõmsalt wasta ja lobiseb midagi lapsejuttu.

Poole aasta jooksul kaswas ta 6—7 aasta võrra.

See on juba elaw, mõistusega olewus.

Edasi oli hulk abitarwitajaid paranda-tud ninadega, milleks harilikult otsaesifelt lapp wõetakse. Wigaste jalgadega inimesed, kes jalgade paiseid arstimad, laie-nunud suuga, parandatud mottadega.

Prohwešfor ütleb, et tema poole küm-nete kuupa päris terveid noori inimesi on pööranud, et nende kaswu suurendada.

— Ma olen kasvupoolest wäike, ta-haksin natuke suuremaks kasvada.

Neil juhtumistel ütleb kliinik ära. Sest kliinik ei ole mitte iluduse-instituut.

Rahjuks ei jatku operatsioonide jauts wäljamaa kloroformi, meie oma aga on kaugeft halvem. —

Alles hiljuti olets kõik see nagu muinas-jutt kõlanud.

Rippumatus

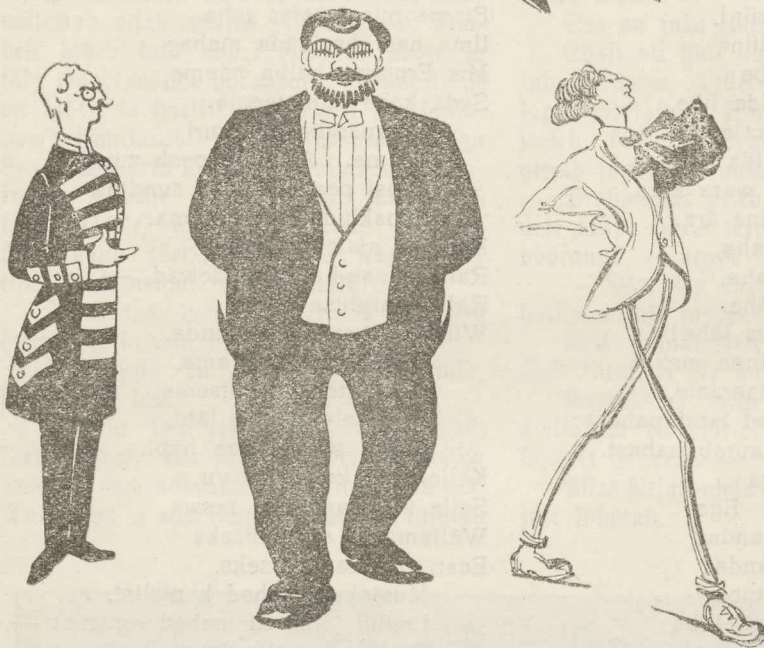
(Meie kodumaa-kirjasaatjalt)

Tulewikus lõpp on näljal:
Rohke wili lokkab wäljal,
Aasad on loomakarjad,
Punawad soos kuremarjad.
Ehitame karjatallid
Suured, toredad ja kallid;
Karjasaadust wäljamaale
Müies saame kapitaali.
Ja et rahhwas tõuseks tänu,
Wananeks kõik werejānu
Ununeks kõik klassiwiha —
Weame wälja wõi ja liha.
Sisse weame margariini,
Wankrimääret, waseliini,
Et ei oleks kare, kibe
Meie leib, waid neelda libe.
Wabrikutewile kaja
Pole enam kuulda waja:
Hommikul teeb wara kāra,
Hārrastel aab une āra.
Lõhume töökojad maha,
Masinatest saame raha,
Müies wana raua pāhe.
Eks nad mujal tarwis lähe!
Töölised las minna maale
Põllule wõi metsaraale.
Seal nad saawad lahti pahast:
Kommunismus aurab nahast.
Alandlikult palwetega
Pakuwad end tööle. Ega
Pruugi palju kulu kanda:
Pāewas korra süia anda!
Pole tarwis elutuba
Anda neile, ainult luba:
Magamiseks sealauta
Põhkudesse pea wauta.
Mõned suwekuud las teha
Talutööd, kus kooldub keha;
Talwel sunnitööle panna —
Riik siis kulusid ei kannu.
Korjame kõik heinakõrred,
Kartuli- ja ernenarred,
Millest naised tehku pitsi,
Kangaspuudel kallist sitsi.
Mehed männakoorest tehku
Laewu, masinaid ja sahu;
Eks nad meile tarwis ole,
Kui meil rauatööstust pole.

Selle kodutöö eest kandma
Riik peab hoolt ja tuetust andma,
Turgu juhatada teadma,
Kaitsetollid sisse seadma.
Ehk kui riik ei jaksa seda,
Ja kui rahwast nālg ja hāda
Sunnib alustama mässu, —
Kaitseliit nad peksab nāssu!
Nii need õnnelikud ajad
Tāitwad rikkusega majad.
Rahwus-riiklus-põhimõtted
Mõistwad õigeks meie wõtted.
Ei me misgi asjas taha
Ilma naeruks jääda maha:
Mis Eroopas halba nāeme,
Seda kohe jārel teeme.
Omapāralist kultuuri
Loom. Ahwima peab suuri!
Lapsi peame koolis sundma
Labakindakirja tundma.
Kes me ajalehti luewad,
Rahwusluse-haigust põewad, —
Rahwahariduse pinda
Wiiwad kõrgemasse hinda.
Oma lapsi koolitame,
Doktoriteks hoolitseme,
Et ei oleks kāia lābi
Lāāne rahwastega hābi.
Kellel isu, kellel kaswu,
Selle nuumame me raswa,
Wäljamaale saatemiseks
Eesti esimaadlemiseks.
Mustakuuemehed kantslist,
Leitud joobnud mehed rentslist —
Ega meie palju hooli —
Tõstame ministritooli.
Jõmpsikat, kes tükib laitma,
Aga walmis kaasa aitma,
Wõib portfelli ministriks
Panna, et tal poleks pistmist.
Wabariik siis kosub, kasub,
Jõukus igas majas asub.
Lāāne kultuur-rahwad maha
Jāāwad kaugele meist taha. —
Igaüks, kes pole pime,
Nāeb et see ei ole ime:
Kurnaja on rahwa kukil,
Jultund tõusik riigipukil.

HARIDUSMAJA TÖÖLISTE TEATRI TÖÖKODA

Läinud aasta sügisel asutati Wiktor Kingissepa nimelise Leeningraadi Eesti tööliste haridusmaja juure tööliste teatri töökoda. Sellesse liitus endine teater ja näitering. Tööliste teatri töökoda on isegugune asutus, mis ainult Leeningraadis leida. See on teatrikool ja teater ühtlasi. Nagu igal koolil, on ka TTT oma kindel õpeprogramm, mille järele tööpingi taga olewaid töölisi õpetatakse kõigis teatrikunstis harudes, et neist tulewased tööliste teatri näitlejad kaswaks. Ühtlasi on see aga ka teater, mis oma õpetöö kõrwal järjekindlalt teatri ette-

kandeid õpib ja ette kannab, seega õpetööd tegelise tööga ühendades. Opeprogrammi läbiwõtmise järele, mis 2 kuni 3 aasta peale on määratud, jätkab TTT oma tööd tööliste-teatrina.

Töötab TTT õhtuti. TTT püüab sinteetilisele ettekandele, ja sellepärast on õpeprogrammis peale harilikku teatrikooli õpeainete veel laulmine, akropaatika, ekstsentriline tants. Ka poliitõppus on eeskawas, sest tööliste-teatri näitleja ei pea ainult näit-

leja olema, waid ka ühiskonnategelane. — 1926-27. aasta hooajal õppis Eesti tööliste teatri töökoda peale õpetöö weel 17 mitmesugust teatriettekannet, nende hulgas kuus suuremat näitemängu, 2 elawat ajalehte jne, ja esines nendega 32-hel teatriõhtul. — TTT juhatajaks on W. Rätsepp.

Kaasas olewad pildid on P. Romaanowi naljamängust „Maawärisemine“, mida TTT käesolewal kewadel esimest korda ette kandis.

Sarto

KUNSTNIKKUDE G. JA K. JOONISTUSED

Ülewal: Kaptan — Alt, kapteni naine — Buschmann. Keskel: Krahw Pokljowski — Wenberg, Kasshin — Kelberg, kunstnik Ardaljon — Petuhof — Auner. All: Fjokla — Grünberg, kellner — Kikas.

EESTI KIRJANDUSELOO AINED
WENE ISEWALITSUSE ARHIIWIDES

J. DEPMANI ARHIIWITOO JA TOLGE „KULWAJA“ WALJAANNE

TAGASIKISKUMISE-
AASTATEL

1907—1916

LEENINGRAAD, 1927

Tallinna tööliste ametiühisuste ajakiri „Töö“

Trükiasjade-peawalitsuse kantselei akt nr 94, 1908. aastast: Eestikeelse ajakirja „Töö“ väljaandmise üle Tallinnas

S. A. M. Salakiri
Eestimaa Kuberner Trükiasjade-
24. aprillil 1909 peawalitsusesse.
№ 1680

Tallinna Trükiasjade-inspektor pööras minu poole palwega administratiivset karistust peale panna eestikeelse ajakirja „Töö“ toimetajale ja väljaandjale talupojale Karl Kerstensonile lehe nr 5 awaldatud laulu „Esimese mai hommikul“ eest, mis töölisi 1. mail poliitiliste streikide toimepanemisele kihutab ja seda kuriteulist tegu idealiseerib. Tähendatud laulu sisu on umbes niisugune [järgneb ümberpanek].

Selle palwe tagajärjel arwesse wõttes, et tähendatud laul sisaldab minu poolt 15. aprillil walwekorras välja kuulutatud sundusliku määruse 8. punktis ette nähtud tegu, otsustasin ma: tähendatud ajakirja wäljaandjale ja wastutawale toimetajale, Wiljandi maakonna Pajuse walla talupojale Karl Andrese pojale Kerstensonile 100 rubla trahwi peale panna, seda maksuõuetuse korral kuupikkuseks arestiks muutes.

Sellest teatan Trükiasjade-peawalitsusele ühes tähendatud lehe nr 5 saates.

Kuberneri koh. täitja
Korostowets.

*

Leht kannab nime:

Töö. Poliitiline, majandusline, teadusline ja ilukirjandusline kuukiri. Ilmub iga kuu keskel. I aastakäik. Toimetus ja talitus Tallinnas Toom-Kuninga uul. nr 20. Wastutaw toimetaja ja väljaandja K. Kerstenson. W. Ehrenpreisi trükk. Nr 5. Aprill 1909. 32 kaheveerulist lehekülge, millest 12 täidetud „Emma“, —a, Em. Ma. (M. Martna) kirjutustega. Pealemuu N. Alti kirjatükk „Rahwahariduse tegelaste lahingute puhul“.

Süüdistuseasjaks olew laul on järgmine:

Esimese mai hommikul.

Juba kumab taewa serwal
hommikuse koidu puna.
Kuid ümbrus, see puhkab
weel rahulist und...

— Korraga neetud wabriku wile
kisaga täidab õhku:
— „Ärka üles, tõuse üles
sa tööliste hulk;
ruttu tööle, tõtta tööle
sind kutsub — kapital!“
— „Ole sa neetud“, wastuseks annab
tööliste agul. —
„Täna ei liigu me paigast; —
Täna, jah täna on tööliste püha.“
— „Huika weel waljumalt,
kisa weel kõwemalt
nälginud öökulli heal!“
„Näed, — kõik asjata!“
— „Puhu sa tuulele
kangemalt, kiiremalt.“
„Üle mere
me terwitust wii.“
— „Teata seal kõigi
töötaja rahwale,
et on ka ärkanud meie
uinuwa kodumaa orjad.“

Lex [A. Weiler]

S. A. M. *
Eestimaa Kuberner Trükiasjade-
2. now. 1909 peawalitsusesse.
№ 5031

Tallinnas ilmuwas eestikeelses ajakirjas „Töö“ nr 11 (läinud oktoobri 24-st) on kirjatükk „Lugejale“, milles Wenemaa praegust poliitilist seisukorda nii kujutatakse:

„Külas wõtab ärewus uueste terawama kaju, mustasajalised tõstawad pead wõimalikult kõrgele. Wenemaa talurahwas ootab asjata ammuigatsetawat maad. Töölised ägawad tööpuuduse ja majanduslise surwe all. 1905. aastal elule tärnanud rahwa waba energia otsis pinda tegewuseks ja loowaks ehitusetööks. Seda aga ei ole leida. Rahwa loodusliku elujõu laene, ainus, mis suudaks kuristiku põhjas asuwat riigikorda täieste uuendada, tukub käsurkjade ja keelude lämmastaw surwe all. Iga riigikord on ainult siis elujõuline, kui maa majandusline ja poliitiline edu

tasakaalus on. Kus see edu kitsast riigikorrast üle on kaswanud, peab wiimane warem ehk hiljem langema.

Seda näitab Türgi ja Persia walitsuse saatus ja seda tõutab ka Wene-maa tulewik. Sellejuures ei tule rehkendada ametnikkude heatahtliku arusaamisega maa ja rahwa elutarbetest, nagu alandlikult ootawad ja loodawad kodanlised ringkonnad, waid majanduslisest seisukorrast kaswanud tarbe ja iseteadwus — need on tegurid, mis sunniwad rahwast ennast oma riigikorda muutma.“

Selles nähes trükisõna abil ekslikkude ja ühiskondlist rahu ähwardawate kuulujuttude laialilautamist, nagu ka waleteateid walitsuse tegewuse üle, mis rahwa seas tema wasta waenulikku wahekorda woiwad tekitada, mis minu poolt 15. aprillil sel aastal erakorralise walwekorra seaduse 16. peatüki 1. punkti põhjal antud sundusliku määruse 8. punktis ette on nähtud, otsustasin ma: ajakirja „Töö“ toimetajale Kersten-sonile 500 rubla trahwi peale panna ehk maksujõuetuse korral teda 3 kuuks aresti panna.

Sellest on mul au Trükissjade-peawalitsusele, tähendatud ajakirja numbrit juure lisades, teatada.

Kubeneri kohuste täitja
Korostowets.

*

S. A. M. Isandale
Tallinna Üksik-Tsensor Tallinna Ringkonna-
25. okt. 1909 kohtu Prokurõrile.
№ 5991

24. oktoobril panin ma aresti sotsiaaldemokraatlikes waimus toimetatawa nädalalehe „Töö“ nr 11 peale 1905. aasta 24. nowembri käsu-kirja punkt 9. põhjal, sest juhtkirjas „Lugejale“ awaldatud mitmesugused ütelled, milles minu nägemise järele leiduwad etteheited seaduslikult olewale walitsemisekorrale, olewa riigikorra mahakiskumine ja kahtluseta walelik walitsuseasususte tegewuse wäljalobimine [!], mis 1903. a. nuhtluseseaduse täienduse 128., 129. ja 281. paragrahwis ette nähtud.

Juhtkirja kirjutaja seletab praegusest olukorrast nii [järgneb sama seletus, mis kubeneri teates].

Pealeselle leidub weel kiriku kuku-tamine järgmises üteldes: „Kirikud ja kõrtsid wõistlewad rahwa paremate, kõrgemate tundmuste uimaseks löömisel. Kõigile niisugustele püietele kistakse wägise üleüldise kasu süüta sinel selga, et rahwas mitte selgele arusaamisele ei tuleks, kus tema otsekohesed wastased asuwad.“

Riigi ja kiriku olewale korrale nii jul-tunult awaldatud austusetunde puuduse pärast palun Teie Kõrgestsündinut minu poolt peale pandud aresti kinnitada ja „Töö“ wastutawat toimetajat K Kersten-soni wastutusele wõtta.

Tallinna Üksik-Tsensori koh. täitja
H. Jannsen.

Ei ole küllalist põhjust aresti pealepanemiseks. Palun Eesti ajakirjanduse järele walwaja kätte otsustada anda.

7. XI. Bellegarde.

11. nowembril 1909. a. saadab peawalitsuse kantsleil Jannseni kirja ühes „Töö“ numbriga „Eesti kirjanduse järele walwaja M. I. Pukitsa“ kätte.

„Töö“ 11. nri sisu:

Lugejale; —a, Peterburi walimised ja Peterburi Eesti seltskond; Kodumaa, Wene keelest A. W-ler; Ma, Soome töölistepartei uuem arwustik; H. P., Wabatahtlikud tsensurid; õp. Rud. Hurda kiri; H. P., Eduerakond ja rahwakooli-õpetaja; Soome ametiühisuste II kongress Hel-sings

*

Trükiasjade-peawalitsusesse.

11. nowembril minu kätte saadetud Eestimaa kubeneri kirja ühes ajakirja „Töö“ nr 11 tagasi saates on mul au seletada: kirjatükis uue kirjastuse-ühisuse loomise üle, mis tähendatud aja-kirja ilmumist pidada kindlustama, on jutt mitmesugustest raskustest ja takis-tustest, mis tekkiwad olewast poliitili-sest ja majanduslisest seisukorrast ja millega ajakirjal wõidelda tulewat; selles kirjatükis leiduwad tõeste krimi-naal-seadustekogu par. 281., punktis 1 ja 2 ette nähtud kuriteutudemärgid; pealeselle õhutatakse seal waenulist meeoleolu kiriku wasta. Kuna Eestimaa Kubeneri kirjas antud tõlkesse mõned ebatäpsed kohad on sattunud, selle-pärast tõlgin süüdistuse aluseks olnud kohad siin uueste mõne täiendusega.

Järgneb pikk tõlge, milles kubeneri kantseleis tõlgitud osale veel hulk lisa on otsitud. Edasi seletab Pukits:

Kirjatükis „Wabatahtlikud tsensorid“, milles jutustakse, et pastor Hurt heategewaks basaariks kingitud edulise sisuga raamatud tagasi saatnud, kui „täieste kõlwatamad“, on üeldud: „Ka ewangeeliumikirik on läbi ja läbi härrastekirik, tema waatepunkt on walitsejate klasside waatepunkt, tema „teenrite“ kõlblus on härraste kõlblus. Niikaua kui see olukord maksew, oleks rumalus oodata, et seal wabam tuul puhuma hakkab.“

Ajakirja wiimasel kaaneküljel on tellimisekuulutus pealemuu üeldud: „Töölisteklassi, kui poliitiliselt ja majandusliselt kõige enam kurnatawa seltskonnaosa suuri nõudmisi silmas pidades ei lepi meie poolikute ja petlikkude uuendustekatsetega, waid nõuame riiklise, ühiskondlise ja majanduslise korra põhjalikku uuendust.“

Arwamises olles, et need täiendawad kohad tähendatud ajakirja numbrist wõiwad Eestimaa Kubeneri arwamise ja otsuse tuetamiseks olla, on mul au seda kõike Trükiasjade-peawalitsusele teatada.

Peterburi,

13. now. 1909. a.

Palun teatada, kas see ajakiri ikka veel edasi ilmub.

[Bellegarde.]

*

S. A. M.
Tallinna Üksik-
Tsensor ja Trükiasjade-
Inspektor
№ 655
Tallinnas

Trükiasjade-
peawalitsusesse
Raport.

Mul on au teatada, et ma 24. oktoobril eestikeelse nädalalehe „Töö“ nr 11. ja 6. nowembril nr 13. peale aresti panin, sest et sel lehel sihiks on Eesti töörahwa peale sotsiaaldemokraatlikes waimus mõjuda. Kohtuliku kaebtuse tõstsin m.a 1903. aasta Nuhtluseaduse lisa par. 281¹. järele.

Pealeselle panin ma 16. nowembril aresti eestikeelse brosshuura peale „Usk ja klassilised wastolud“ sama seaduseparagrahwi awaliku rikkumise pärast. Mõlemad asjad andsin ma Tallinna Ringkonnakohtu Prokuröri kätte süüd-

laste wastutuselewõtmiseks. Pealeselle pani veel Eestimaa Kubeneri administratiivses korras ajakirja „Töö“ toimetajale nr 11. awaldatud juhtkirja eest 500 rublalise trahwi wõi kolmekuulise aresti peale.

Tallinna Tsenori koh. täitja

Jannsen.

*

Sellelt samalt 7. now. 1909. a. nr 631: Isandale Tallinna Ringkonnakohtu Prokuröridele.

6. nowembril sel aastal panin ma nädalalehe „Töö“ nr 13-da 1905. aasta 24. nowembri kõige kõrgema käsukirja 9. punkti põhjal aresti alla, sest tähendatud lehe mõnes kirjatükis leiduwad Kriminaalseadustes ettenähtud kuritegude tundemärgid. Juhtkirjas „Kas on Wene-maa wabrikutööstus tõusu läwel?“ seletatakse: „Kolm aastat tagasi kuulutati: „Esite rahuldamine, siis reformid.“ Autor aga ütleb et „midagi muud ei sündinud, kui reaktsionäärilised tegewused üks teisest õnnetum“ („больше ничего не случилось как реакционерные действия, одно более несчастливое другого“). Kolmas riigiwolikogu ühes walitsusega sattus rappa. Oktobristid küsidsid wihaselt, miks meie taganeme ilma sõjawägede jõudu proowimata. Walitsus wastas: Sõjawäge pole meil olemas. — Kuhu ta jäi? küsiti edasi. — Aasias ära häwitatud! — oli kurb wastus. — Aga sellest ajast on juba neli aastat mööda, teie olete wahepeal 2 miljonit uusi soldatid ja 2¹/₂ miljardit raha sõjawäe uendamiseks saanud. Kuhu see kõik on jäänud? — Õlgadekehitus ja jõuetuse-tunnistamine oli wastuseks. Ei ole siis ime, et kodanlik-kapitalistiline Prometeos wihaselt kargatab: Mis eest ma sind siis austama pean? Kas oled mulle uusi turgusi leidnud? Wõi oled minu sissetulekuid suurendanud? Kuid selle peale waatamata, seletab autor edasi, wannub kodanlus walitsusele truudust ja jääb wabaduse wastase kolmainsuse — bürokraatia, suurmaaomanikkude ja suurkapitalistide — kilda . . .

Teises kirjatükis „Arupärimine tööliste-ühisuste tagakiusamise asjus“ seletab autor: „Töölisteühisustel tuleb oma tegewuses igal sammul administratiiv-

sete raskustega wõidelda. Senati „seletustega“ on ühisuste õigused wiimase wõimaluseni piiratud. Kursuste, ettelugemiste, pidude ja näitemüükide toimepanek on keelatud. Koguni põhikirjas lubatud raamatukogude awamist raskendawad ametnikud. Töölisi, kes ühisuses nii ehk teisiti tegewust awaldawad, kiusatakse taga, otsitakse läbi ja saadetakse maalt välja, sest nende püüded wõiwat „ühiskonna rahu hädaohtu saata“. Ka meie ühisused on seda surwet tunda saanud. Tallinna ametiühisuste korteris on politsei alati oodataw külaline. Otsitakse hädaohulikku püüdeid, keelatud kirjandust ja kurja juurt“. Autor lisab juure, et see kõik ei ole mitte üksikute ametnikkude „hoolsus“, waid see sünnib kindla wäljatöötatud plaani järele, nagu siseministri abi kindral Kurlowi kõne riigiwolikogu koosolekul 28. oktoobril näitab.“

Ettetoodud kohtades on minu arwates 1903. aasta nuhtlusseaduse lisa par. 281. rikkumine.

Teine kirjatükk „Kain“ on alatu jumalateutamine, mis nõuab karistust sama seaduse paragrahw 181. järele. Kirjatükis seisab: „Kain sai Jumala peale wihaseks ja ütles: „Kui teie isa Aadamaga kontrahi lõpetasite, mis asi teid siis ajab ennast minu asjadesse segama?“ — „Kas sul häbi ei ole!“ sõimles Jumal. — Kas mõtled, et mul õigust ei ole sind karistada, kui siin teine surnult oma weres lamab?“ — „Hüwa“, katkestas Kain kärsitult kõnet. — Aga teie ei tea ju, missugune wend Aabel minu wasta oli?“ — „Nonoh, seleta siis, missugune ta oli“, nõudis Jumal pealetikkuwalt. — Kain sülitas ja lausus: „Kõige pahemat sorti wari-seer. Terwed ööd wiitis tüdrukutega põesastes, ja kui tal pärast seda häbi hakkas, siis pani oma puhastuseohwri suitsema.“ — „Ära waleta!“ kisesndas Jumal. — „Wääna mul pea otsast, kui waletan“, wastas Kain kindlal toonil. — Jumal ei saanud ikka weel aruotsa kätte. — „Kuidas teil kadunud wennaga tüli hakkas?“ küsis ta. — „Mis sellest ilma-aegu rääkida, ega te mind ei usu“, wastas tusane Kain. — „Kain!“ kargas Jumal. „Ütle mulle otsekohe wälja, kas tüli mitte selle orjatüdruku pärast

ei alanud?“ — „Täieste tõi! wastas Kain. — „Ma märkasin, kuidas Aabeli silmad ohwrialtari tagant lambakarja poole piilusid... minu tuli ei hakanud põlema... Ma ei jõudnud enam wiha pidada, wõtsin selle silmajõllitaja kraest kinni ja...“ — „Küllalt“, segas Jumal wahele. „Wõid minna. Aga wõta see ka kaasa.“ Jumal näitas peaga lambakarja poole. Ja selle järele lonkis Kain orjatüdrukuga kõrbesse.“

Kõige ettetoodu pärast on mul au Teie Kõrgestsündinut pahad minu poolt pealepandud aresti kinnitada ja lehe wastutawa toimetaja K. Kerstensoni wasta süüdistust alata.

Tallinna Üksik-Tsessori koh. täitja
Jannsen.

*

Sellesama raport 28. now. 1909. a. nr 690 trükiasjade-peawalitsusesse:

Peterburi Kohtupalati Prokurör saatis mulle 25. now. tähendatud Falati otsuse 16. nowembrist, millega minu poolt eestikeelse ajakirja „Töö“ nr 11. peale pandud arest lõpetatud on. Otsuses on üeldud, et Palat „Töö“ nr 11. juhtkirjas „Lugejale“ Kriminaalseaduse 128. ja 129. paragrahwis ette nähtud kuritegude tundemärkisi ei leia.

Teiselt poolt teatab Tallinna Ringkonnakohtu Prokurör 24. nowembril, et Ringkonnakohus oma korraldawal koosolekul 23. nowembril minu poolt „Töö“ nr 13. peale pandud aresti on kinnitanud.

Sellest on mul au Trükiasjade-peawalitsusele teatada.

Tallinna Üksik-Tsessori koh. täitja
Jannsen.

*

Eestimaa kubeneri salakiri 18. dets. 1909 nr 5876 trükiasjade-peawalitsusesse:

Tallinnas ilmub eestikeelne nädalaleht „Töö“, mille wäljaandjaks ja wastutawaks toimetajaks on Liwi kubermangu talupoeg Karl Andrese poeg Kerstenson (minu poolt 9. okt. s. a. nr 4579. all wälja antud tunnistuse järele; enne seda ilmus leht iga kuu 1909. aasta 20. oktoobril wälja antud

tunnistuse põhjal). Politsei teadete põhjal on ajakiri „Töö“ Tallinna tööliste ametiühisuste häälkandja ja 6. oktoobril läinud lehe väljaandmine ilma sellekohase seadusliku lubata Kerstensoni käest grupe kätte, kes ennast omawoliliselt „Töö kirjastuseühisuseks“ nimetab. Grupe seisab koos isikutest, kes poliitiliselt äärmiselt kompromiteeritud; tema kokkulepe Kerstensoniga on notaariuse juures tehtud, kuna grupe lehe väljaandmise õiguse asjus minu poole ei ole pööranud ega luba saanud. Praegu on Karl Kerstenson 5. nowembrist saadik wahi all minu seadusliku määruse põhjal, millest ma 2. nowembril nr 5031. all teatasin. Pealeselle on „Töö“ nr 13. peale Tallinna Tsensori poolt arest pandud ja Ringkonnakohtu poolt kinnitatud; K. Kerstensoni wasta on ühtlasi süüdistus tõstetud walitsusewastaste ja jumalatiutawate kirjatükkide awaldamise eest.

9. detsembril teatas Kerstenson mulle lehe tellimise hinna muutmise üle, aga ei nimeta ennast teadaandes mitte väljaandjaks, waid ainult Tallinna elanikuks, millega ta wormiliselt tunnistab, et väljaandmise õigus tema käest seadusewastaselte grupe kätte on läinud, kes ennast „Töö kirjastuseühisuseks“ nimetab.

Kõige selle pärast palusin ma ühes sellega Tallinna Trükiasjade-Inspektorit, politseiga ühes uurimist ette wõtta ja nuhtluseseaduse par. 1012. põhjal süüdistust tõsta isikute wasta, kes omawoliliselt tekkinud ühisusest osa wõtawad, nagu ka ajakirja „Töö“ trükkija trükikojaomaniku Ehrenpreisi wasta, kes ilma wastawa tunnistuse saamiseta seda teeb.

Selle tagajärjel ja tarwilikuks pidades niisugustes juhtumistes kõige waljumaid abinõusi seaduserikkumise ärahoidmiseks tarwitusele wõtta, on mul au Trükiasjade-peawalitsust paluda seletada, kas samastes seaduserikkumiste juhtumistes tuleb leppida ainult süüdlaste kohtulikule wastusele wõtmisega ja oodata korduwait par. 1012-st ülesastumisi, et trükikoda kinni panna ja kohtuotsusega ajakirja ilmumisele lõpp teha, wõi peab Tallinna Trükiasjade-Inspektor iga järgmise ajakirja numbri peale niikaua

aresti panema, kuni kirjastuse seadusewastane ja kuriteuline tegewus lõpeb.

Sellele on mul weel au juure lisada, Trükiasjade-peawalitsuse otsustamiseks, et ajakiri „Töö“ sisu poolest äärmiselt pahempoolse sihiga on ja et walitsusewastane jultunult sihilik faktide walgustamine ja kuriteuline kihutustöö ja kuritahtlik elanikkude ässitamine nähtawaste väljaandmise harilik ja harjunud ülesanne on.

Kuberneri kohuste täitja
Korostowets.

[Read, kus räägitakse ühisuse ja trükikoja omaniku kohtu alla andmisest, Bellegarde poolt küsimusemärgiga märgitud.]

Tarwis kindlaks teha, kes lehele väljaandjana alla kirjutab.

17. XII. [Bellegarde.]

*

S. A. M. Tükiasjade-pea-
Tallinna walitsusesse.
Üksik-Tsensor
21 dets. 1909 Tallinna Ringkonnakohtu
№ 760 Prokurörile saadetud kirja

ärakirja saates on mul au teatada, et ma kohtulikku kaebtust tõstsin ajakirja „Töö“ toimetaja K. Kerstensoni, trükikojapidaja W. Ehrenpreisi ja „Töö kirjastuseühiseks“ ennast nimetawa grupe — Saksa, Wismanni ja Elbe — wasta. Wiimased on, nagu siin teada, wabrikutöölised ja kohaliku sotsiaaldemokraatlise partei liikmed.

Tallinna Tsensori koh. täitja
Jannsen.

Ärakiri Tallinna tsensori kirjast 19. dets. 1909. a. nr 754:

Isandale Tallinna Ringkonnakohtu
Prokurörile.

Sellega saates Tallinna VI jauskonna pristawi uurimist ajakirja „Töö“ väljaandmise ja laialilautamlse üle ja Eesti-maa Kuberneri kirja 14. detsembrist samas asjas, on mul au Teie Kõrgestsündinut paluda wastutusele wõtta ajakirja „Töö“ wastutawat toimetajat Karl Kerstensoni, trükikojapidajat W. Ehrenpreisi ja „Töö kirjastuseühiseks“ ennast nimetawat grupet, nimelt Saksa, Wismanni ja Elbet. 10. oktoobril Tallinna notaariuse Tuurmanni juures tehtud lepingu järele läks, nagu politseiuuri-

mine näitab, ajakirja „Töö“ väljaandmine Kerstensoni käest tähendatud „kirjastuseühisuse kätte, kes siis „Töös“ nr 11 24. oktoobril ka teatasid, et nad „Töö“ väljaandjateks on. Kuid 1905. aasta 24. novembri ajutiste määruste VII punktist hoolimata ei annud nad tarvilikku teadet Eestimaa Kubernerile, mispärast nad ka nõutawat tunnistust ajakirja väljaandmiseks ei saanud. Neude teadete põhjal luen ma Saksa, Elbet ja Wismanni süüdlasteks nuhtluse-seaduse par. 1012². järele (1906. aasta järg), millejuure peab tähendama, et seadusliku korralduse rikkumine mitu korda sündis. Mis puudub W. Ehrenpreisisse, siis trükkis ta oma trükikojas mitu nummert ajakirja „Tööd“ ilma seadusliku tunnistuse saamata ja selle oma teuga sai ta par. 1012. punkt 4. üleastujaks. Kerstensoni aga luen ma süüdlaseks 1014. par. järele, nimelt teadlikult waleväljaandja-nime lehele allapanemises, sest ta andis nõusoleku ajakirja „Töö“ väljaandmise õiguse minnekuks „ühisuse“ kätte ja selle awalikult wäljakuulutamiseks, aga ise kirjutas ka pealeselle weel tema toimetatud ajakirjas väljaandjana alla.

Tallinna Tsensori koh. täitja
Jannsen.

*

S. A. M. Trükiasjade-
Eestimaa Kuberner peawalitsusesse.
4. jaanuaril 1910
№ 130
Tallinn

Täienduseks minu kirjale nr 5876 14. detsembrist 1909. a. Tallinnas Eesti keeles talupoja Karl Kerstensoni poolt wäljantawa ajakirja „Töö“ asjus on mul au Trükiasjade-peawalitsusele järgnewad Tallinna politsei poolt mulle antud teated saata, mis kujutawad tähendatud kirjastuseühisusest osawõtjate isikute seadusewastast ja kahjulikku tegewust.

Tallinna Trükiasjade-Inspektor pööras läinud aasta 31. detsembril 1905. aasta 24. novembri Kõigekõrgema käsukirja VII osa 9. punkti põhjal politseisse, et jalamaid ajakirja „Töö“ nr 20. peale, mis W. Ehrenpreisi trükikojas 2000 eksemplaaris trükitud oli, arest pandaks. Selleks saadetud politseiametnikule teatas trükikojapidaja Ehrenpreis, et ajakirja „Töö“ 20. nr tõeste tema trükikojas

2000 eksemplaaris on trükitud, aga samal päewal (31. detsembril) kel 15 minutit 2 peal ajakirja wäljalautajale Elbele müügiks edasi antud, — wiimane elab samas majas Toom-Kuninga uulitsal, kus ajakirja „Töö“ toimetus ja toimetaja Karl Kerstensoni korter on; sealsamas majas on ka Tallinna tööliste ametiühisuste ruumid. Jalamaid Elbe poole tulnud politseiametnikule andis Elbe kõigest 86 eksemplaari „Tööd“ nr 20, tagasihoidlikult seletades, et ta muu osa väljaandest ära on münud, kellele, seda ta ei teadwat. Sellepeale wõttis politsei kõwendatud walwekorra seaduse par. 21. põhjal terwes majas läbiotsimise ette, mille tagajärjel maja keldri erilises peidetud osas nõõridega kinni siutud pakk õlgede alt leiti, kus oli 488 eksemplaari „Tööd“ nr 20. Uueste ülekuulatud laialilautaja Elbe seletas, et ta leitud 488 eksemplaari ajakirja wälja anda ei tahtnud, mispärast ta nad ära peitisgi; 1400 eksemplaari ajakirja wiimast numbrit annud ta hinnata töötatööliste wabrikutes müümiseks ja laiali-lautamiseks.

Selle asja uurimiseakt on Tallinna Trükiasjade-Inspektori kätte saadetud süüdlaste seaduslikule wastutusele wõtmiseks.

Sellest teatades on mul au weel kord hoolsamalt Trükiasjade-peawalitsust paluda minu 14. detsembril kirjas nr 5876 awaldatud küsimuse peale wastust mitte andmata jätta ja teatada, missuguseid kõige mõjuwamaid ja järsumaid abinõusi wõiks tarwitusele wõtta ajakirja „Töö“ wäljaandjate kahjuliku tegewuse katkestamiseks ja selle ärahoidmiseks.

Kubeneri kohuste täitja
Korostowets.

*

S. A. M. Isandale
Trükiasjade- Peawalitsus Eestimaa Kubernerile.
11. weebruaril 1910
№ 1685

4. jaanuari kirja nr 130. tagajärjel teatab Trükiasjade-peawalitsus Teie Ekstsellentsile, et kuna ajakirja „Töö“ toimetaja-wäljaandja talupoeg Kerstenson uurimise ja kohtu all on süüdistuseasjas, mis wabadusewõtmist wõi õigustekitsendamist ähwardab tuua, sellepärast 1905. aasta 24. novembri

käsukirja VII osa 3. punkt, Riigiwolikogu walimiseaduse 10. paragrahw punktide 1. ja 3. (1907. a. väljaanne) ja Trükiasjade - peawalitsuse ringkirja põhjal 28. nowembrist 1906. a. Kerstensoni ajakirja toimetamisest kõrwaldada tuleb. Mis puudub Teie Ekstsellentsi poolt üles wõetud küsimusesse selle üle, missugused abinõud Teie tarwitusele peate wõtma ajakirja väljaandmise asjus, mis ilma sellekohase seadusliku lubata Kerstensoni käest isikute gruppe kätte on läinud, kes ennast „Töö kirjastuseühiseks“ nimetab, siis, kui uurimine tõendab, et tähendatud ajakiri tõeste Kerstensoni käest „Töö kirjastuseühisuse“ kätte on läinud ja Kerstensonil enam väljaandmisega midagi ühist ei ole, tuleb niisugustes tingimistes ilmunud ajakirja „Töö“ numbrid, mis Kerstensoni allkirja kannawad, ilma väljaandja nimeta ilmunuteks lugeda. Niisugused numbrid, kui 1905. aasta 24. nowembri seaduse VII osa 8. punkti rikkumisega ilmunud, käiwad korralduste alla, mis tähendatud seaduse VII osa 9. punktis tähendatud.

Trükiasjade-peawalitsuse Ülem
Bellegarde.
Asjaajaja Sadowski.

K o h t u o t s u s .

1910. a. 29. jaanuaril Tallinna Ringkonnakohtu Kriminaalosakond, korraldawal koosolekul, mille koosseis oli:

esimehe kohuste täitja G. M. Spiro,
kohtuliikmed L. K. Sbershowski ja
N. E. Grosshewoi,
prokuröriabi A. L. Grün,

kuulas kohtuliikme L. K. Sbershowski ettekandel Prokuröri kaudu 21. jaanuaril nr 855. all Tallinna kreisi I jauskonna kohtuuriija käest Krimkohtupidamisekorra § 277 põhjal sisse tulnud kohtuasja ajakirja „Töö“ toimetaja K. Kerstenson üle, keda Kriminaalseaduse 73. paragrahw järele süüdistatakse.

Asja läbi waadates, et eeluurimise jätkamine ülearune on, otsustab Ringkonnakohus, Prokuröriabi seletusega ühinedes ja Kriminaalkohtupidamisekorra 277. ja 528¹. par. järele toimetades;

1) kohtuasja lõpetada, kuna temas Kriminaalseaduse 73. paragrahwis ettenähtud kuritegude tundemärgid puuduwad ja akti juure lisatud eestikeelse ajakirja „Töö“ nr 13 ära häwitada,

2) kohtukulud, kui nad on, kroonu kanda wõtma,

3) kohtuotsus ühes uurimiseaktiga Ringkonnakohtu Prokuröri kätte anda ja

4) asja lõpetamise kuulutus kohtu ukse külge lüüa.

Algkiri wastawate allkirjadega.

Selle kohtuasja lõpetamise kuulutus on 30. jaanuaril 1910. a. kohta ukse külge löödud.

Sekretär [allkiri].

*

S. A. M. Trükiasjade-
Tallinna Trükiasjade-
Inspektor peawalitsusesse.
7. juunil 1906
Tallinn 6. nowembril 1909.
aastal pani selleaegne

Tallinna Tsensor Jannsen aresti eestikeelse nädalalehe „Töö“ nr 13. peale. See arest kinnitati Tallinna Ringkonnakohtu korraldawal koosolekul 23. nowembril 1909. aastal. 29. jaanuaril 1910. aastal lõpetas sama kohus ajakirja „Töö“ toimetaja K. Kerstensoni wasta Kriminaalseaduse 73. paragrahw põhjal tõstetud süüdistuse, kuna kohus selles paragrahwis ette nähtud kuriteutundemärke ei leidnud. Teada saades, et Ehrenpreisi trükikojas 1909. aastast saadik ikka weel 6 pakki „Töö“ nr 13 aresti all seisab, ja seda arwesse wõttes, et Ringkonnakohtu otsuses 29. jaanuarist 1910. a. lehe aresti alt wabastamisest ei räägita, pöörasin ma läinud aasta 23. nowembril selles asjas Tallinna Ringkonnakohtu Prokuröri poole. Selle aasta 24. märtsil tegi Ringkonnakohus otsuse — kõik Ehrenpreisi trükikojas olewad ajakirja „Töö“ nr 13. eksemplaarid ära häwitada, mis otsus 27. mail täide on saadetud.

Selle üle on mul au Trükiasjade-peawalitsusele teatada, Ringkonnakohtu otsuse ära kirja ja „Töö“ nr 13. kahte eksemplaari juure lisades.

Trükiasjade-Inspektori kohuste täitja
Franz.

*

Kohtuotsus.

1916. aasta 24. märtsil. Keiserliku Suuruse käsul otsustab Tallinna Ringkonnakohtu Kriminaalosakond: ära hävitada kõik eestikeelse ajakirja „Töö“ nr 13, eksemplaarid, mis Tallinnas Ehrenpreisi trükikojas järel on, ja selle üle kohtuprokuröridele teatada.

11. weebruaril 1910. aastal võetakse veel kord peawalitsuse kantseleis kõik „Töö“ patud kokku. Hilisem märkus kokkuwõtte lõpus lausub: „Ajakirja „Töö“ ilmumine sai lõpetatud — waata Tallinna tsensori teatus nr 102, 31. jaanuarist 1911. a. akti nr 89, 1908. aastast.“ Seda akti meil tarwitada ei olnud.

„Töö“ jõulu-leht 1910

(Akt nr 236, 1910. a.)

17. detsembril 1910 nõuab trükiasjade-peawalitsus tsensor Jannsenilt seletust trükikojaomaniku Antje telegrammi puhul, milles seista: „Tallinna trükiasjade-inspektor aresteeris enne trükikojast väljaandmist „Jõulu-lehe“ sellepärast, et tema kaanel, mis teises trükikojas trükitud, wiimase firma seisab. Kuigi prokurör aresti ei kinnitanud, peab inspektor brosshuura selle peale vaatamata kinni.“

Jannsen seletab oma wastuses, et ta 2. detsembril Antje poolt sisse antud „Jõulu-lehe“ aresti alla pannud, sest sel puudunud trükikoja nimi. 3. detsembril toonud Paalmani trükikoda kaaned oma firmaga, aga selle järele ilmunud uueste Antje ja seletanud, et Paalmann ainult esimise kaanekülje pildi trükkinud, teised küljed aga tema, Antje, et ta oma firma kaanele panemata unustanud ja seda tagantjärele tahab teha. Edasi seletab tsensor:

„Et ma Antje seletust ei uskunud, panin ma politseile ette jalamaid „уна-

следовать“ — pärandada [külap tahtis üelda и расследовать — järele uurida. Niisugused äpardused juhtusid tsensor Jannsenil tihtigi], kes õieti kaante trükikija oli. Sellejuures seletas politseile Paalmann, et mitte Antje, waid tema kõik neli kaanekülge on trükkinud.

Mõni päew hiljem teatas Tallinna Ringkonnakohtu Prokurör mulle, et trükikoja firma tähendamata-jätmise süüasi Rahukohtu alla käib, mispärast ma asja ka IV jauskonna Rahukohtuniku kätte andsin. Sellest on näha, et Antje telegramm tõe moonutamine on, mille üle põrmugi imestada ei tule, kui arwesse wõtta selle wähese haridusega inimese iseloomu.“

Tallinna Tsensori kohuste täitja
H. Jannsen

2. jaanuaril 1911 saadetakse Antjele telegramm:

„Jõulu-lehe“ aresti alt wabastamise küsimus oleneb kohtuwõimudest.

Trükiasjade-peawalitsuse Ülem
Bellegarde.

Tööliste ja muude poliitika-ringide väljaanded

„Meie Sõna“

Trükiasjade-peawalitsuse akt nr 157, 1911. aastal: Eestikeelse brosshuura „Meie Sõna I“ üle

Tallinna üksik-tsensori Jannseni kiri 4. aprillist 1911 nr 340:

Trükiasjade-peawalitsusele on mul au järgmist teatada:

Käesolewa aasta 1. aprillil kell 4 peale lõunat tõi Ehrenpreisi trükikoja jooksupoiss minu kätte seaduses kindlaksmääratud arwu eestikeelset brosshuura, mis pealkirja kannab „Meie Sõna I“, kirjastuse-ühisus „Töö“, Tallinnas, 1911. Ehrenpreisi trükikoja saateraamatus oli tähendatud, et nimetatud brosshuuras 8 trükipognat on. Et aga temas kõigest 64 lehekülge leidub ning tema kaust minu arwamise järele vähe lahku läheb harilikust kaheksandik-poogna kaustast, sellepärast otsustasin ma Ehrenpreisile kwitungi seaduslikkude eksemplaaride wastawõtmise üle mitte wälja anda ja nõudsin, et ta kohe trükipoognate arwu ära parandaks. Kui kella 7-ni õhtul minu nõudmine täitmist ei leidnud ja kui ma brosshuura esialgsel läbiwaatamisel leidsin, et temas Kriminaalseadustes ette nähtud kuritegude tundemärkisi leidub, sai mulle lõpulikult selgeks, et Ehrenpreis ilma minu teadmata trükikojast brosshuura wälja annab, mispärast ma jalamaid selle peale aresti panin. Nagu politseiprotokollist näha, andis Ehrenpreis weel samal päewal tegelikult ja kohe [Jannseni puudulik Wene keel] terve brosshuura trüki — 2035 eksemplaari tellijale-wäljaandjale, üliõpilasele Jaan Jaani poeg Anwedile wälja, kes omakorda wõimalikult kiirelt terve trüki temale tundmata ostjatele otsekohe trükikojast ära müüs.

Seda arwesse wõttes, et „Meie Sõna“ walitsewa riigikorra kaunis tuntud wastaste, nagu M. Martna, Joh. Lilienbachi, H. Pöögelmanni ja teiste wäljaanne on, niisama silmis pidades brosshuura trükikojast wäljaandmise wiisi, ei saa ma teisiti kui otsusele tulla, et Ehrenpreis meeleaga brosshuura walgukirusega trükikojast wälja laskis, ja et

Anwelt ta „temale tundmata isikutele“ edasi müüs selleks, et brosshuura konfiskeerimise eest päästa ja teda lihtrahwa keskel laiali lautada.

Kõige ülemalseiswa põhjal palun alandlikult Trükiasjade - peawalitsust mulle wõimalikult pea ära seletada, kas wastab sellele kirjale kaasalisatud brosshuura kaust kaheksandik-poogna kaustale ja mis tuleb *in octavo* kausta all õieti mõista. Tallinna Tsensori kantseleis ei ole selle kohta mingid andmeid olemas.

Tallinna Üksik-Tsensori koh. täitja
H. Jannsen.

*

S. A. M. Isandale Tallinna
Trükiasjade- Peawalitsus Üksik-Tsensoreile.
7. apr. 1911 Wastuseks Teie kirja peale nr 340, 4. aprillist sel aastal, teatab Trükiasjade-peawalitsus, et *in octavo* ehk 8° kausta all tuleb mõista, mille suurus on üks kaheksandik poognat, et siin kaasas Teile tagasisaadetawa brosshuura „Meie Sõna I“ kaus sellele suurusele wastab.

[Kiri saatmata jäänud.]

*

S. A. M. Isandale Tallinna
Trükiasjade- Peawalitsus Üksik-Tsensoreile.
8. juulil 1911 № 7686 Trükiasjade - peawalitsus paneb Teile Kõrgestsündinule ette, täienduseks kirjale nr 340, 4. aprillist 1911. a., teatada, kas Teile eestikeelse brosshuura „Meie Sõna I“ wasta, mille Teile eelnimetatud kirjaga Trükiasjade-peawalitsusesse saatsite ja milles Teile Kriminaal-seaduste rikkumist leiate, sisulist kaebtust olete tõstnud.

Sellele lisab Trükiasjade-peawalitsus juure, et kaust *in octavo* ehk 8° trükipoogna kaheksandat osa tähendab, mis mis just siin kaasas tagasisaadetawa brosshuura „Meie Sõna I“ kaustale wastab, milles, kui 64-leheküljelises

brosshuuras kõigest 4 trükipoognat on, mispärast ta Tsensuura-seaduse paragrahv 134. põhjal (1906. a. wäljaanne, lisa) trükikojast mitte warem wälja antud ei oleks pidanud saama, kui seitse päewa pärast seaduses määratud eksemplaride arwu saatmisest Teie Kõrgestsündinule.

Peawalitsuse Ülema asemel

A. Kateenin.

Asjaajaja kohuste täitja

Krahw Golowin.

*

23. juulil saadab H. Jannsen trükiasjade-peawalitsusesse koopia oma kaebtusekirjast Tallinna ringkonnakohtu-prokurörile — 9. juulist 1911, nr 677:

Selle aasta 1. aprillil panin ma aresti alla eestikeelse brosshuura „Meie Sõnal“, kirjastuseühisus „Töö“, Tallinnas, mis W. Ehrenpreisi trükikojas trükitud, leides nimetatud brosshuuras Kriminaalseaduse par. 125. [? Trükiasjade-peawalitsus] ja 129. ettenähtud kuritegude tundemärkisi.

Seda tähele pannes, et Ehrenpreisi trükikoda, nagu seda politsei uurimisest näha wõib, tähendatud brosshuura Tsensuura-seaduse (1906. aasta wäljaanne) par. 143. rikkudes wälja andis, nimelt enne, kui seaduses kindlaksmääratud aeg mööda oli, siis pean ma arwama, et Ehrenpreis, kes brosshuura kuriteulise sisuga mitte wähem tuttaw ei olnud kui selle wäljaandja, meelega selle walgukiirusega trükikojast wälja andis ja et wäljaandja selle niisama kohe „talle tundmata isikutele“ ära müüs, et brosshuura konfiskeerimisest päästa ja tema laialilautamist lihtrahwa hulgas wõimaldada.

Brosshuura autoriteks on tuntud Eesti sotsiaaldemokraadid, nagu: K. Rumor, J. Lilienbach ja teised. Et autorid küllalt wilunud rewolutsionärid on, siis on näha, et nad mitmesugu sala ja kaudsete teede abil olewatest seadustest mööda minna püüawad. Raamatukese sisuks on laulud ja mitmesisulised kirjatükid, kuid puudutawad nad enamjagu sotsiaalpoliitikat.

Juba alguses, esimeses kirjatükis, püiab K. Rumor Baltimaa rewolutsiooni-päewade mälestusi elustada. Nii leiame

meie pealkirja „Punased lilled“ all 5. leheküljel:

„Punased lilled õitsewad wõitlejate haudadel. Punased lilled — wäikesed, murest purustatud südamed, hinge igawad kellukesed, wäri-sejad karikad, murega täidetud.

Külma talwe keskel tuli kurwastus. Kesk külma talwe woolas weri. Kesk külma talwe olid matused.

Kewadel sadasid wihma nutupisarad wärsketele haudadele, tuul tõi tulewa aja ja aastate idusid. Hiljem, kui esimine wihma kustuma hakkas, ilmusid esimesed werelilled, weel kättetasumata kuriteu elawad tunnistajad.

Werelilled! Heledad pärlid, murede proosa...

Kodumaa kehwal pinnal, küla karjamaa taga, kus tumedasse liiwa walu on maetud, kaswawad nad kurwalt warjurikaste kaskede all. Kestew waikimine painutab nende warsi maa poole, wäsinult kumardawad peakesed.

Jaanilaupäewa soojal õhtul tulewad inimesed, tumm küsimus silmas. Peatawad — peakesed wajuwad rinnale, wäledaid mõtteid mõlgutades ja lähewad jälle.

Punased lilled õitsewad wõitlejate haudadel.“

9. leheküljel laulus „Pühade eel“:

„Isamaalise“ lehed sõimawad juuta kui kihwtiseid ussa. Juutidel otsa ees hirmuhigi. „Tõsi“-Wene mehed punuwad nuuta ja ihuwad pussa. Ristirahwa lihawõttepühad on ligi.“

15. lehekülje kaksikkõne:

Ülemad ja alamad.

Ülem: Ärge ässitage rumalat rahwast härrade wasta.

Alam: Aga härrasid rahwa wasta wõib?

Ülem: Härrad on isegi targad.

Kirjatükis „Edenemise sihtjooned“ [par. 129. p. 2. Trükiasjade-peawalitsus] katsutakse töölisteklasi arenemise teed ära märkida, mille kaudu ta jõuaks omi ihaldatud eesmärgile — olewa korra kukutamisele ja riigiwõimu haaramisele.

Autor leiab wiimasel ajal seltskonnas teatawat elawust. Läänud aasta lõpul olid jälle kõrgemates koolides rahutused. Nende korratuste põhjust ei tule otsida mitte wälises kihutusetöös, waid palju

sügawamalt. Nende korratuste põhjuseks on seltskonna meeleolu. Kõig's ühiskonnakihtides kaswab rahulolematust walitsuse wasta, igalpool wõib märgata mingisugusi reflektiivseid liikumisi, mida walitsus kohe tõttab maha suruma; kõik elanikkudeklassid on pahemale poole nihkunud.

18. lehekülj:

Stolõpini seisukord halweneb ühtelugu. Lõpuks jääb tema poole ainult bürokraatia. Kõrgemate õpeasutuste rahutused on ainult üldise rahulolematuse wastukaja. Kõik seltskonnas sündiw ilmub baromeetris — kõrgemates õpeasutustes. Rahutused lõpewad seal alles siis, kui seltskonnas rahutused lõpewad. Wiimane tuleb aga siis, kui riigiseadused riigi ühiskondlistele nõuetele wastawad. Millal see sünnib?

Wastus on 19. leheküljel:

Meie teame ainult üht asja: meie õigusline kord ei wasta oma ülesannetele ja teeb ühiskonna arenemisele ainult tõkkeid; ühiskonna arenemine purustab warem wõi hiljem need tõkked. Selle muutuse aega ja kuju on wõimata ette näha. Wene riik ulatab üle laia lagendiku, tema korratu riikline elu woolab konarlist ja ootamatustega täidetud rüppes.

Seltskonnas tundub korratumaid tuiksoonelõökisi, walitsuse ringkondades pannakse loomulikult sellekohased abinõud käima; Kauges Idas oodatakse ähwardawat koitu, mis kõikidele wõimalustele teed wõib teha. Aga kes julgeb siiski äkilisest pöõrest rääkida?

Ühiskondlise arenemise teaduslik uurimine, mille peale töölisteklass oma lootused paneb, läheb wälja sellest waatekohast, et praegune kapitalistline walmistamisewiis kõrwaldamata kõikidesse tööstuseharudesse tungib, kuni kurnataw rahwaosa poliitilise wõimu haarab ja walmistamise korraldamine ühiskonna kätte läheb.

Ühes klassiteadwuse laialilagunemisega imbib töölistesse ka arusaamine selle üle, et ühiskonna arenemine wastaspõidises sihis sünnib, rikkusi üksikute isikute kätte koondades.

Töölisteklass peab rehkendama nende muudatustega, mis meie kodanlase laag-

ris käimas on. Mida püsiwamal ainelisel alusel see asub, seda tugewamaks waenlaseks on ta terwel wõitluseliinil, kus ta töölistega kokku põrkab [par. 129., p 6. Trük.-peaw.].

Kui riigi poliitiline korraldus sotsiaalse wabaduse ära määrab, kui iga klassi wõitlus tingimata poliitiline wõitlus on — wõitlus riigiwõimu pärast, siis on arusaadawalt kõik ühiskondlise tähtsusega tegewuseawaldused selle poliitilise wõitluse astmed, vähemalt selle poliitilise wõitluse eeltööd.

Sellepärast piawad töölistes ühiskonnatööst osa wõtma, igalpool oma nõudmisi awaldama.

Töölised piawad teraselt walwama linnade omawalitsuse tegewust ja ei pia ühtegi walimist ilma oma nõudmiste awaldamiseta mööda laskma; kõik koosolekud tulewad ära tarwitada, haridusekõnemisi esile tõmmata, karskusemeeste koosolekud ära kasutada oma ideede läbiwiimiseks . . . Kestwast koostöötamisest ei tule kunagi midagi wälja, kuid on juhtumisi, kus kodanluse demokraatiline osa walmis on järele andma . . . Tuleb hariduseseltsidesse tungida ja seda teha, mis seadus awalikult lubab. Ühes sellega tuleb töölistel hoolt kanda, et neil oma häälekandja ja kirjandus oleks, mille kaudu wõiks laialiste hulkade peale mõjuda.

„Töölisteliikumise jauks ei ole päris kohast aega kunagi, niikaua kui töölistes on see rahwaosa, mille üle walitsetakse; aga päris wõimata ei ole töölisteliikumine ka kunagi mitte.“

Kirjatüki lõpul awaldab autor lootust, et töölisteliikumine pia laiemal ulatusel wõib wõtta.

Kirjatükis „Töölised ja linnawalitsus“ üeldakse pealemuu: Tööliste majanduslise liikumise kõrwale tekib poliitiline, puht majandusliste nõudmiste kõrwale tekiwad poliitilised nõuemised [par. 129. p. 1. Trük.-peaw.].

Et majanduslistele ja poliitilistele liikumistele püsiwat alust luua, et järjekindlalt meie ümber olewat kurnajatewõrku purustada, tuleb wõitluseliini suurendada, waenlaste wasta kõigis punktides üles astuda, kus nad oma ülewõimu tarwitawad.

Lõpuks toob autor Kautsky programmi põhimõtted autonoomialiste asutuste üle.

Etteoodu põhjal on mul au Teie Kõrgestsündinut paluda minu poolt brosshuura peale pandud aresti kinnitada ja selles asjas süüdlasi kohtulikule wastatuse wõtta.

Tallinna Üksik-Tsessori koh. täitja
H. Jannsen.

*

30. juulil 1911. aastal teatab Jaansen trüki-asjade-peawalitsusele, et Peterburi kohtupalatalle olewat teatanud, et tema, Jannseni poolt „Meie Sõna I“ peale pandud arest palati poolt kinnitust on leidnud. Juure lisatud kohtupalati otsusest 25. juulist 1911. a. on näha, et palati II kriminaalasjade-departemang oma korraldawal istumisel, millest osa wõttis eesistuja L. W. Posen, palatiliikmed I. P. Sewastjanow ja G. I. Orlof, prokuröriabi E. O. Ssharko ja sekretäriabi W. F. von Seck, palatiprokuröri, Tallinna ringkonnakohtu-prokuröri ja Tallinna üksik-tsessori ettepanekuid ja brosshuura „Meie Sõna I“ läbi waadates ja prokuröriabi suusõnalist seletust ära kuulates, nimetatud brosshuurast kriminaal-seaduse paragrahwide 125. ja 129. rikkumist leiab ja sellepärast aresti kinnitab.

Paar aastat hiljem tuli ka lõpulik otsus „Meie Sõna I“ üle, mida näeme järgmisest Peterburi kohtupalati prokuröri kirjast 1. webruarist 1913, nr 1366:

Tallinna Üksik-Tsensorile.

Minu teatele nr 7576, 27. juulist 1911. a. täienduseks on mul au Teile, Armuline Härra, teatada, et brosshuura „Meie Sõna I“ toimetaja-wäljaandja talupoeg Jaan Jaani poeg Anwelt, keda Kriminaal-seaduse par. 129. punktide 2. ja 6. järele süüdistati, Peterburi Kohtupalati otsusega 26. oktoobrist 1912. aastal, Kriminaal-seaduse par. 129. I osa punkt 6. järele 2 nädalaks politseiaresti on mõistetud; sama seaduse 129. par. I osa 2. punkti järele tõstetud kaebtuse asjas mõisteti Anwelt Palati poolt õigeks.

Sama Palati otsuse põhjal tulewad kõik arestis olewad „Meie Sõna I“ eksemplaarid ära häwitada.

Algupärand tarwilikkude allkirjadega.

Sellest otsusest tõttab Jannsen trükiasjade-peawalitsusele teatama, kust 14. webruaril omakorda Eestimaa kubernerile teatatakse selle täidesaatmiseks, ühes alandliku palwega — 2 eksemplaari brosshuurast trükiasjade-peawalitsusesse saata.

31. märtsil teatab Eestimaa kuberner kindralmajor Korostowets, et kohtupalati otsus täide on saadetud.

J. Guesde, Kollektiwismus

Trükiasjade-peawalitsuse kantslei akt nr 152, 1912, ja politseidepartemangu akt nr 605, 1912

Tallinna üksik-tsessori kiri nr. 250 12. martsist 1912

Tallinna ringkonnakohtu prokuröri le.

Mul on au Teie Kõrgestsündinule teatada, et ma Kriminaal-kohtupidamise-korra 1213¹¹. paragrahwi põhjal 9. märtsil aresti alla panin eestikeelse brosshuura: J. Guesde, Kollektiwismus. Wenemaa Sotsiaal-demokraatlise Tööliste Partei Tallinna komitee wäljaanne. Tallinnas 1905, A. Kullapu trükikoda.

Nimetatud brosshuurast on Kriminaal-seadustiku 129. par. 2. ja 6. punktis ette nähtud kuritegude tundemärgid. Sellepärast palun Teid minu poolt peale pandud aresti kinnitada ja selles asjas süüdlasi kohtulikule wastutusele wõtta.

Kaasas on süüdistusealuseks olewate kohtade tõlge, politsei uurimiseakt ja 1 eksemplar brosshuura.

Tallinna Üksik-Tsessori koh. täitja
H. Jannsen.

Süüdistuse aluseks olewad kohad:

Meie kinnitame, et praeguse aja walmistamise-tingimised loowad uue kommunismuse wõi kommunistlise omanduse-õiguse wormi maa, loodusewarade ja ühiskonnarikkuste kohta (4. lk).

Eraomanduse igawese pühaduse üle, mille sisse meid uskuma panna taheti, mis pidi terve ühiskonna ja kultuura alfa ja omega olema, kõige selle üle on meil hoopis teine waade (4. lk).

Waen kaub alles siis, kui kommunistlik kord maksma hakkab, kui omandus ühiskondlikeks saab, nagu seda suurte raskustega juba ongi olnud (6. lk).

Rikaste-klass, kes midagi walmistusest ja kaubawahetusest ei tea, kes ainult selleks asjast osa wõtab, et teiste tööwiljast lõwiosa omale kiskuda, seda kasuprotsentideks wõi diwidendiks nimetades, — see rikaste-klass ei too kasu ja sellepärast on ta kahjulik (11. lk).

Nimelt peab keskmine klass — wäike-maaomanikud, käsitöölised, wäikekaup-mehed jne — kaduma, sest ta on kap-italistide ja tööliste wahepealne lüli. See klass takistab proletariaadi ja kap-italistide kokkupõrkamist, sest temas leidub see keskmine seisukord, mida mõni tööline võib kätte saada (10. lk).

Siis kauwad kõik klassid ja klassi-deks jagunenud ühiskond, mis rahvus-wahelises elu eest wõitlemises werest nõretab; elutarbeid kogub selleks ajaks niipalju, et wõitlust enam waja ei ole; selle aset täidab siis inimese wõitlus mitte-inimesega, teiste sõnadega loodu-sega, keda teadus sunnib alla heitma (18. lk).

Tarwis on selleks — ainult masinad omanikudelt ära wõtta ja ühiskonna omanduseks teha (19. lk).

Elukool õpetab meid seda kõike pro-letariaadilt ootama, kes oma rõhutatud sotsiaalsest seisukorrast ennast ja teisi wabastab (21. lk).

Selle ajaloolise ülesande täidewiimi-seks peab proletariaat kõige enne poliitilise wõimu enda kätte wõtma, peab walitsejaks saama (23. lk).

*

20. martsil 1912 kuulas Peterburi kohtupalati kriminaal-departemang oma korraldawal koosolekul prokuröri ette-panekul brosshuura „Kollektiwismus“ aresti küsimust ja otsustas, Tallinna üksik-tsensori kirja 15. martist nr 250 ja prokuröriabi suusõnalist arwamist ära kuulates, aresti jõusse jätta ja asja palati prokuröri kätte anda.

Kohtuotsus.

1913. aasta 29. martsil arutas Peter-buri Kohtupalati II Kriminaal-departe-mang oma lahtisel koosolekul eesti-keelse brosshuura: J. Guesde, Kollekti-wismus ärahäwitamise asja.

Seda asja läbi waadates ja silmis pidades: 1) et brosshuuras „Kollektiwis-

mus“ Kriminaal-seadustiku 129. par. 1. punkti I osas ette nähtud kuriteu tundemärgid leiduwad, 2) et Peterburi Kohtupalati otsusega 20. martsist Tal-linna Üksik-Tsensori poolt peale pandud arest kinnitatud on, ja 3) et selle brosshuura wäljaandmise ja laialilautamise kohtuasi Peterburi Kohtupalati otsusega 1913. aasta 22. martsist lõpetatud on, otsustas Kohtupalat: brosshuura „Kollek-tiwismus ühes stereotiibiga ja teiste tema trükkimiseks walmistatud abinõu-dega ära häwitada.

*

4. juunil saatis trükiasjade-peawalit-sus otsuse Eestimaa kubernerile täide-saatmiseks ja palus 2 eksemplaari brosshuura peawalitsusesse saata. Selle peale tuli wastuseks

Eestimaa kubeneri kiri
nr 4175 7. augustist 1913

trükiasjade-peawalitsusele.

Peawalitsuse järelepärimise peale tea-tan, et häwitamisele mõistetud eesti keelne brosshuur „J. Guesde, Kollekti-wismus“ juba 1905. aasta rewolutsioon-päiwil osalt laiali läks, osalt ära häwi-tati. Praegusel ajal ei ole tähendatud brosshuurast ühtegi eksemplaari järele jäänud, nagu ka ei ole enam alles ei stereotiipi ega teisi trükkimise-abinõusi, mis tähendatud brosshuura jauks oleks walmiatatud.

Asekuberner [allkiri].

Teistest partei-wäljaannetest oleks weel nimetada:

Wahe sotsialistide ja waba-meelsete wahel. Wenemaa S.-D. Tööliste Partei Riia komitee wäljaanne. Riia komitee trükikoda, 20 lehekülge tihedat kirja, hind 5 kop. Liiwimaa kubermangu sandarmiwalitsuse ülem polownik saadab 13. mail 1906 5 eksem-plaari politsei-departemangu (politsei-departemangu erilise osakonna akt 5 jagu 33, 1906).

Karl Kautsky, Wene rewolutsiooni edasiwiivad jõud ja tulewiku tee

Peterburi tsensuura-komitee akt nr 343, 1907

1907. aasta 28. juunil kuulas Peter-buri kohtupalati II kriminaal-departe-mang „kohtupalati prokuröri kirja 12. juunist, mille kaasas oli Peterburi

tsensuura-komitee ettepanek 9. juunist tähendatud komitee poolt eestikeelse brosshuura „Karl Kautsky, Wene rewo-lutsiooni edasiwiivad jõud ja tulewiku

tee" peale pandud aresti kinnitamise üle. Ettepanekut ja juurelisatud brosshuura läbi waadates ja viimases kriminaalseadustiku 103. par. 1. osas, 129. par. 1. ja 2. osas ja 1905. aasta 24. nowembri seaduse VIII osa 6. punktis ette nähtud kuritegude-tundemärkisi leides ja prokuröriabi arwamist ära kuulates otsustas kohtupalat: 1906. aasta 26. aprili seaduse VI osa ja ajutise trükiseaduse VII osa 10. punkti (1905. aasta wäljaande par. 1879) järele käies Peterburi trükiasjade - komitee otsus brosshuura aresti alla panemise üle maksma jätta, millest kohtupalati prokuröri selle otsuse edasiandmisega teatada."

*

1907. aastal 13. detsembril kuulas Peterburi kohtupalati II kriminaal departemang oma lahtisel koosolekul eestikeelse brosshuura „Karl Kautsky, Wene rewolutsiooni edasiwiiwad jõud ja tulewiku tee“ ärahawitamise - küsimust.

Selles asjas ettekannet ja kohtupalati prokuröriabi arwamist ära kuulates ja silmas pidades: 1) et selles brosshuuras Keisri Härra isiku wasta sihitud teutawad ütelused, nagu ka sõjawäe haawamine ja mässutegewusele üleskihutamine, teiste sõnadega — kriminaalseadustiku 103. par., 129. par. 1. osas ja 1905. aasta 24. nowembri seaduse VIII osa 6. punktis ette nähtud kuritegude-tundemärgid leida on; 2) et kuriteulise sisuga kirjatöö wäljaandmises, trükkimises ja kokkuseadmises süüdi olewad isikud teadmataks jäid, — arwab kohtupalat käesolewat kohtuasja ära lõpetada ja brosshuura ennast ära häwitada. Ette toodud põhjusel otsustab kohtupalat: 1) brosshuura „Wene rewolutsiooni edasiwiiwad jõud ja tulewiku tee“ kriminaal-kohtupidamise korra 1213¹⁶. par. põhjal ära häwitada, ja 2) käesolewat kohtuasja süüdlaste kättesaamataks jäämise pärast lõpetada.

15. martsil 1908 saadeti otsus Peterburi linnapealikule täidesaatmiseks.

A. Bebel, Ristiusk ja sotsialismus

Trükiasjade-peawalitsuse kantslei akt nr 151, 1912

Tallinna üksik-tsensori kiri nr 251 12. martsist 1912

Tallinna ringkonnakohtu prokuröri le.

Mul on au Teie kõrgesündinule teatada, et ma Kriminaal-kohtupidamise korra 1213¹¹. par. põhjal 9. selle kuu päewal aresti peale panin eestikeelsele brosshuurale: A. Bebel, Ristiusk ja sotsialismus. Kirjawahetus preester Hohofi ja sotsialdemokrati August Bebeli wahel, Helsinki, Työwäen kirjapaino 1906, Eesti Sotsialdemokratia Töölise Partei Tallinna Komitee wäljaanne.

Tähendatud brosshuura sisus leiduwad Kriminaalseadustiku 73. par. ette nähtud kuriteu-tundemärgid, mis pärast Teid palun minu poolt peale pandud aresti kinnitada ja selles asjas süüdlasi kohtulikule wastutusele wõtta.

Siin kaasas saadan politsei-uurimise materjaali, süüdistusealuseks olewate kohtade tõlke ja ühe eksemplaari prosshuurast.

Tallinna Üksik-Tsensori koh. täitja
H. Janssen.

Brosshuuras „Ristiusk ja sotsialismus“ on kaks kirja. Esimine kiri on katoliku-preestrilt Hohofilt Saksa sotsiaaldemokraatlisele lehele „Volksstaat“. Selles kirjas kaitseb preester Hohof ristiusk, ristiusu kirikut ja waimulikka sotsialistide pealetungimiste wasta.

Teine kiri on sotsialisti A. Bebeli wastus Hohofi kirja peale. Selle kirja kirjutaja püiab näidata, et ristiusul mingisuguseid eesõigusi teiste uskude ees ei pea olema, sest ka tema on inimeste tehtud. Mõtlejale inimesele pidada koguni wäga raske olema ristiusk kõige paremaks ja täielikumaks õpetuseks pidada. Hoopis selle wasta uuristawad looduse teaduse tõsiasiad ristiusu õpetusel iga aluse. Ilmotsata tülid ja waelused täidawad ristikoguduse esimesi aegu.

Edasi seletab autor 10. leheküljel: Kristus, kelle isik wäga udune, kelle õpetusest ja kõnedest sõnagi järele ei ole jäänud, mis tema enese kirjutuseks wõiks pidada, ülendati jumal-inimese aukraadini kaua aega pärast tema surma.

Koduloomade tekkimine

Prof. A. M. Nikolski, Ukraina teadusteakadeemia liige

Ilma kahtlemata tekkisid meie koduloomad metsloomadest, keda esialgne inimene koduloomadeks tegi. Selleks ei ole taltsutamises üksi küllalt, vaid on veel vaja seniseid metsa-elanikke harjutada inimesega koos elama ja nimelt nii kaugele viia, et nad inimesega koos elades edasi sigineks. Meie tunneme praegusel ajal mitmetsorti loome, kes metsloomast koduloomaks muutumise igasugustel ajajärkudel asuvad. India elewandid töötavad taltsutatutena inimese käsu järele nagu koduloomadgi, aga neid ei saa veel koduloomadeks pidada, sest seni ei sigine nad orjapõlwes veel mitte. Kõik taltsutatud elewandid on metsloomadena kinni püütud. Põhjapõdrad siginewad juba ka orjastatutena, aga nad kannawad veel oma orjaiket õige wisalt: nemad ei ole veel selmääril inimese mõju all, kuiwõrra inimene neist oleneb. Põhjapõtrade karjad lähewad suweks soode kaugematesse osadesse sääskede eest paku ja tulewad talwel tagasi, ja inimene käib oma karja kannul ega wõi tema rändamisi oma tahtmise järele korraldada. Wahe mets-põdra ja koduse wahel seisab ainult selles, et teine inimese eest mitte nii erksalt ei põgene kui esimene ja enesele silmuse sarwe-desse wisata laseb.

Meie koduloomad said selleks wõrdlemisi lühike aeg tagasi. Aastat neliwiistuhat tagasi oli Egiptuses juba õige kõrge kultuur. Eroopas oli sel ajal kiwiajajärk, mil inimene metallide tarwitamist veel ei tunnud ja kiwikirwest tarwitas. Koduloomadest oli sel ajal ainult koer ehk juba olemas. Waatamata selle peale, et koduloomade tekkimise aeg meist kuigi kauge ei ole, on nende suurema osa mets-esiwanemad juba kadunud. Nii ei ole enam olemas lehma, hobuse ega koera esiwanemaid. Waewalt on nii kiire ärakadumise põhjuseks loodusetingimised. Külap seisab selle nähtuse põhjus selles, et praeguste koduloomade esiisad neis maades elasid, kus inimene oma kultuura aren-

das ja sellepärast on need loomad inimese poolt lihtsalt ära häwitatud, nagu seda veel meiepäiwil tehti metshärjaga Eroopas. Et lugu nii on, näeme sellest, et nende koduloomade esiwanemad, kes kaugetes, inimese elupaikadest kõrwal asuwates maades elawad, veel tänini ei ole kadunud. Nii elawad veel kassi, kitse, eesli ja teiste esiwanemad wabalt metsades. Kodulindude esiwanematest ei ole üksigi veel kadunud, nähtawaste just sellepärast, et metslindude häwitamine palju raskem on kui maisemaa elanikkude häwitamine.

Esimiseks koduloomaks oli kahtlemata koer.¹ Tema kontide jäänuseid leiame igal pool inimese kontide kiwistustega nõndanimetatud uue kiwiaja wõi neoliitilisest ajajärgust, mil inimene paremat lihwitud kiwikirwest tarwitas. Aga waewalt küll wõib selles kahelda, et koer koduloomana ka wanimel kiwiajal wõi paleoliitilisel ajajärgul inimesega elas, ajal, mil inimene kiwilihwimise-kunsti veel ei tunnud. Põlluharimine oli sel ajal inimesele veel tundmata, ta elas jahist, milles koer talle suurt abi andis.

Koera esiwanemate küsimust ei saa tänapäewani veel lõpulikult otsustatuks pidada. Linnei pidas kõikide koerte esiwanemaks ühtainust loomaliiki, mida ta nimetas *canis familiaris*. Praegusel ajal ei kahelda aga enam sellejuures, et meie koerad mitmest metsloomaliigist arenesid, kellest ühed kadunud on, teised tänini veel metsloomadena edasi elawad. Teiste sõnadega, meie ei kahtle et *canis familiaris* loomaliiki olemas ei ole olnud, et selle nime all Linnei mitu liiki ühendas, kes ristsigitamise teel niiwõrra segi on läinud, et raske on igas juhtumises ühte teisest eraldada.

Kodukoera kõige warem tõug sai turbasoo-koera nimetuse, sest et neis

¹ Tuntud looma- ja inimeseteadlane prof. Bogdaanow ütleb kenaste et „собака ввела человека в люди“, et koer inimese inimeseks tegi. Tõlkija

soodes tema jäänuseid suuremal hulgal on leitud. See oli väikekasuline tõug; kas tema esiwanem Eroopas, inimese asupaigas elas, wõi on ta mõnelt teiselt maalt sisse toodud, on weel otsustamata. Natuke hiljem, nimelt brongsi-

1 ja 2. Ülewal: must
Tiibeti hunt

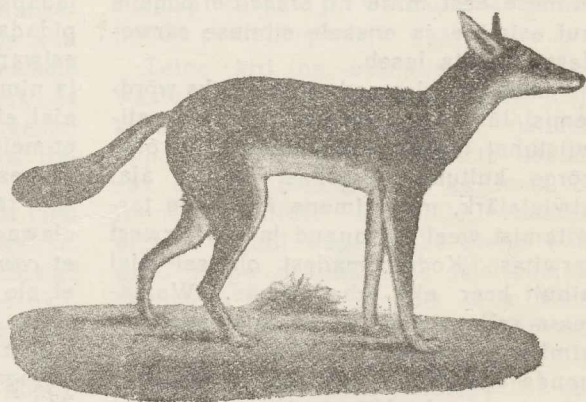
All: saakal

ajajärgul, tekib Eroopas palju suurema- kasuline, nõndanimetatud brongsi-koer, kes nähtawaste idamailt sisse toodi. Ungari praeguseid lambakoeri peetakse selle brongsi-koera otsekohesteks järeltulijateks. Mõne koeratõu tekkimisest on saakal (шакал) osa wõtnud. Praegustel pitsidel on saakaliga rida anatoomilisi ühiseid tunnuseid; peetakse wõimalikuks, et ka turba-koera esiwanemad saakalid olid. Hariliku hundi wõib küll koeraga paaritada ja eluwõimelist sugu saada, kuid nähtawaste ei ole ta praeguste koeratõugude tekkimisest mitte osa wõtnud. Tibeti mägedes elab isesugune suur pikakarwaline ja suure sabaga must hunt, kel rinna ees walge plekk on; ta on musta hundi (*canis niger*) nime saanud. See on niiwõrra Tibeti suurte dog-koerte sarnane, et nende põlwenemine temast mingit kahtlust ei ärata. Tuntud Newfoundlandi koerad on Tibeti dogide otsekohesed järelkäijad: esiotsa sattusid nad Messopotaamiasse ja siis Xerxese

Greeka-sõjakäikude ajal (480. a. enne kr.) Eroopasse. Dogidest põlwenesid bulldogid, nendest kaswu wähenemise ja tõupuhtuse kautamise teel — mopsid. Hurtade (борзые) esiwanemaid otsiti kaua tagajärjeta. Kui aga tähele pandi, et see koeratõug juba Egiptuses olemas oli, leiti selle maa naabrusest, Abessiiniast, hunditõug (*canis simensis*), mis oma pika nina, kõrgete jalgade ja kidura kehaga Wana-Egiptuse kiwidesse raiutud koerapilta lähedalt meele tuletab. See on hurda esiwanem. Kõwerate jalgadega taksikoerte esiwanemate küsimus on weel waeluseaineks: ühed peawad neid hurtade järeltulijateks, teised mitme tõu seguks. Mitmesugused jahikoerte tõud on õige hiljuti sihikindla waliku ja paaritamise teel tekitatud.

Wälismaaliste esiwanemate järeltulija on meie kass. Eroopa metsades leidub küll metskass, aga see läheb kodukassist niijärsult lahku, et teda selle esisaks ei saa pidada. Kass oli juba wanadel egiptlastel olemas, kes teda pühaks loomaks pidasid ja temast muumiaid tegid. Wanadel greeklastel ja roomlastel ei olnud kassisi, ei nimetata teda ka Piiblis. Tema esiwanemaid tuleb sealt maalt otsida, kus ta koduloomana kõigepealt tekkis, nimelt

3. Abessiinia hunt (*canis simensis*)

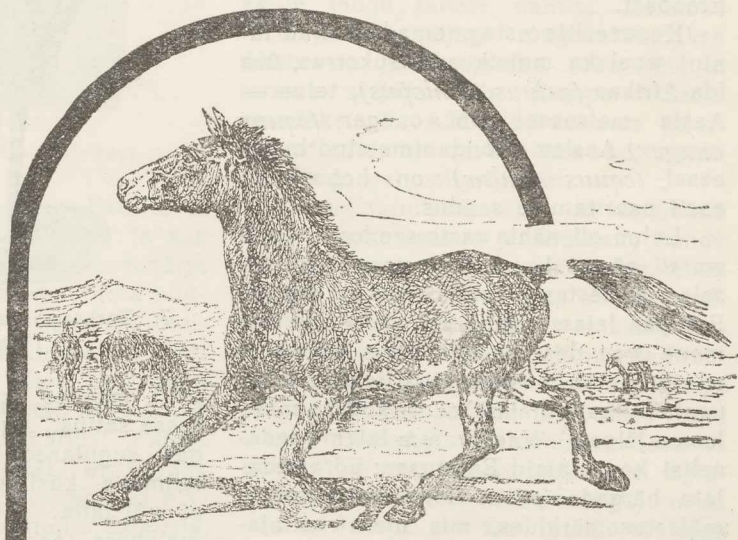
Afrika põhja-ida osas. Ja sealt ta ka leiti Nuubias tänini metsades elawa wõikja kassi näul. Selle wõrdlemine Egiptuse haudades leiduwate kassi-

muumiatega näitab, et nad ühisest esiwanemast (*felis maniculata*) põlwenewad. Roomas leiame kassi alles IV aastasajal, Inglismaal oli ta X aastasajalgi veel suureks harulduseks; Ida-Siberisse ulatas ta alles XIX aastasajal.

Hobuse põlwenemiselu on kaunis tume. Indias ja Hiinas tunni teda koduloomana juba 2000 aastat „enne kristust“, Egiptuses leiame teda hästi hiljem. See näitab et tema kodumaad Aasiast tuleb otsida. Afrikas ei tunne me üleüldse ühtegi looma, keda hobuse esiwanemaks wõiks pidada; seal sed kabi-elajad sebra ja kwagga ei ole seda mitte. Aasias leiduwad tänini veel taltsutamata kabi-

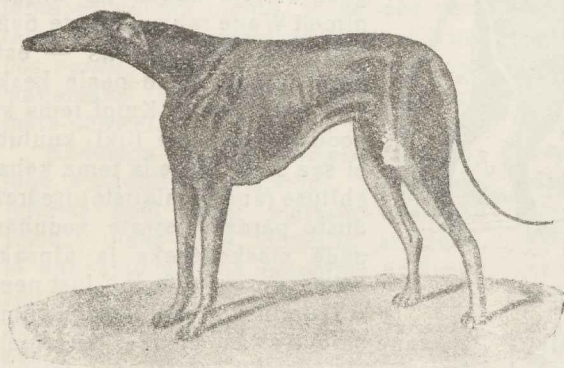
elajad, kes hobusele lähedad, nagu Kesk-Aasias ja meie Turkestani rohulaantes kulanid (*equus hemionus*), keda koduhobusega wõib paaritada. Need loomad on aga siiski enam eesli kui hobuse sarnased ja kehaehituse (anatomia) poolest hobusele liiga kauged, et tema

wuline wõikjas hobune mustade jalgedega ja sabaga, mis eeslisaba veel meele tuletab. Assiiria mälestuse samastel leiduwad hobusekujud tuletawad Przewalski hobust meele, nagu ka

5. Przewalski hobune

praegused mongoollaste hobusedgi. Sellepärast wõib kinnitada, et selle hobuse weri Eroopa hobuse soontes woolab. Oewad hobuse tõud on kahte seltsi: wäikese kaswu ja peaga ja kuiwa ninaga tõud põlwenewad nähtawaste sellest Aasia esiwanemast, aga suure kaswu ja peaga tõud tekkisid Eroopas. Selle tõu esitajaid leiame Eroopa igas nurgas; eelajaloolise inimese joonistustes leiame meie teda juba, ja metsikus seisukorras oli ta Eroopas ka ajaloolisel ajal. Veel XVI aastasajal liikusid tema karjad Preisimaal, kus ainult 1814. aastal wiimased neist häwitati. Lõuna-Wene rohulaantes olid kuni wiimase ajani mets-hobuste — tarpanite karjad, aga raske on üelda, kas need orjastamata metsloomade wõi orjusest wabanenud koduloomade järeltulijad olid. Wiimane oletus on seda wõimalikum, et hobused õige kiirelt „kultuurast“ wabanewad. Ameerika mustangid tekkisid wabadusesse sattunud koduhobustest ja Kaspia mere saartel wõib tänini leida mets-

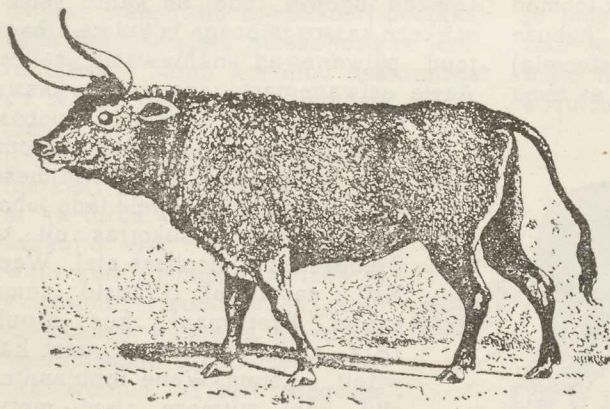
4. Tunise hurdakoer

esiwanemateks olla wõiks. Mongoolia kõrbetes leidis Wene reisija Przewalski metshobuse, mis tema nime (*equus Przewalskii*) sai. See on wäikesekas-

hobusteks muutunud koduhobuseid, kes jääpandadel sinna sattusid. Igatahes on kindel, et olewate hobusetõugude tekkimises vähemalt kaks esivanemate-tõugu tegewad oli, üks Aasiast, teine Eroopast.

Kodueeslite esivanemad elawad tänini weel ka metsikus seisukorras, üks Ida-Afrikas (*asinus taeniopus*), teine — Aasia metseesel wõi onager (*equus onager*) Aasias. Nõndanimetatud hobueesel (*equus mulus*) on hobuse ja eesli paaritamise saadus.

Lehm oli nähtawaste see loom, keda warsti pärast koera kodustamist inimesele õnnestas koduloomaks muuta. Eroopas leiame juba sel ajal, kus inimene wee peal postide otsas asuwates onnides elas ja weel kiwiriistu tarwitas (waiaehituste-ajajärk) suure koduse sarwloomaja jälgesi. Weel warem leiame sedaseltsi koduelajaid Egiptuses: adrawedajate härgade piltisi leitakse Egiptuse mälestusemärkides, mis ulatawad ajajärku, kus waaraosid weel ei olnud. Afrikas ei leidu ega ole olnud peale koduse pühwli (*bos budalos*, буйвол) suuri sarwloomi metsikus seisukorras, keda wõiks lehma esivanemateks pidada, Lõuna-Aasias elab aga täna-

6. Kadunud Eroopa metshärg

päewgi weel mitu loomatõugu metsikus olukorras, kes meie lehmaga lähedased sugulased on. Sellepärast tuleb lehma koduloomaks muutmise au Lääne-Aasia elanikkudele jätta; sealt nähtawaste wiidi lehm Egiptusesse. Tõepoolest leiamegi lehma kujutusi Kaldea ja Assiiria wanemate mäletusemärkide

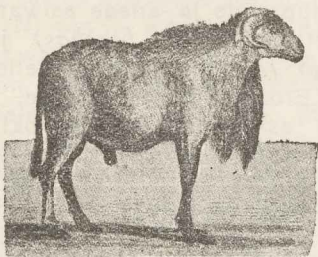
7. Turkestani ja Taga-Kaspia metsoinas (Wene k. apxap)

peal, maades, kustkaudu lehm Egiptusesse sattus. Aga ka Eroopas olid härgade sugulased, keda meieaegsete kodulehmade küsimuses tähele panemata ei wõi jätta. Üks niisugustest on see metshärg (*bos urus*, зыб), kes Grodno kubermangus olewas Bielowieshi metsas asus ja kelle wiimased esitajad sakslased sõjaajal nahka olewat pannud.¹ Aga metshärga ei saa meie sarwloomade esivanemaks pidada. Tema kuulub teise

tõugu, nimelt piisonite (*bison*) hulka, kelle teine esitaja Põhja-Ameerikas weel elab; meie sarwloomad on aga härgade (*bos*) tõust. Teine Eroopa metshärgade esitaja kadus ka hiljuti, nimelt Wene rahwalaulude буй-тып (*bos primigenius* — esialgne härg), kelle peale keskajal jahti peeti. Kuigi tema ka koduhärgjaga ühte liiki kuulub, ei saa siiski ka teda tema kehaehituse (anatomialiste) iseäralduste pärast olewate koduhärgade otsekoheseks ja ainsaks esivanemaks pidada. Just need lahkuminekud sunniwadgi lehma

esivanemaid Aasiast otsima, kus meie Suur-Sondi saartel metshärja leiame, keda kohalikud elanikud bantengiks

¹ Selle sõnumi tõelikkuse juures wõib kahelda. Küll on teada et sakslased selle lühikese aja jooksul, mil Bielowieshi mets nende wõimuses oli, toreda määratuure albumi tema üle wälja andsid.

8. Lakk-lammas (Põhja-Afrikas)

(*bos sondaicus*) kutsuvad. See loom laseb ennast kergeste orjastada ja siis ei ole tema ja sealse maa koduhärja wahel enam mingit wahet. India küüraga koduloom sebu on seesama banteng, kes wältawa „kultuuralise“ elu jooksul on muutunud. Meie sarwedega koduloomade enamus kannab selle Aasia esiwanema selgeid tundemärkisi. Paljud uurijad on sel arwamisel, et Eroopa waiiaehituste (свайные постройки) elanikkude koduloomad, iseäranis Sweitsis, ka Aasiast pärit on. Siit sattusid nad läbi Wäike-Aasia Põhja-Afrikasse ja Lõuna-Eroopasse. Kui see arwamine õige on, siis tuleb arwata, et juba sel ajal nii kaugete maade elanikkude wahel läbikäimine oli.

Täitsa isesugust tõugu on suurekaswuline ühewärwiline suurte sirgete sarwedega härjatõug, mis Ungaris ja Ukrainas laialt olemas. Meil kutsutaksegi teda Ukraina tõuks. Sel tõul peab teine esiwanem olema, ja selleks peetaksegi eelpool nimetatud буй-туп'и wõi *bos primigenius*'t. Kodu-pühwli esiwanemaks oli Indias tänini leiduw mets-pühwel.

Kodusiga tundis inimene Eroopas juba waiiaehituste-ajajärgul. Et Eroopas mitmel pool weel metssiga (кабан) leidub, oleks õige loomulik järeldada, et enneajalooline ja praegune kodusiga sellest metssiast on wõrsunud. Pealuu uurimine näitab aga, et see arwamine ekslik on. Meie sia esiwanemaid tuleb teistes maades otsida. Lõuna-Aasia kodusiad, kes meie siaga wäga sarnased, põlwenewad India metssiast (*sus indicus*), sellest on ka meie kodusiga ja ka waiiaehituste-ajajärgu turbasiga tekkinud. Aga juba uue kiwiaja (neolit) lõpul kaswatas inimene teist siga, kelle

Eroopa metssiaga kindel sarnadus on. Peale selle tekib segatud siatõug, nähtawaste Eroopa ja Aasia sigade paaritamise wili. Praegu olewate kodusigade wäga paljude sortide hulgas wõib tänini kahte tõugu tähele panna: lühikese nina ja laia seljaga tõugusi luetakse Aasia sia järeltulijateks, pika nina ja terawa seljaga sigu Eroopa metssia omadeks. Et Aasia esiwanema järeltulijad rutemine raswa lähewad, wõtab see tõug igalpool wõimust.

Wene talurahwa siad on enamiste aga Eroopa metssia järeltulijad; nende üks iseäraldus on tugewam harjas, mida wiimasel ajal teatawaste Wenemaalt suurel hulgal Eroopasse weetakse.

Lammast koduloomana tunneme Eroopas ka juba waiiaehituste-ajajärgul, aga ka see koduloom oli Egiptuses juba warem olemas, nimelt esimiste waaraode päiwil. Warsti pärast seda tunti Egiptuses juba kolme lambatõugu, mida piltidel kerge on ära tunda. Praegu olewate wäga rohkearwuliste lambatõugude hulgas wõib tänini kolme tõugu märgata, kel igauhel oma esiwanem on.

Metslambad elawad praegusel ajal peaaesjalikult Kesk-Aasia mägestikkudes, aga leiduwad ka Põhja-Afrikas ja Wahe-mere suurtel saartel (Kiprus, Sardiinia). Nähtawaste saidigi sellest kolmest kohast alguse kolm olewat kodulamba tõugu. Wana-Egiptuse lambad olid lakaga ja just niisugusi metslambaid leiamegi tänapäewani Põhja-Afrika mägestikkudes (Niiluse jõe ülemas osas) lakaga lamba (*ammotragus trigelaphus*) kujul. Aga juba waaraode päiwil hakkas selle lakaga lamba kaswatamine maad andma Aasia lamba pidamisele, kes enam tulu tõutas. Tänapäew on lakaga lamba kaswatamine mõnes üksikus Egiptuse nurgas ja nimelt sisemaal alal seisnud. Arwatakse et waiiaehituste-ajajärgu lambad ka lakaga lamba tõugu kuulusid, mispärast peab arwama et lammas Eroopasse Afrikast tuli.

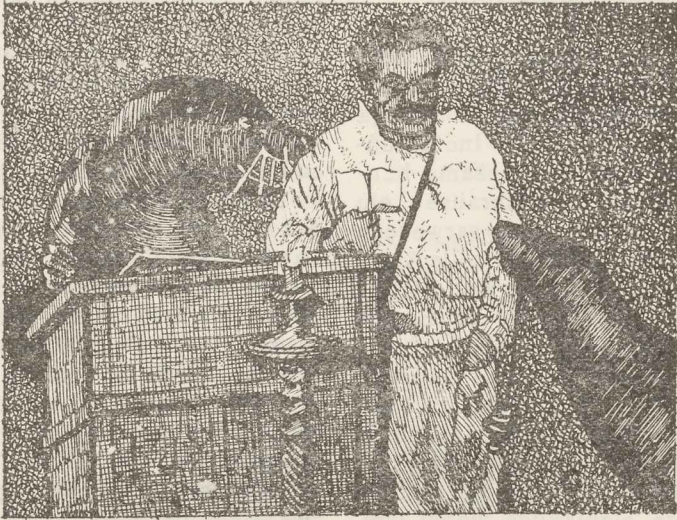
Aasia lambatõugude (raswasabade-kurdükkide) esiwanemaks peetakse meie Turkestani ja Taga-Kaspia kõrbetes leitawat metsoinast wõi arhari (*ovis arkal*). Eroopa ja Aasia kodulambad on Aasia esiwanema järeltulijad. Ainult üksikuid tõugusi, nagu Rootsi, Saksa ja

kaldamaade lambaid peetakse Sardiinias ja Kiprusel veel olewate Eroopa metsolina wõi mufloni wõsudeks.

Eroopa kodukitsed on kahtlemata tänapäew Lääne-Aasias ja Kaukasis elawa metskitse järeltulijad; kuulsate kasshemir-kitsede esiisa on Himalajas elaw wintsarwedega kits.

Kodupartide ja -anede esiwanemaks on metspart (*anas boschas*) ja hall mets-ani (*anser cinereus*), kelle peale terwes Eroopas jahti peetakse. Kodukanade esiwanem on Bankoki metskana (*gallus bankwa*) Lõuna-Aasias; kodukaikunite esiisa elab veel tänapäew Põhja-Ameerikas.

Ajakirjast „Вестник Знания“

Merelõwid toimetawad „jumalateenistust“:
luewad „pühakirja“, suitsetawad wiirukit, puhuwad küünlaid jne.

Kadugu piits!

Kuulsa loomade taltsutaja ja õpetaja ja loomade hingeelu uurija W. L. Duurowi kirjatükk

☒ Kadugu teine hoop! Ma tahaksin ütelda: ka esimest hoopit hobusele ei tohi lüia! Ma wõiksin üelda, et üleüldse looma lüia ei wõi, aga kardan, et mind ei usta. Kuna aga zoopsyholoogil (looma-hingeeluteadlasel) selles mingit kahtlust ei wõi olla, et mida rohkem looma peksad, seda vähem ta sind kuulab! See tõde ei ole mitte uus — teda teawad, õigem tunnewad meeleliselt (чувствуют) kõik, aga keegi pole veel kunagi tõsiselt selle üle mõtelnud, pole seda mõtet läbi töötanud, pole seda teaduslikult, refleksoloogiaselt rajanud.

Ma tahaksin et teadusekiired mitte ainult õpetlaste pähe ei tungiks, waid ka meie ratsanikkude, woorimeeste, karjaste, kõige meie mitmekümmemiljonilise talurahwa peas aset leiaksid,

nende peas, kes loomadega lähedas kokkupuutumises on.

Ma mõtlen siin mitmeid kindlaks kujunenud nõndanimetatud refleksoloogiaseaduseid, s.o. õpetusi ülespidamise, kõrgema närvisüsteemi töötamise üle.

See tähelepanemise wäärt teadus näitas, et meie peaaegu elu masina-aulises tegewuses on, s.o. seadusepärallikkusele on rajatud, et selle masina töötamise seadused needsamad on, mis kõiki teisi elunähtusi maailmas juhiwad.

Näituseks, tule ülestõmbamisel pilgutame silmi, silmatera läheb kitsamaks. See on reflektorine nähtus, tahtmata liigutus, mis meie soowist ei olene. Kui mesilane teid nõelab, siis tõmmate käega. See on ka refleks.

Fiisikas on niisugune seadus, Newtoni (Njuutn'i) kolmas seadus: tegewus wõrdub wastategewusele. Teadmata on, kes seda paremine tunneb, kas meie fiisika-õpetlased, professorid wõi woorimehed. Lähete weuwoorimehega, weate oma kraami. Mäginge tee. Hobune wäsis ära, peatas puhkamiseks (niisamasugune kaitse-refleks), woorimees aga hakkab piitsaga peksma. Hobune, kas wõi löö maha, ei liigu paigast. Niisuguseid näitusi on aga elus tuhandeid.

Nii siis on selge, et hobust ega muud looma lüia ei tohi. Selles tõearwamises joudsin ma oma 50-aastase loomade emotsionaalse (hingelise tunde põhjal) õpetamise teel kindlale selgusele.

Minu õpetamise wiis, mida ma emotsionaalseks nimetan, see on looma ülespidamise tundmaõppimise teel otsekohest mõju ta äratundmise peale awaldades, seisab selles et looma teatud liikumisele äratada, teda aktiivsele loowale tööle tõmmata. Minu wiis ei luba walutegewaid abinõusi tarwitada. Asja sisuks on et looma aru waba oleks igasugusest tundest, mida walu sünnitab.

Ei, waja heledat, erksat ümbrust luua, mis rõemu, meeoleolu tõusu äratab. Minu neljajalgset sõbrad saawad igakord pärast ülesannete täitmist maius-

tusi. Asi edeneb rõemsalt, meie saame üksteisest aru ja tagajärjeks on need näitemängud, mida meie kõigil pool juba 50 aasta wältel üheskoos mängime!

Juba ammu tekkis mul mõte, ka „koduloomade“ juures minu meetodi tarwitada, millel midagi selle wägiwallaga ja peksuga ühist ei ole, millega meie woorimehed ja meie talunikud waeseid loome toidawad.

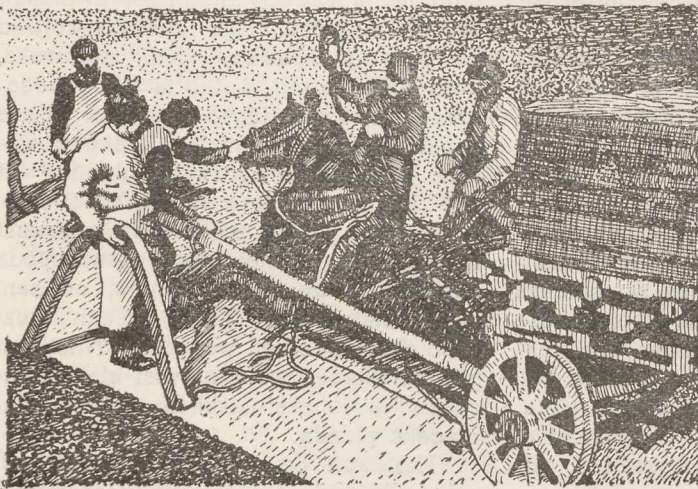
Tarwis inimestel õppida loomade üle ilma piitsata, koguni ilma ohjadeta walitsema. Selleks on tarwis juba algusest peale hobust teisiti kaswatada, sest et ümber kaswatada wäga raske, tihti aga päris wõimata on.

Tegewuseta ei tohi pealt waadata, ei tohi üleüldiselt tarwitusele wõetud masinlise „haiget-tegewa“ abinõuga rahul olla, waja looma saatust kergendada, ja ühes sellega inimese wägiwaldada taltsutada.

Teie teate, kuidas hobune iga teda juhtiwa inimese wasta terawalt tähepanelik on. Erksalt tunneb ta pere-mehe liigutusi, aimab ta mõtted ära. Kui hobune veel lõpulikult peksuga ära ei ole rikutud, siis on sellest küllalt, kui piitsa wõtma hakkad — hobune kiirendab kohe käiku. Siis on ju lõõmine ülearune!

Aga hobust hakatakse ära rikuma, peksetakse teda, kuhu aga juhtub, lüiakse millal meeletuleb, laub loomale hoopisi nii joobnud kui kaine hobusemees.

Hobusemees löi kord hobust piitsaga, loom jookseb ruttu ja kergelt. Aga sõitja tahab veel kiirem. Ta sunnib kutsarit. See omakorda, selle asemel et häälega ehk liigutusega hobust ergutada, annab teise hoobi. Teine hoop segab esimest ja hobune jääb seisma. Nüüd aga sajab kolmas, wiies, kümnes piitsahoop, hobune tõmmab ja jääb nagu ehmatanult seisma, siis

Uulitsal lamab õnnetu, tööga kurnatud weuhobune. Kisa, neaksumine, hoobid. Mitte et hobune „ei taha“ üles tõusta, waid ta ei saa. Ta tõuseb kohe, kui wõib. Ärge lööge hoost!

aga tormab pööraselt edasi. Ta nagu otsiks „loogikat“ peremehe tegewuses, sest et see, mida me loogikaliseks seadusepäralikkuseks nimetame, asub mõtlemisewõimete loomuses ja reflektori-aparaadi tegewuses.

Enamiste aga ei leia hobune seda „loogikat“ peremehe teguwiisis, ja inimese kahekordse süü läbi ilmuwad wordid hobuse seljale ja külgedele: teine hoop segas hobuse sõitu ja ta sai

nii hobusele kui ka inimesele saatuslikuks.

Ma wõiksin loomade elust tuhandeid näitusi tuua. Aga aitab. Ma tahtsin ainult ütelda, et waja ettewaatlikumalt, hoolikamalt loomadega ümber käia, neid rohkem kaitsta. Mitte ainult õrnatundeliste waadete pärast, waid just kõige tegelikumate elutulude nõuetel peab inimene loomadega lahkelt ümber käima.

Ajakirjast „Огонек“

Lõbus loomateadus

Prof. A. M. Nikolski järele. J. D. Skaldini joonistused

Loomade mõistus

Meie igapäewased koduloomade elu waatlemised panewad arwama, et loomadel mõistus olemas on, teinekord õige imestustäratawgi. Igaüks teab, et lehm oma kodu meeles piab ja igakord wärawasse sisselaskmist ootama jääb. Hobuse ja iseäranis jahikoera mõistuse üle jutustatakse harilikult päris imeasju. Metslinnudgi, kelle peale jahti peetakse, elutawad aruldast meeleterawust. Elutark jahimees teab jutustada, et metslinnud karjase wõi kalamehe ja jahimehe wahel kohe wahet teewad: esimisi nad ei karda, jahimeest aga ei lase nad millalgi püssikuuli ulatuse piiridesse.

Loomade waimutegewuse uuemad uurimised näitawad siisgi, et kõik see loomade tegewus, mis mõistuse olemasolemise tõendajaks pidi olema, tõepoolest suuremal wõi vähemal mōedul teadwuseta sünnib. Wiimasel ajal teeb teadus Wene akadeemiku Pawlowi algatusel wāga palju nõndanimetatud refleksidega tegemist. Refleksiks kutsutakse organismuse iga tegewust, mis ärituse tagajärjel teadwuseta sünnib. Kui magaja kätt kōdistada, tõmbab ta selle āra, olgugi et tema teadwus sel ajal ei tōõta. Teadwus sünnib peaaigus, sellepārast ei wõi konna teadwuslikust tegewusest juttugi olla, kui tema pea otsast āra on lõigatud. Ometi tõmbab niisugune konna jala āra, kui teda jalast nāpistada. Refleks ise sünnib jārgmiselt. Iga äritus

erutab tundenārwi, mida mōõda see erutus selgroos wõi peaaigus asuwatesse nārwikudedesse läheb. Need saadawad teist nārwikiudu — liigutustenārwi mōõda kāsu muskile, mis äritatud kehaosa liikumisi toimetab. Ja selle kāsu järele sünnibgi tarwilik liikumine. Need nārwirakukesed wõi rakukestekogud, kust liigutusekāsud wälja wōiwad minna, said refleksi-keskkohtade nime. Igal refleksil on oma keskkoht, mis selgroos ja peaaigus asub. Puhtade reflekside keskkoht, nimelt nende reflekside, milles looma tahtmine ja teadwus mingit osa ei māngi, asuwad selgroos. Aga refleksid wōiwad ka peaaigus sündida. Kui, nāituseks, puru silma sattub, äritab ta silma tundenārwi; see äritus läheb peaaigusse ja see annab silmaweenārmele kāsu wett wālada ja puru silmast wälja uhtuda. Et see kõik ilma inimese teadwuseta sünnib, sellepārast peame meie seda tegewust ka refleksiks. Milles seisab nārwi mōõda kāsude ja ärituste saatmine, on seni weel seletamata. Tema mehanismust wōib elektriwooluga wōrrelda. Niisugust pilti tarwitades wōib nārwi elektritraadideks ja refleksi-keskkohte telefonijaa-madeks pidada.

Harilikult on refleksid otstarbelised, selle wõi teise eesmärgi kättesaamisele sihitud. Nõndanimetatud katserefleksid hoiawad keha kahjulikkude mōjude eest; niisugune on, nāituseks, silmawee sünni-

tamise refleksi. Teiste, näituseks seedimiseorganite tegewuse kaasas käib terve hulk igasugu refleksisi. Niipea kui toit suhu satub, hakkab sülg woolama, mil seedimise juures suur ülesanne täita on. Refleksi abil tekib maumahl ja veel mitmed seedimiseks tarwilikud wedelikud.

Reflekside tegewust on wiimasel ajal akadeemik Pawlow ja tema järelkäijad iseäranis põhjalikult koera süljenäärme tegewuse abil uurinud. Selleks lõigati koera üks süljetoru katki ja juhiti woolaw sülg pudelisse. Niipea kui koerale mõnda toitu antakse, hakkab kohe sülg woolama. Niisugust refleksi, mis alati sünnib, kui äritaja olemas, kutsutakse alaliseks wõi tingimata refleksiks. See refleksi ei eksi kunagi, waid wastab kahtlemata-olewa ärituse peale. Sülje tekkimine wõib aga ka kaitserefleksina sündida. Kui koerale puhtad kiwid suhu panna, ei teki sülge mitte, sest kiwisid wõib koer ka ilma süljeta suust wälja heita. Kui aga koerale liiwa suhu panna, hakkab rohke süljewoolamine ja see sülg on hoopis isesugune sellest, mis toidu seedimiseks tekib. Nimelt on ta wedel ja ilma ilata, ja nähtawaste on tema eesmärgiks ainult suu sisemuse puhtakpesemine. Sama refleksi sünnib, kui koerale mõnda põletawat wedelikku, näituseks hapet, suhu walada. Wedel sülg tekib siis suurel hulgal ja lahutab kõrwetawat ainet niiwõrra, et ta suu ilannahale kahju ei teeks.

Refleksisi wõib ka koerale toidu eemalt näitamisega sünnitada. Näituseks paneb eemalt paistew lihatükk koera sülje jooksuma, nagu oleks see liha tal juba hammaste wahel. Niisuguseid refleksisi kutsutakse tingiwateks, nimelt selles mõttes tingiwateks, et nendest loomale ainult sel tingimisel kasu on, kui lihatükk pärastpoole talle kättesaadawaks saab. Kui seda ei sünni, siis jääb refleksi loomale kasutaks. Niisugused refleksid wõiwad ka meelte pettuste tagajärjel tekkida; kui näituseks, koerale lihakuulist asja näidata, iseäranis veel, kui tal liha lõhn on, siis hakkab sülg woolama, kuigi asi koguni mitte söödaw ei ole. Samasuguse tingiwa refleksi kutsub liiw, hape jne wälja, kui nad warem loomal tingimata kaitserefleksi on sünnitanud (kui neid juba on tarwi-

tatud). Ka see tingiw kaitserefleksi wõib eksline olla (koeral wõib, näituseks mõne kahjuta wedeliku wasta sülg woolama hakata, kui see wedelik happe nägu on).

Tingiwat refleksi wõib mitmel wiisil ära kautada. Kõige parem abinõu selleks on koera tähelepanemist mõne teise asja peale juhtida. Kui koerale leiba näidata, hakkab kohe süljewoolamine, aga niipea kui leib teise koera kätte satub, lõpeb ka esimise koera süljewoolamine: teise koera waatlemine tekitab uue refleksi, nimelt teisele kallalekippumise refleksi ja süljerefleksi lõpeb.

Tarwilikkude wõtete abil wõib iga tundeorgani (meele) kaudu tingiwa refleksi luua. Kui, näituseks, tükk aega koera sügada ja samal ajal talle hapet suhu walada, siis hakkab igakord ainult sügamise ajal sülg woolama. Niisama wõib häälte abil refleksi luua. Kui koerale toiduandmise ajal mõnda häält teha, siis hakkab warsti hääle üksi sülge wälja kutsuma. Esiotsa tekib sülg igasuguste häälte korral, mingugi need hääled sellest lahku, mis söötmise ajal kostsid. Kui aga mitu korda toitu antakse ühe ja sellesama hääle wõi tooni saatel, siis saab wiimaks just see hääle sülje wäljakutsujaks.¹ Niisama wõib refleksisi sooja ja külma ja iga teise ärituse abil tekitada.

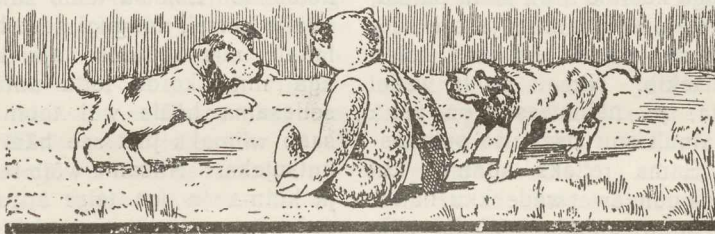
Neid refleksisi peamegi meie harilikult loomade „mõistuseks“. Mullasiblimise abil terade otsija kana paistab „tark“ olewat. Meie arwame et ta teadwuslikult siblides teri otsib, mida maapinnal ei ole. Aga tõepoolest ei mõtle kana selle oma tegewuse juures mitte. Juhusliselt leidsid meie kana esivanemad jalgadega mullas siblides söödawaid asju. Sellest tekkis siblimise-refleksi, mis igakord tegewusesse astub, kui kana kohe-dat mulda näeb. Et see siblimine pea alati kasulik oli, sest alati leidus sellejuures midagi söödawat, sellepärast sai see refleksi alaliseks ja wanematelt järeletulijatele pärandatawaks, nii et nüüd kanapoeg, kellel vähematgi oma elutarkust pole, maad siblib nagu wana

¹ Sel teel wõib järele uurida, kui teraw koera kuulmine on. Katsed näitawad et ta inimese kuulmisest palju terawam on. Lähe-malt selle üle waata raamatus: Pawlow, Looduseteadus ja peaju.

elukoolis õppinud kanagi. Niisuguseid pärandatud refleksisi nimetatakse instinktiks või loomusunniks, missuguse nime all mõistetakse looma püiet teadwuseta seda teha, mis temale enesele või terwele soole kasulik on. Kana siblimise-refleks on ka instinktiks saanud. Et see aga tõeste instinkt, teadwuseta mullasiblimise tung on, näeme sellest et kana ka siis siblib, kui seda tal sugugi waja ei ole. Wisake talle teri puhtale põrandale, ta hakkab neid nokkima, ja et ta sellega on harjunud, et teri maa seest välja siblida tuleb, paneb terade leidmine siblimise-refleksi käima ja meie „mõtletaja“ kana siblib kõwal põrandal terad laiali, üldiselt kasulikku siblimise-refleksi selkorral enesele kahjulikuks tehes.

Refleksid üleüldse, nende hulgas ka tingiwad refleksid, mängiwad suurt osa looma ja inimese kohanemisel ümbritse-

wate elutingimistega. Loom, kelle peale jahti peetakse, paneb tähele, et surmatoowa kuuli eel pauk käib; see tähelepanek sünnitab tingiwa hirmu-refleksi, mis iga paugu järele põgenema paneb. Põhjameredel aga paugub jää aiati ilma loomadele surma toomata ja seal ei pane ei linnud ega loomad püssipauku vähemaltgi tähelegi. Reflekside abil teewad linnud ka jahimehe ja teiste inimeste wahel wahet. Kajakad ei karda kalamehi, kuna nad aga jahimeest püssikuuli ulatuse piiri ei lase. Jahimehe wälimus, peasjalikult tema püss, on siin niisama põgenemise-refleksi sünnitanud, kui selle või teise kõrgusega toon koera süljewoolamise-refleksi loob. See kõik annab põhjust arwata, et loomade paljud sammud, mis nende mõistuse awaldajad paistawad olewat, tõepoolest muud ei ole kui tingiwad refleksid, teiste sõnadega: täieste teadwuseta tegewus.

Miks noored loomad mängiwad?

Et noorte loomade mängimisel mõte on, võib sellest järeldada, et seda loomariigis väga laialt leida on. Mängiwad kassipojad, kutsikad, karupojad, ka wassikad ja warsadgi; mängiwad niisugusedgi loomad, kellest seda oodatagi ei taha, nagu hülged, merelõwid ja koguni sipelgad, kes weidraid löömisi toime panewad ja neis üksteist lõualuid pidi weawad ilma vähemagi tahtmiseta teisele walu teha, waid ainuüksi mängutuhinas. Iseäralise hooga mängiwad need loomad, kel täies ias tõsiseid wõitlusi tuleb pidada ja üleüldse jõudu tarwitada, nagu kassid ja koerad.

Mis eesmärk loomade mängudel on, aimate kohe, kui tähele panete, kuidas kassipojad ja kutsikad mängiwad. Kui nõõri otsas põrandal muna wedada, peidab kassipoeg enda toolijala taga ja ootab kuni see tema hüppe ulatusepiiri

jõuab ja kargab siis selle kallale. Ta teeb sellejuures neidsamu liigutusi, mis wanale kassile hiirepüüdmisel tarwilikud on. Kassipojad panewad omawahel täielisi wõitlusi toime ja harjutawad sellega neid liigutusi kätte, mida neile täies ias wõistlejaga heideldes või saaki püüdes waja läheb. Kutsikad armastawad riidetükkidega mängida, weawad neid mööda õue, raputawad neid lõugade wahel; kui kaks kutsikat ühest räbalast kinni hakkasid, siis kisuwad nad neid kahele poole. See ei ole muud kui saagi püüdmise ja selle tükkideks kiskumise harjutamine. Ka kutsikad armastawad üksteisega rüselada ja naljakaid wõitlusi toime panna. Ühe sõnaga, mängud on neil iseseiswa elu ettewalmistuseks ja elukooliks.

Ei ole muidugi kahtlust selles, et noored loomad mängides mitte teadwus-

liku eluks ettevalmistamise peale ei mõtle. Nad mängivad sellepärast et mäng neile lõbu teeb. See ei muuda aga mängu mõtet. Loodus tarwitab siin oma harilikku wõtet: kui ta tahab et loom midagi teeks, siis teeb see tegevus loomale lõbu. Kui söömine loomale lõbu ei teeks, siis ei sööks nad mitte.

Mängude armastamine arenes, nagu kõik teisedgi kasulikud harjumused, loomuliku waliku teel. Need loomad, kes noores-ias mängu armastasid, astusid täies-ias eluwõitlusesse parema ettevalmistusega kui teised; nad jäid eluwõitluses wõitjateks ja jätsid sugu järele, kes wanematelt mänguarmastuse pärandas.

Inimeselaste mängud on samamoodu tekkinud ja nende mõte on seesama. Tütarlapsed armastawad nukkudega mängida, ennast selle wasta walmistades, mil neil elawate nukkudega tegemist tuleb teha. Poisslaste mängud

kannawad enamiste jõu, osawuse, terawmeelsuse jne omandamise laadi.

Mõnel inimeselaste mängul on atawistiline iseloom: nad seisawad liikumistes, mis praegusel ajal tarwilikud ei ole, mis aga kasulikud olid minewikus, kui inimene metsinimesena elas. Lapsed armastawad puude otsa ronida (ka tütarlapsed ei tee selles erandit). Praegustes elutingimistes ei ole sel omadusel wäärtust, aga metsmeest päästis ta tagaajaja kiskja käest. Sellestükkis on lapsed kitsede sarnased, kes armastawad äkilisi kaldaid mööda ronida, sellega oma arenemist kaljuelanikkudest meelega tuletades. Lapsed armastawad ärapeitmise-mängu mängida. Jällegi ei ole sel omadusel praegusel ajal enam tähtsust, aga endisel ajal aitas ta inimest igasuguste waritsewate hädaohtude eest ennast kaitsta, ja seda ei ole inimene tänini veel mitte täiesti unustanud.

Miks loomad ei nuta ega naera?

Loomadel ei ole ühtegi loomulikku kehategewust, mil oma kindel eesmärk puuduks. Kui loom aewastab, siis on selle põhjuseks nina ilanaha peale sattunud äritaw kõrwaline asi, mida waja on wälja tõgata. Kõha abil ajab ta hingekõrist kõike seda wälja, mis seal olema ei pea. Aga loomad ei nuta ega naera. Misjauks on siis need tegevused üleüldse olemas? Kuigi koerad muigawad, aga päris naeru ei ole ka neil olemas. Pisaraid wõib paljudel loomadel woolama panna, aga see ei ole veel nutt.

Nuttu ja naeru leiame ainult inimeselt, sellepärast tuleb nende tekki-

mist ja eesmärki neis kehategewustes otsida, millega inimene loomast kõige enam eraneb, nimelt tema waimutegevuses. Nutetakse õnne ja õnnetuste kordadel — siis, kui närwikawa kõwa erutuse all on. Niisugune erutus wapustab inimese organismust tugewaste, teinekord nii tugewaste et inimene surma wõib saada. On ju tuttaw et niihästi suur õnnetus kui ka suur õnn surma wõib tuua. Nutu ülesanne ongi ülemäärast erutust kõrwale juhtida. Et tammi läbimurdmist suure weetungi tagajärjel ära hoida, on kõige loomulikum abinõu osa wett kõrwale juhtida. Niisama on selleks, et organismust liiga

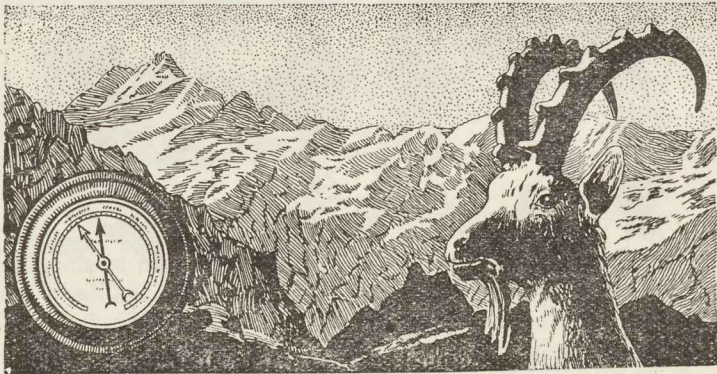
suure närwierutuse pahade tagajärgede eestkaitsta, kõige loomulikum osa närwierutust mõne tegewuse peale juhtida. Peksmisega wõi piinamisega sünnitatud kehawalu tagajärjel tekkiwa närwide-wapustuse osa kulutab keha kramp-likkude liigutuste ja karjumise jaoks.

Suur õnnetusetunne on waimline walu. Niisama nagu kisendamine kehalist walu kergendab, kergendab nutt waimlist walu. Üeldakse ju et õnnetust wõib pisaratesse uputada. Nutu mehaanika seisab näumusklite kokkukiskumises, mis näule nutmise ilme annab; sellejuures woolab veri näkku, millest ta punaseks läheb. Ka silmadesse woolab enam werd, mis silmama sisemist surwet kõwendab. Et sellele surwe-suurenemisele wastajõudu leida, pigistab nutja silmad kinni. Were-rohkus silmaweenäärmes paneb pisarad suuremal hulgal woolama. Kõikide nende muudatuste ülesanne on närwi-energiat, mis õnnetuse-tunde tagajärjel kokku

kogunud, laiali juhtida ja sellega õnnetuse-tunnet vähendada.

Sama ülesanne on ka naerul. Rõem tekitab nagu õnnetusgi närwide-wapustust, mille kõrgeletõusmine surmaga wõib tuua. Ülearuse närwide-wapustuse kõrwaldamiseks ongi naer olemas. Ta on mitmestükkis nututauline. Naeruhääle ja nutuhääle wahel ei saa tihti wahet teha. Kõwa naeru ajal woolawad pisarad nagu nutu ajalgi. Naeru ajal tõmbawad aga nutuga wõrreldes teised näumusklid kokku, sellepärast on naerja näuilme teistsugune kui nutja oma.

Loomad ei nuta ega naera sellepärast, et neile niihästi liiga suur mure kui rõem tundmata on. Nende waimu-elu on inimese omaga wõrreldes palju madalamal arenemise-astmel ja sellepärast ei ole tema awaldustel kunagi seda terawust kui inimese omal. Nende wapustuste äärmus saab karjumise ja krampliste kehaliigutustegagi tasandatud.

Elawad baromeetrid

Baromeetrid on kahte seltsi. Elawhõbeda - baromeetris mõedetakse õhurõhumist elawhõbeda kõrguse järele. Karp-baromeetrid on harilikult spiraalkujulised (keerulised) torud, mille seest õhk osalt wälja on pumbatud; kui selle toru üks külg mõnest painduwast aimest on, siis saab ta õhurõhumise suurenemise korral sisse wajutatud ja keerustik (spiraal) tõmbab ennast koomale; õhurõhumise wähenemisel ajab spiraal ennast laiemaks. Elawhõbeda - baromeetri järele pannakse karp-baromeetritele märgid peale.

Paljude loomade kehas on täielised karp-baromeetri sugused organid (kehaosad), mispärast need loomad õhurõhumise muutuste wasta äärmiselt tundelikud on. Selles asjas on kõrgemad elajad, inimene kaasa arwatud, isearanis tähelepanemiswäärilised. Nende loomade kehas on hulk kinniseid õensusi, milles surumine wälisest õhusurumisest suurem ehk wähem on. Kui surnukeha rinnakarpi auk teha, tungib õhk sinna sisse ja kops wajub kokku. Kõhuruumis aga on surumine õhusurumisest suurem, sellepärast tungiwad soolikad

wälja, kui kõhtu auk tekib. Reiekondi ümargust munakujulist otsa peab puusaluu augus osalt õhusurumine, sest kui surnul puusaluu-pesasse auk puurida, tungib õhk sinna sisse ja reieluu surutakse pesast wälja.

Kui loom, kelle kehas niisugused baromeetrid on, mäge mööda üles wäheha õhusurumise piirkonda läheb, tunneb ta oma kehas loomuwastaseid nähtusi: sisemise surwe tagajärjel wajub kõht punni, reieluude ühendus puusaluudega jääb lõdwemaks. Keha wõtab mitmesugused abinõud tarwitusele, et seisukorda loomulikumaks muuta ja puuduwat surwet suurendada. Ainuke abinõu selleks on musklid. Kõhumuskliid tõmbawad pingule, et sisemisi kehasid oma loomulikku seisukorda suruda. Ja jalamuskliid püüawad kõwemine neid keha küljes hoida. Nii siis tuleb loomal mägedes ülearust jõukultust oruga wõrreldes katta, sellepärast wäsib ta seal rutem kui orus. Kui õhusurumine õige wäikeseks jääb, siis ei suuda keha musklite abil ennast enam korras hoida, temas algawad mitmesugused tegewusekorratused ja loom saab otsa. Eroopast Lõuna-Ameerika kõrgetesse mägedesse toodud kassid ei kannatanud sealset õredat õhku wälja ja surid. Koerad kohanesisid kassidest kergemine õreda õhuga, aga jahipida-

miseks olid nad kõlbmata, et liiga ruttu wäsisid. Tibeti kõrgetest mäeselgadest üleminekul kärwas suur osa Przewalski kaamelitest. On ka õhusõitjate surma-juhtumisi olnud, kui lennuk liiga kõrgele õhku tõusis.

Teatawaste muutub õhurõhumine ka ühes ja sellesamas kohas. Õhurõhumise muutumisega käib ilmamuutumine ühes. Et paljude loomade kehas baromeetrid on, siis ei ole imestada, kui loomad ilmademuutumist ette tunnewad. Tormi eel, kui baromeeter järsku langeb, tunnewad paljud loomad rahutust: kanad ei saa rahu, lehmad ammuwad, pääsukesed lendawad rahutult maapinna lähedalt. Puu-konna on baromeetriksgi tarwitatud: wihma eel hakkab ta harilikult krooksuma, olgugi et tema ettekuulutused tihti ekslikud on.

Ka inimene märkab õhusurumise muutumist. Iseäranis tundelikud selles asjas on närwilised inimesed. Ka hakkawad wanad kinnikaswanud haawad ilmamuutumisel walutama ja inimene tunneb üleüldse rasket meeoleu. Õhusurwe wähenemise wasta on iseäranis tundelikud wäikesed lapsed, kes paha ilmaga tujukaks ja rahuuks lähewad. Asjatundja lastearst waatab alati enne baromeetri peale, kui niisugusele lapsele rohtu kirjutama hakkab.

Loomulik hari

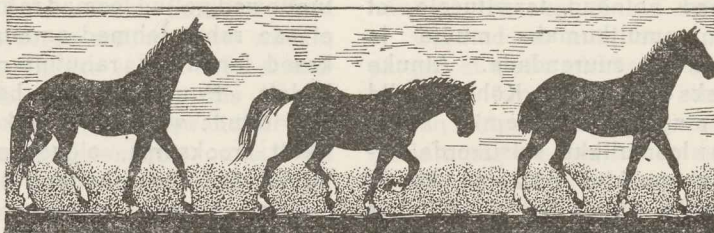
Wõidke käsi piimaga, toore liha wedelikuga wõi mõne teise ainega, mida kass lakkuda armastab ja laske teda lakkuda. Teie märkate, et tema keel nagu kõwa hari nahka kriimustab. Tuleb see sellest, et kassi keele ülemine pind nagu kõwade harjaste-juurikatega kaetud on. Selle harjaga puhastabgi kass oma ülikonda. On ju tuttaw

et kass äärmiselt puhtusearmastaja on. Ta puhastab ennast korda kümme päewas, keelega pea terwet oma wälimust lakkudes. Ainult pealae peale ei saa ta keelega ligi, kuid ka siin leiab ta puhastamiseks tee. Ta teeb käpa süljega märjaks ja tõmbab siis märja käpaga üle pea. Kasside äärmine puhtusearmastus ilmub weel selles, et ta

alati oma mõlemad wäljaheitid kinni kraabib.

See puhtusearmastus on kõigile kassiliiki loomadele omane ja tema aluseks on saagipüüdmise wiis. Kass ei püia mitte oma saaki jalgade kiiruse abil, nagu näituseks hundid, waid waritseb seda peidukohast, nii et ohwer kassi hüppe ulatusepiiri piab tulema. Sellepärast on kassile tarwilikud igasugused abinõud, mis talle wõimaldawad äärmise piirini tähelepanematuks jääda. Selleks

on kassile kasulik, et tema karwade wärw ümbritsewate asjade wärwiga ühte sulaks; ka puhtus on selleks eesmärgiks äärmiselt tähtis. Kui kass mitte niiwõrra puhas ei oleks, siis wõiks tema oodetaw ohwer haistmise abil aegsaste waritseja waenlase lähedust märgata ja jalgadele tuld anda. Suurtel kassidel, näituseks tiigril, on keelehari nii kõwa, et tiiger sellega inimese naha maha wõib lakkuda.

Hobuse walged jalad

Umbes poolel osal kõigist hobustest on jalad walged; igatahes ei ole walgete jalgadega hobuste arw mitte alla kolmanda osa üldisest tähelepanud hobuste arwust. Kui hobusel ainult üks ehk kaks walget jalga on, siis on enamais juhtumistes seda tagumised jalad; kui hobusel kolm jalga walged on, siis on neist kaks tagumist. Tagumistel jalgadel ulatab walge wärw harilikult kõrgemale kui esimestel.

Kui loomal wärwiline karw wälja tõmata, siis kaswab selle asemele walge. Wõib küll juhtuda, et walge karw mitte kohe peale ühekordse wäljakiskumise ei kaswa, aga kui ühel ja selsamal kohal karwu mitu korda wälja kiskuda, siis kaswab nende asemele kõige lõpuks walge. Walget karwa tuleb teatawas mõttes haiglaseks nähtuseks pidada, sest temas puudub wärwiaine. Et hobusel just jalgade alumised osad kõige sagedamine karwu kriimustamise tagajärjel kautawad, siis on loomulik just siin kõige sagedamine walgeid karwu oodata. See kriimustamise hädaoht on arusaadaw jala maa peale tuetamisel mitmesuguste asjade wahel. Ka paks muda wõib selleks kaasa aidata. Tagumistel jalgadel tekiwad walged lapid sagedamine kui esimestel, sest esimeste jalgade

aset walib hobune, kuna ta seda näeb, tagumisi jalgu aga tuleb tal ilma waatamata tuetada, millejuures palju sagedamine jalg kiwide ja muude asjade wasta wõib pörgata. Esimisi jalgu tuetab hobune püsti wasta maad, tagumised jalad aga on wiltu seisukorras, sellepärast haarab kriimustamise hädaoht tagumistel jalgadel suuremat osa kui esimestel. Sellest tulebgi et harilikult tagumistel jalgadel walged karwad kõrgemale ulatawad kui esimestel.

Hobusel on weel tihti otsaesisel walge täht. Tekib ta just sel kohal, kust karwad igale poole laiale lähewad, pöörisekoha! Siinkohal öerub päitsete plaat wõi rõngas kõige sagedamine karwad ära.

Samasugust seadusepäralsust wõib ka teiste loomade jalgadel walgete karwade tekkimise üle tähele panna, iseäranis tihti kassidel ja koertel. Kassidel ulatawad tagumistel jalgadel walged karwad harilikult palju kõrgemale kui koertel, sest kassi tagumised jalad tuetawad ka wiltu wasta maad. Jahikoertel, kes harilikult kaelarihm kannawad, tekib ajajooksul harilikult walge krae kaela. Põhjus on arusaadaw. Niisama tekib neil ka rinna ette walge plekk, kuna keha esimine ots sageda-

mine rohu wasta õerutakse. Kui raske on leida musta rinnaga walget wõi kirjut koera, sama raske on walge rinnaga wärwilist hobust leida. Lehmadele tekiwad walged plekid peale jalgade weel wäljaulatawate kohtade peal, külgedel, otsaesisel, udaral.

Teatawat seadusepäralsust wõib tähele panna ka anede walgete sulgede tekkimise juures. Meie koduani esivanemad on hallid, koduaned aga tihti walged ehk kirjud. Walged suled teki-

wad kõigepealt rinnal ja kaela ümber, sest need kehaosad saawad kõige sagedamine wees tolgendawat rohtu wasta õeruda. Hallid suled jääwad kõige wisamalt seljal ja pea peal järele; kõige sagedamine tekiwad walged suled pea eelpoelses osas, iseäranis noka ümber, arusaadawalt sel põhjusel, et nokaga mudas tuhnides ehk rohtu kitkudes noka ümbrus ja üleüldse pea eelmine pool kõige ennem endised suled kautada wõib.

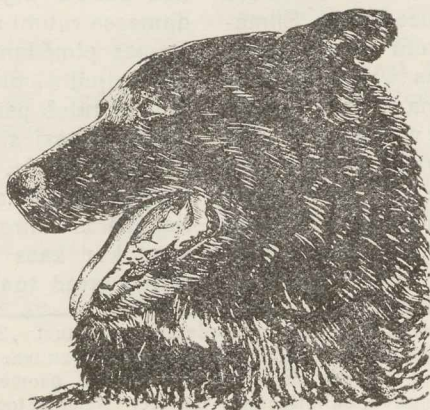
Miks palawa ilmaga ainult koeral keel hammaste wahel ripub?

Lõunamaadel, pealemuu ka meie Odessa müiakse pottisi, mis ka palawal suweajal wett jahendawad. Need on koredad sawipotid, millest wesi läbi imbub, peenikeste piiskadena wälmist pinda katab ja tuule käes peagi ära kuiwab. Äraauranud piiskade asemele tekiwad ühtelugu uued, ja et iga auramine soojust neelab, sellepärast läheb ka pott jahedaks. Et see nii on, wõib sel teel järele proowida, et soojamõetja muna nartsuga kinni kaetakse ja talle mõnda wedelikku — kõige parem kergeste auruksmuutuwat eetrit wõi bensiini — peale walatakse: kohe näitab soojamõetja tugewat soojakraadi langemist. Soojawereliste loomade keha on samasugune sawipott, milles nahk wee asemel hiigi wälja ajab. Kes ei tea et palawaga hiigi rohkemal mõedul tekib. Keha pinnalt aurab ta õhku ja teeb jahedust. Higistamise abil wõiwad loomad õige kõrget soojakraadi wälja kannatada. Mõnes tehases tuleb 100 kuni 110 Celsiuse kraadi all töötada, olgugi et 100° korral juba wesi keema hakkab. Muidugi ei wõi inimene niisugust soojust kaua ära kanda, aga tea-

tawat aega wõib ja nimelt kuiwas ruumis, sest siis wõib hiigi kiirelt ära aurata ja kehapinda jahutada. Laske niisugusesse ruumi aur ja inimene wõib ära keeda. See asjaolu seletab meile ka, miks inimene kuiwas kliimas kõrget soojust kergemine kannatab kui niiskes.

Meie koduloomadest on koer ainukene, kelle higinäärmed puudulikult arenenud on. Selle tagajärjel ei jahuta hiigi tekkimine teda palawal ajal mitte. Selle puuduise katmiseks tarwitab koer teist wõtet. Kui palaw liiga hakkab tegema, ajab koer lõuad laiali, laseb keele rippuma ja hakkab nina asemel suuga hingama. Sellejuures tekib palju sülge, mis keelt ja terwet suu sisemust niisutab. Sissehingataw õhk paneb sülje kiirelt aurama, see jahutab õhku, mis siis wiluna kopsu jõuab ja terve keha jahutamisele kaasa mõjub. Nii täidab koeral sülge hiigi aset.

Higinäärmed puuduwad ka lindudel ja roomajatel. mispärast nad palawuse wasta niisamawiisi abi otsiwad nagu koergi. Palawa ilmaga istuwad waresed nokad pärani; ka kanad ja sisalikud teewad palawaga sedasama.

Milleks saba tarwilik on?

Saba tarwitamine on nii mitmesugune, et selle üle terve raamatu võiks kirjutada. Meie ei piata siin wõeramaa - loomade sabatarwitamise juures; waatleme ainult neid meie tuttawaid loome, kes meil igapäew silma all on. Jätame ka kõnelemata nende sabatarwitamiste üle, mis igaühele arusaadawad. Et hobune ja lehm sabaga kərbseid ja parmusi minema kihutab, et linnul saba tüüriks on — ka kassil, koeral ja teistel loomadel mängib ta kiire jooksu ajal sama osa — seda teab igaüks.

Kui kass terawal katuseharjal käib, töötab ta sabaga paremale ja paemale poole kui kõietantsija oma ridwaga. Saba on siin tasakaalu hoidmiseks, nagu kõietantsijal ritw. Koer ja kass tarwitab aga saba weel üheks otstarbeks, mida inimene harilikult mitte tähele ei pane. Waadake, misjauks nad saba tarwitawad, kui nad kerasse tõmbanult külma käes magawad.

Sabaotsa paneb niisugusel korral magaja just ninaotsa ette. Selle taga-

järjel läheb sissehingataw õhk karwadest läbi ja saab seal, kui ka weel suus enne kopsusattumist soojemaks. Kes meist ei tea, et woodis ennast kõige kergemine sedawiisi saab soojaks ajada, et tekk üle pea tõmmatakse. Niisugusel korral hingab inimene teki all soojaks läinud õhku sisse, kuna lah-tise peaga sissehingataw õhk keha jahutamiseks kaasa mõjub. Nõrga rinnaga inimestele soowitawad arstid nõndanimetatud respiraatori läbi hingata, mis nagu suukorw pähe pannakse. Respi-raatorist läbi käinud õhk jätab sinna tolmu ja saab natuke soojendatud, enne kui kopsu pääseb. Niisuguse respiraatori osa mängib paljudel loomadel,

pealemuu meie kassil ja koeral, sabaots. Kass toimetab mõnikord, kui talle keras magamine kondid haigeiks teinud, ka teistmoodi: litsub nina karwadesse ükspuhas missuguse kehaosa peal ja katab pealtpoolt kápaga kinni. Sedawiisi saab ta respiraatori ilma kerasse tõmbamatagi.

Kassi silmad ajanäitajaks. Miks nad kiirgawad?

Kassi silmaterad muudawad päewa jooksul oma kuju, nii et neid ajanäitajaks wõib tarwitada. Ka inimese silmatera muutub walguse kõwaduse järele. Silmatera on aken, mille kaudu walgusekiired silma pääsewad. Nõrgas walgustuses on waja rohkem kiireid silma juhtida ja aken läheb laiemaks, heledas walguses tõmbab ta kokku, et üleauruste kiirtega silma tundelikkudele kudedele mitte häda teha. Seda omadust on kassi silmadel palju laiemas ulatuses ja sellepärast näeb kass nii päewal kui ööl. Öökulli silmatera ei wõi nii-

wõrra ennast kokku tõmmata et päewawalgust kannataks, sellepärast näewad nad päewal õige wähe. Walgest pimedamasse ruumi minnes näib inimesel seal esiotsa pimedam, kuni silmad harjuwad.

Paljud loomad annawad walgust. Sellest tuleb pealemuu merepinna kiirgamine. Kassi silmadel walguseandmiseomadust ei ole. Nemad wõiwad ainult walgusekiireid tagasi murda nagu peegel. Sellepärast kiirgawad kassi silmad ainult siis, kui kass pimedas tuas on, kuhu walgustatud tuast kiired sattuwad.

Peatükk „Lõbus loomateadus“ on wõetud raamatust „Занимательная зоология“, Lng, 1927, 192 lk 80, kirjastus „ВРЕМЯ“, Ленинград, Троицкая 4, кв. 3. Niisamasugused lõbusa teaduse raamatud on sel kirjastusel aritmeetika, geometria, matemaatika, taime-teaduse, keemia, elektrotehnika, salmi!loomise jne üle. Nendest toome edespidi wäljawõtteid.

Hipnoos ja sugestioon

Tuttaw on et inimest hipnoosi („kunst-unesse“) võib wiia, kui teda teraselt mone hiilgawa punkti peale waatama saab sundida. Hipnoos on une sarnane seisukord, läheb sellest siiski mitmes asjas lahku. Hipnoosis olew inimene näeb, kuuleb, võib juttu ajada ja küsimiste peale wastata, aga waimutege-wus ja peaausjalikult tahtewõim on tal täieste maha surutud. Ta on hipnoseeri-ja täieline mängukann. See võib teda kõike mis tahes uskuma panna, seda nägema ja kuulma sundida, mida olemas ei ole, võib, ühe sõnaga, oma mõjualuses igasugu pettepiltisi wälja kutsuda. Hipnoosi mõnes seisukorras kõwenewad musklid. Inimest võib siis panna seisma pea ühe laua, jalad teise laua peal ja keha jääb nagu palk sirgeks. Kuidas hipnoosiseisukord tekib, on tänini veel selgitamata. Kahtemata tuleb ta mingisugustest muudatustest peaaju hallis aines, nimelt just selles peaajuosas, kus teadwuse asukoht on.

Ka mõnda looma võib hipnoosi panna ja siis awaldab see nähtus ennast palju lihtsamal kujul. Kana, näituseks, võib järgmisel wiisil hipnoosi panna. Pange ta külili lauale, tõmmake tema kael ja pea sirgu ja litsuge wasta lauda, tõmmake noka kohale lauda mööda rist-joon — kui laud must on, siis walge kriidiga, walge laua peal süega. Pidage kana minutit wiis-kümme niisuguses seisukorras ja kui ta enam ei püia ennast teie käest lahti rabeleda, wõtke käed ettewaatlilikult ära, et kana mitte üles äratada. Kana jääbgi hipnoosi seisukorda ja ei ärka enne, kui teda liigutatakse.

Weel lihtsam on wähja hipnoosi wiimine. Selleks tuleb ta pea peale, saba (waleste „lakaks“ wõi „kaelaks“ kutsutaw) ülespoole panna; esimised jalad (sõrad) tulewad nii asetada, et wähk hipnoosi jäädes nende peale tuetada wõiks ja pea peal seisma jääks. Pidagi wähk niisuguses seisukorras niikaua, kuni ta enam oma seisukorda muuta ei katsu. Siis wõtke ettewaat-

likult käed ära ja jätke ta sellesse loomuwastasesse seisukorda.

Suuri sitikaid võib hipnoosi panna lihtsalt sel teel, et neid peadpidi liiwa sisse pistetakse, nii et nad uinudes selles seisukorras seista wõiksid. Üles äratada võib kõiki hipnoosis olejaid raputamise läbi.

Hipnoosis olewat inimest võib, nagu nimetatud, iga asja uskuma panna (sugestioon, mõjumine). Võib teda uskuma panna, et ta wäeülem on, ja ta hakkab kamandusõnu paukuma; niisama võib teda uskuma panna et ta wette on langenud, ja ta hakkab põrandal ujuma; üelge talle, et ta laps on, ja ta hakkab lapselikult kõnelema. Ta näeb olematat tiigrit ja otsib tema eest kaitset, sõob toorest kartulit, kui see pirn üeldakse olewat jne.

Niisama... võib mõjuda ka loomulik-likus seisukorras ja täies mõistuses olewate inimeste peale. Katsuge korrata seda, mis üks teadusemees tegi. Tooge mõnda suure tupp — näituseks klassituppa, kus palju inimesi on, pudel weega ja üelge, et teie tahate katset teha, kui kiirelt lõhn laiali laguneb. Sellepärast paluge seda kohe käsi üles tõsta, kes lõhna tunneb. Selle järele wõtke pudeli pealt kork ja pöörge pea kõrwale, nagu tunneksite õige kanget lõhna, ja üelge et pudelis wäga kibeda lõhnaga wedelik on. Mõne sekundi pärast tõusewad esimisest riast käed ja warsti kerkiwad nad ka tua kaugemas otsas. Nähtawaste tundsid kõik lõhna. Ja kui kõik seda juba „tunnewad“, siis wiige oma pudel kuulajate nina alla. Siis märkawad nad isegi, et teie mõju-mine nende nina pettis.

Sama katset võib lihtsamalt toime-tada. Talwel küetud ahjuga tupp astu-des, kus palju inimesi on, üelge et wingulõhna tundub. Kui teie seda tõsiselt kinnitate, leidub peagi mitu inimest, kes õhku nuusutades ütlewad, et tõeste wingu tunda on. Külap mõnel „õrnema soo“ liikmel arwatawast wingust peagi walutama hakkab.

Принимается подписка на двухнедельный журнал

„КРАСНЫЙ ТРАНСПОРТНИК“

Изд. ЦК и Мосгуботдела ПСТР СССР

ПОДПИСНАЯ ПЛАТА:

на 1 мес. . . 25 коп. | на 6 мес. . . 1 р. 50 к.
 „ 3 „ . . 75 „ | „ 1 год . 3 „ — „

А Д Р Е С :

Москва, Солянка 12, Дворец Труда, комн. 463
 Телефон изд-ства 5-08-24

О Б Ъ Я В Л Е Н И Е

Губотдел Союза Работников Просвещения извещает своих безработных членов Союза, которые числятся по Секции Печати, о том, что с переходом Секции Печати в Союз Работников Полиграфического Производства, **все безработные члены Союза по Секции Печати** переданы с 1 июля с. г. в Союз Работников Полиграфического Производства, куда им надлежит обращаться по всем вопросам безработицы (Бульвар Профсоюзов 19, 4-й этаж, комн. 129).

ГУБОТДЕЛ СОЮЗА ПРОСВЕЩЕНИЯ

ДОРОЖНЫЙ КОМИТЕТ

Профессионального Союза Работников
 Железнодорожного Транспорта С.С.С.Р.
МУРМАНСКОЙ жел.дор. (Дорпрофсоюз)
 Ленинград, Фонтанка 117.

	№ комн.	Телефоны
Председатель	320	гор. 561-68 ком. 65
Ответственный секретарь	320	ком. 215
Зав. Тарифно-Экономическим Отделом	316	ком. 216
Тарифно-Экономический Отдел	318	ком. 217
Культотдел	311	гор. 589-31 ком. 218
Организ.-Инструкторский Отдел	313	ком. 219
Информация и статистика	324	ком. 222
Канцелярия и бухгалтерия	322	гор. 97-09 ком. 221
Инспекция труда	301	ком. 220

Lugejatele

Igasugust Eesti kirjandust on meil rohkes walikus ja tagawara kaswab alatasa. Olewad nimekirjad on juba puudulikud, sellepärast on isiklik walik soowitaw. Uus täielik nimekiri ilmub sügisel. Ettewalmistusel on ka uus „Külwaja“ kalender aastaks 1928, mis suurem ja sisurikkam saab kui kunagi enne.

„Külwaja“ kirjastus

Juuli algust aatsa lõpuni

Mjaleht „Edasi“ (2 korda nädalas) linnas 3 rbl, maal	rbl	1.80
Mjaleht „Säde“ (3 korda kuus)	„	— 78
Mjafiri „Klassiwõitlus“ (1 kord kuus)	„	1.20
Mjafiri „Proletaarne revolutsioon Eestis“ (2 suurt numbrit)	„	1.30
Mjafiri „Maisedõline ja talunaissterahwas“ (fõit 4 nrt)	„	— 40
Mjafiri „Draas“ (3 suurt numbrit)	„	1.60

Kokku kõigest rbl 7 08

Tellimise aadress: Ленинград, Фонтанка 53, „Кюльвая“

Тип. Лен. Горн. Инст., Вас. Остр., 1 лин. 52. — Ленинградский гублит № 43221.

Hind 60 kop.